
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 4(82)/2018

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Десятник В. О. Проблема наукового методу
(схематична ілюстрація)..... 4

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Шморгун О. С. Конституційне право особи
на соціальний захист (поняття і зміст) 11

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Ботякова В. В. Витоки та генеза кримінальної відповідальності
за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником
за період з XI по XVIII століття..... 21

Гмирін А. А. Витоки, історія кримінальної відповідальності
за діяння, передбачене ст. 204 КК України та сучасний стан проблеми 32

Дутчак С. Р. Об'єктивна сторона складу злочину
«порушення прав пацієнта»..... 44

Кришевич О. В. Дія закону України про кримінальну
відповідальність у просторі: порівняльний аналіз національного
та міжнародного законодавства 56

Матвійчук В. К., Воробей П. А., Ковальова Т. І. Теоретико-
методологічні основи дослідження кримінально-правової охорони
рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів 66

Семенюк Н. М. Кримінально-правове значення часу вчинення злочину .. 76

Шнитко О. С. Порівняльно-правове дослідження злочину,
передбаченого ст. 371 КК України, та аналогічних діянь
за кримінальними законодавством деяких зарубіжних держав 86

КРИМІНОЛОГІЯ

Денисов С. Ф., Босак К. С. Домашнє насильство:
негативне соціальне явище чи новий вид злочинності в Україні?..... 98

ПЕРСОНАЛІЇ106

ЛІРИЧНА СТОРІНКА128

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 4(82)/2018

СОДЕРЖАНИЕ

ФИЛОСОФИЯ ПРАВА

Десятник В. А. Проблема научного метода (схематичная иллюстрация)... 4

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

Шморгун О. С. Конституционное право личности на социальную защиту (понятие и содержание) 11

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Ботякова В. В. Истоки и генезис уголовной ответственности за преступление неоказание помощи больному медицинским работником в период с XI по XVIII век 21

Гмирин А. А. Истоки, история уголовной ответственности за деяния, предусмотренные ст. 204 УК Украины и современное состояние проблемы 32

Дутчак С. Р. Объективная сторона состава преступления «нарушение прав пациента» 44

Крышевич О. В. Действие закона Украины о криминальной ответственности в пространстве: сравнительный анализ национального и международного законодательства 56

Матвейчук В. К., Воробей П. А., Ковалева Т. И. Теоретико-методологические основы исследования уголовно-правовой охраны рыбных, звериных или других водных биологических ресурсов ... 66

Семенюк Н. Н. Уголовно-правовое значение времени совершения преступления 76

Шнирко А. С. Сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного в. 371 УК Украины и аналогичных деяний по уголовным законодательствам некоторых зарубежных государств 86

КРИМИНОЛОГИЯ

Денисов С. Ф., Босак К. С. Домашнее насилие: негативное социальное явление или новый вид преступности в Украине? 98

ПЕРСОНАЛИИ 106

ЛИРИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА 128

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 4(82)/2018

CONTENTS

PHILOSOPHY OF LAW

Desiatnyk V. The Issue of the Scientific Method (Schematic Illustration) 4

CONSTITUTIONAL RIGHT

Shmorgun O. The Constitutional Right of a Personality
to Social Protection (the Concept and Content) 11

CRIMINAL LAW

Botiakova V. The Origins and Genesis of the Criminal
Responsibility for a Failure of a Member of Medical Profession
to Provide Help to a Patient between the XI and the XVIII century. 21

Gmirin A. The Background and History of the Criminal Responsibility
for the Act Provided for under Article 204 of the Criminal Code
of Ukraine and the Current State of the Matter. 32

Dutchak S. Objective Aspect (Actus Reus)
of a Crime of Violation of Rights of a Patient 44

Kryshevych O. Operation of the Law of Ukraine
on Criminal Responsibility in Space: Comparative Analysis
of the National and International Legislation 56

Matviychuk V., Vorobey P., Kovaleva T. Theoretical-methodological
Aspects of the Research of the Criminal Defense of the Fisheries,
Animals, or other Water Biological Resources 66

Semenyuk N. Criminal-legal Value of the Time of Crime 76

Shnytko. O. The Comparative-Legal Research of a Crime
Provided for under Article 371 of the Criminal Code of Ukraine
and Similar Acts under Criminal Legislation of Some Foreign Countries. 86

CRIMINOLOGY

Denisov S., Bosak K. Domestic Violence:
a Negative Social Phenomenon or a New Type of Crime in Ukraine? 98

PERSONNEL 106

LEATHER PAGES 128

УДК 340.12

V. Desiatnyk

THE ISSUE OF THE SCIENTIFIC METHOD (SCHEMATIC ILLUSTRATION)

В. О. Десятник

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ*

ПРОБЛЕМА НАУКОВОГО МЕТОДУ (СХЕМАТИЧНА ІЛЮСТРАЦІЯ)

*«Раціональна критика, так само як й людська
творчість не відіграє ніякої ролі в гегелівському автоматизмі».*

К. Поттер, І. Лакатос

Постановка проблеми. Пробно висунута автором цієї статті логіко-методологічна концепція філософії науки критично-правове мислення ґрунтується на одному із впливових напрямків західної філософії науки «критичний розум». Ця філософія науки запропонувала схематичну ілюстрацію наукового методу проб та усунення помилок, припущень та спростувань, що повністю охоплює гегелівську діалектичну тріаду, яка застосовна лише для опису певних етапів в історії мислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українська філософія юридичної науки в особі академіка М. В. Костицького в одній із публікацій дорікає «ученим юристам» за те, що вони не використовують тріаду, а в іншій публікації називає її «абсурдом в науковому пізнанні». Академік М. В. Костицький пише, що діалектичний метод є тріадичним (триєдиним) та проявляється як: 1) буття – сутність – поняття; 2) чуттєвість – розсудок – розум; 3) перехід – рефлексія – розвиток; 4) метод – логіка – пізнання; 5) теза – антитеза – синтез. «Хто з учених юристів, – ставить питання він, – коли й в якій праці повною мірою використав хоча б одну з цих тріад або всі закони, категорії, поняття діалектики»? «На практиці, – пояснює він, – має місце використання одного закону, категорії чи поняття, спроба застосувати їх при пізнанні окре-

мих фрагментів соціальної дійсності». «Окремі фрагменти діалектики застосовуються, а діалектика як методологія — ні» — підсумовує академік М. В. Костицький [1, с. 5]. В іншій статті він пише, що логіка Аристотеля у визначенні істинності базується на формулі або — або. Діалектична ж логіка основою має іншу формулу «так, ні, так — ні одночасно». Що це дає на практиці в пізнанні? В цьому логічному «бермудському трикутнику» шляху до істини не видно. Одне й те ж знання одночасно може бути й істинним, й неістинним, й істинним — неістинним одночасно?! Це вже швидше нагадує абсурд в науковому пізнанні. А на практиці: «чого изволите»? [2, с. 8].

З позицій філософії науки «критичний розум», яка вважає діалектичну логіку неможливою, а отже, неприйнятність застосування тріади для пізнання навіть «окремих фрагментів соціальної дійсності», про які говорить академік М. В. Костицький, його критику «учених юристів» можна назвати несправедливою. Інтуїтивно справедливим є його висловлювання «абсурд в науковому пізнанні», проте, знову ж таки з позицій філософії науки «критичний розум», з допомогою суперечливої діалектичної логіки (яку наша філософія юридичної науки [3, с. 66; 4, с. 235—238, 271] разом із академіком М. В. Костицьким [1, с. 7] вважає застосовною в пізнанні) й такої ж суперечливої формули «так, ні, так — ні одночасно», здобути нове знання безнадійно, не кажучи вже про істинне знання, на що справедливо звертає увагу академік М. В. Костицький.

Метою цього дослідження є спроба розуміння, пояснення позицій філософії науки «критичний розум» щодо схематичної ілюстрації діалектичного наукового методу проб та усунення помилок, припущень та спростувань в порівнянні із гегелівською діалектичною тріадою. Ці позиції разом із антиіндуктивізмом, критерієм науковості теорій, гіпотетичністю наукового знання його об'єктивністю та зростанням тощо є засадами філософії науки «критичний розум», а отже, й пробно висунутої мною логіко-методологічної концепції критично-правового мислення.

Основні результати дослідження.

1. Метод науки: спрощена схема. В доповіді, прочитаній К. Поппером в 1967 р. на Третньому Міжнародному конгресі з логіки, методології та філософії науки (Амстердам), науковий метод проб та усунення помилок, припущень та спростувань описаний такою спрощеною схемою: $P1 > TT > EE > P2$. Її пояснення: ми починаємо з деякої проблеми $P1$, переходимо до гіпотетичного, пробного її вирішення або гіпотетичної, пробної теорії TT , яка може бути (частково або в цілому) помилковою. Ця теорія обов'язково піддається процесу усунення помилок EE , який може складатися з критичного обговорення або експериментальних перевірок. Нові проблеми $P2$ завжди виникають з нашої власної творчої діяльності, але вони не створюються нами навмисно, вони виникають автономно в області нових відносин, появі яких ми не в змозі перешкодити ніякими діями, як би активно до цього не прагнули [5, гл. III, розд. 3]. Підкреслюючи значення мови як одного із засобів прогресу науки, К. Поппер показує, що його схема, спочатку значуща як для тваринного світу, так і для примітивної людини, стає схемою зростання знання шляхом усунення помилок за допомогою систематичної раціональної критики. Вона робиться схемою

пошуку істини й змісту шляхом раціонального обговорення. Ця схема описує спосіб, яким ми піднімаємо себе за волосся. (Х. Альберт назвав трилемою Мюнхгаузена проблему, яку намагався одного разу вирішити відомий фантазер — барон [6, с. 38–42].) К. Поппер підкреслює, що, хоча значення слова «знання» («knowledge»), як й значення всіх інших слів, несуттєво, важливо розрізняти різні смисли цього слова: 1) суб'єктивне знання, яке складається з певних вроджених передбачень діяти та із їхніх набутих модифікацій; 2) об'єктивне знання, наприклад наукове знання, яке складається з гіпотетичних теорій, відкритих проблем, проблемних ситуацій й аргументів. Всяка наукова діяльність є діяльність, спрямована на зростання об'єктивного знання. Ми, каже К. Поппер, є працівниками, які сприяють зростанню об'єктивного знання, подібно мулярам, що будують собор. Наша діяльність в науці схильна до помилок, подібно будь-якої людської діяльності. Ми постійно робимо помилки. Ми не можемо досягти об'єктивних стандартів — стандартів істинності, змістовності, достовірності та інших. Мова, формулювання проблем, поява нових проблемних ситуацій, конкуруючі теорії, взаємна критика в процесі дискусії — все це є необхідними засобами зростання науки [5, гл. III, розд. 4]. До чого ми прагнемо, так це до теорій, які не тільки інтелектуально цікаві й володіють високим ступенем перевірюваності, а й реально пройшли суворі перевірки краще, ніж їхні конкуренти; які, таким чином, вирішують свої проблеми краще та які, демонструючи свій гіпотетичний характер в результаті їх спростування, породжують нові, несподівані й продуктивні проблеми. Таким чином, ми можемо сказати, що наука починається з проблем й розвивається від них до конкуруючих теорій, які оцінюються критично. Особливо значима оцінка правдоподібності теорій. Це вимагає для них серйозних критичних перевірок й тому припускає високий ступінь їх перевірюваності, яка залежить від змісту теорій. У більшості випадків, й притому в найцікавіших, теорія зазнає невдачі, в результаті чого виникають нові проблеми. Досягнутий при цьому прогрес можна оцінити інтелектуальною відстанню між первісною проблемою та новою проблемою, яка виникає через крах теорії. Цей цикл можна описати за допомогою неодноразово використаної схеми: $P1 > TT > EE > P2$, тобто проблема $P1$ — пробна теорія TT — усунення помилок EE в ході її оцінки — проблема $P2$. Оцінка завжди є критичною, її мета — відкриття й усунення помилок. Зростання знання — або процес пізнання (learning) — не є повторюваним або кумулятивним процесом, він є процес усунення помилок. Епістемологія з об'єктивної точки зору є метод (або логіка), мета якого — зростання об'єктивного знання [5, гл. III, розд. 8].

2. Діалектична схема Г. Гегеля та еволюційна схема К. Поппера. Діалектика (в сучасному¹, тобто головним чином гегелівському, сенсі терміну) — це теорія, згідно якої щось — зокрема, людське мислення - у своєму розвитку проходить так звану діалектичну тріаду: теза, антитеза й синтез. Спочатку — якась ідея, теорія або рух — «теза». Теза швидше за все викличе протилежність, опозицію, оскільки, як й більшість речей у цьому світі, вона, ймовірно, буде

¹ Див. мою концептуальну статтю «Критично-правове мислення» // Часопис Київського університету права. — 2014. — № 3.

небезспірна, тобто не позбавлена слабких місць. Протилежна їй ідея (або рух) називається «антитезою», так як вона спрямована проти першої — тези. Боротьба між тезою й антитезою продовжується до тих пір, поки не знаходиться таке рішення, яке в якихось відносинах виходить за рамки й тези, й антитези, визнаючи, проте, їх відносну цінність й намагаючись зберегти їх гідності та уникнути недоліків. Це рішення, яке є третім діалектичним кроком, називається синтезом. Одного разу досягнутий, синтез, у свою чергу, може стати першою сходинкою нової діалектичної тріади й дійсно стає нею, якщо виявляється одностороннім або незадовільним з якоїсь іншої причини. Адже в останньому випадку знову виникне опозиція, а значить, синтез можна буде розглядати як нову тезу, як породила нову антитезу. Таким чином, діалектична тріада відновиться на більш високому рівні; вона може піднятися й на третій рівень, коли досягнутий другий синтез. Те, що називають діалектичною тріадою, ми, пише К.Поппер, роз'яснили досить повно. Навряд чи можна сумніватися в тому, що діалектична тріада добре описує певні етапи в історії мислення, особливо в розвитку ідей, теорій й соціальних рухів, що спираються на ідеї або теорії. Такий діалектичний розвиток можна «роз'яснити», якщо показати, що він відбувається відповідно до методу проб та помилок. Однак слід зазначити, що діалектичний розвиток не є повним еквівалентом розвитку теорії з допомогою проб та помилок. Розглядаючи метод проб та помилок, ми мали на увазі тільки ідею й критику на її адресу, або, використовуючи термінологію діалектиків, боротьбу між тезою й антитезою; ми не брали до уваги подальший розвиток, не припускали, що боротьба між тезою й антитезою повинна закінчитися певним синтезом. Ми мали на увазі скоріше, що боротьба між ідеєю та її спростуванням, або між тезою й антитезою, призведе до елімінації тези (або, можливо, антитези), якщо вона виявиться незадовільною, й що змагання теорій має завершитися прийняттям нових теорій, якщо, звісно, для випробування пропонується досить велика їх кількість. Таким чином, можна сказати, що інтерпретація в термінах методу проб та помилок є дещо більш гнучкою, ніж інтерпретація в термінах діалектики. Вона не обмежується ситуацією, де пропонується починати з однієї-єдиної тези, й тому з легкістю знаходить застосування там, де з самого початку висувається кілька тез, незалежних один від одного й не обов'язково протилежних [7, с. 2–3].

Незважаючи на деяку поверхневу схожість між гегелівською діалектичною та еволюційною схемами $P1 > TT > EE > P2$, між ними є фундаментальна відмінність. Схема К. Поппера працює за допомогою усунення помилок, а на науковому рівні — за допомогою свідомої критики, здійснюваної під контролем регулятивної ідеї пошуку істини. Критика ж полягає в пошуку протиріччя та їх усунення: трудність, викликана вимогою її усунення, створює нову проблему P2. «Таким чином, — пояснює К.Поппер, — усунення помилок веде до об'єктивного зростання нашого знання — знання в об'єктивному сенсі». Воно веде до зростання об'єктивної правдоподібності, що дає можливість наблизитися до (абсолютної) істини. Разом з тим Гегель вважає, що наше завдання полягає не в тому, щоб шукати протиріччя з метою їх усунення, бо він вважає, що протиріччя так само хороші, як і (або навіть ще краще, ніж) несуперечливі теоретичні сис-

теми: вони забезпечують механізм, за допомогою якого Дух рухає себе вперед. Таким чином, раціональна критика, так само як й людська творчість [8, с. 77] не відіграє ніякої ролі в гегелівському автоматизмі [9, гл. III, розд. 5.2].

3. Метод науки: удосконалена схема. У вступному слові на відкритті Першого міжнародного колоквиуму, що відбувся в університеті міста Денвера (1966 р), К. Поппер, зокрема сказав, що «використання нами теорій, вироблених іншими людьми або нами самими, означає також їх критику, їх зміну та часто навіть знищення для заміни їх іншими, кращими теоріями». «Всі ці операції необхідні для зростання нашого знання» — тут К. Поппер має на увазі знання в об'єктивному або безособовому сенсі, в якому можна сказати, що знання міститься в книжках, зберігається в бібліотеці, викладається в університеті. Отже, історія пізнання повинна складатися зі знань про знання. Вона повинна буде містити, хоча б у неявному вигляді, теорії про теорії й особливо теорії про те, яким чином виростають теорії. К. Поппер знову представляє загальну спрощену чотирьохчленну схему, яку він знаходить вельми й вельми корисною для опису росту теорій. Схема ця має наступний вигляд: $P1 > TT > EE > P2$. Тут «Р» означає «проблема», «ТТ» — «пробна теорія (tentative theory)», а «ЕЕ» — «(спроба провести) усунення помилок (error elimination)», насамперед шляхом критичного обговорення. Цією чотирьохчленною схемою він показує, що результатом критики або усунення помилок у застосуванні до пробної теорії, як правило, стає виникнення нової проблеми або навіть декількох нових проблем. Проблеми, після того, як вони вирішені й їх вирішення належним чином проаналізовані, породжують проблеми-нащадки — нові проблеми, які часто виявляються глибшими й навіть пліднішими за старі. Це особливо добре видно в фізичних науках і К. Поппер припускає, що прогрес будь-якої науки найкраще вимірюється різницею в глибині й несподіванці між $P1$ та $P2$: кращі пробні теорії (а теорії все пробні) — ті, які породжують найбільш глибокі й несподівані проблеми. Свою чотирьохчленну формулу К. Поппер пропонує вдосконалити таким чином (див. схему). У такій формі ця схема показує, що слід по можливості висувати багато теорій в якості спроб вирішення деякої даної проблеми і що необхідний критичний розбір кожного з наших пробних рішень. Далі виявляється, що кожне з них породжує нові проблеми, й можна простежити ті з них, які обіцяють найбільш свіжі та цікаві нові проблеми: якщо виявляється, що нова проблема, скажімо, $P2b$ — це просто переодягнена стара $P1$, то ми говоримо, що наша теорія в змозі лише трохи змістити проблему, й в деяких випадках це може сприйматися як вирішальне заперечення проти пробної теорії TTb . Це показує, що усунення помилок є лише частиною критичного обговорення: при критичному обговоренні конкуруючі пробні теорії можуть порівнюватися й оцінюватися з самих різних точок зору. Вирішальний момент, зрозуміло, завжди наступний: наскільки добре наша теорія розв'язує свої проблеми, тобто $P1$? У всякому разі, окрім інших цілей, ми прагнемо дізнатися щось нове. Відповідно до нашої схеми, одна з вимог до хорошої пробної теорії — прогресивність, а вона виявляється в процесі критичного обговорення теорії: теорія прогресивна, якщо обговорення показує, що вона дійсно змінила проблему, яку ми хотіли вирішити, тобто

якщо виниклі нові проблеми відрізняються від старих. Якщо проблеми, що виникають, відрізняються від старих, ми можемо сподіватися дізнатися багато нового, коли у свою чергу, візьмемося за їх вирішення. Таким чином, чотирьохчленна схема може використовуватися для опису виникнення нових проблем і, як наслідок, виникнення нових вирішень, тобто нових теорій. К. Поппер хотів би згадати, що його схема застосована не тільки до виникнення нових наукових проблем а, отже, нових наукових теорій, але й до виникнення нових форм поведінки і навіть нових форм живих організмів [10, с. 3–5].

Історія ідей абсолютно ясно показує, що ідеї виникають в логічному або, якщо цей термін пріоритетніше, в діалектичному контексті. Різні схеми К. Поппера, такі як $P1 > TT > EE > P2$, можна, по суті, уявляти собі як удосконалені й раціоналізовані варіанти діалектичної схеми Гегеля: вони раціоналізовані, бо діють цілком й повністю в рамках логічного механізму (*organon*) раціональної критики, заснованої на так званому законі суперечностей, тобто на вимозі усунення всіх виявлених суперечностей. Критичне усунення помилок на науковому рівні відбувається шляхом свідомого пошуку суперечностей [10, с. 13].

Висновки. Ця стаття містить переконливі аргументи філософії «критичний розум» на користь схеми, що ілюструє науковий метод припущень та спростувань; ця схема повністю охоплює гегелівську діалектичну тріаду, яка застосовна лише для опису певних етапів в історії мислення. В рамках фундаментальної логіко-методологічної концепції критично-правового мислення, запропонованої автором цієї статті, схема наукового методу припущень та спростувань може сприяти розумінню й застосуванню цього методу при розгляді правових проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Костицький М. В.* Про діалектику як методологію юридичної науки // *Філософські та методологічні проблеми права.* — 2012. — № 1.
2. *Костицький М. В.* Логіка як методологія наукового пізнання (зокрема в правознавстві) // *Філософські та методологічні проблеми права.* — 2014/1.
3. *Рабінович П.* Праворозуміння «природне» та «легістське»: неминучість спіснвання // *Право України.* — 2009. — № 3.
4. *Козловський А. А.* Право як пізнання: Вступ до гносеології права. — Чернівці : Рута, 1999.
4. *Popper K. R.* Epistemology Without a Knowing Subject // *Popper K.R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach.* Oxford, Clarendon Press, 1979.
6. *Альберт Х.* Трактат о критическом разуме / Пер с нем., вступ., примеч. И.З. Шишкова. М. : Едиториал УРСС. — 2003.
7. *Popper K.* What is dialectic? [Electronic resource]. — Access mode : http://www.vordenker.de/ggphilosophy/popper_what-is-dialectic.pdf
8. *Лакатос И.* Доказательства и опровержения. М. : Наука, 1967.
9. *Popper Karl R.* Historical observations // *Popper Karl R. Epistemology Without a Knowing Subject // Popper Karl R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach.* Oxford, Clarendon Press, 1979.
10. *Popper K. R.* A Realist View of Logic, Physics and History // *Popper K. R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach.* Oxford, Clarendon Press, 1979.

REFERENCES

1. *Kostytskyi M. V.* Pro dialektyku yak metodolohiiu yurydychnoi nauky // Filozofski ta metodolohichni problemy prava. – 2012. – № 1.
2. *Kostytskyi M. V.* Lohika yak metodolohiia naukovoho piznannia (zokrema v pravoznavstvi) // Filozofski ta metodolohichni problemy prava. – 2014/1.
3. *Rabinovych P.* Pravorozuminnia «pryroodne» ta «lehistske»: nemynuchist spivvisnuvannia // Pravo Ukrainy. – 2009. – № 3.
4. *Kozlovskiy A. A.* Pravo yak piznannia: Vstup do hnoseolohii prava. – Chernivtsi: Ruta, 1999.
5. *Popper K. R.* Epistemology Without a Knowing Subject // Popper K. R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford, Clarendon Press, 1979.
6. *Al'bert H.* Traktat o kriticheskom razume / Per s nem., vstup., primech. I.Z. Shishkova. M.: Editorial URSS. – 2003.
7. *Popper K.* What is dialectic? [Electronic resource]. – Access mode : http://www.vordenker.de/ggphilosophy/popper_what-is-dialectic.pdf
8. *Lakatos I.* Dokazatel'stva i oproverzhenija. M.: Nauka, 1967.
9. *Popper Karl R.* Historical observations // Popper Karl R. Epistemology Without a Knowing Subject // Popper Karl R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford, Clarendon Press, 1979.
10. *Popper K.R.* A Realist View of Logic, Physics and History // Popper K. R. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford, Clarendon Press, 1979.

Десятник В. О. Проблема наукового методу (схематична ілюстрація)

Ця стаття містить переконливі аргументи філософії «критичний розум» на користь схеми, що ілюструє науковий метод припущень та спростувань; ця схема повністю охоплює гегелівську діалектичну тріаду, яка застосовна лише для опису певних етапів в історії мислення.

Ключові слова: *схема наукового методу припущень та спростувань, гегелівська діалектична тріада.*

Десятник В. А. Проблема научного метода (схематичная иллюстрация).

Эта статья содержит убедительные аргументы философии «критический разум» в пользу схемы, иллюстрирующей научный метод предположений и опровержений; эта схема полностью охватывает гегелевскую диалектическую триаду, которая применима только для описания определенных этапов в истории мышления.

Ключевые слова: *схема научного метода предположений и опровержений, гегелевская диалектическая триада.*

Desiatnyk V. The Issue of the Scientific Method (Schematic Illustration)

This article contains compelling arguments of the philosophic idea “critical mind” in favor of the scheme, illustrating the scientific method of the assumptions and denials. This scheme fully covers the Hegelian dialectical triad, which is applicable only to describe certain phases in the history of thought.

Keywords: *Scheme of the Scientific Method of the Assumptions and Denials; Hegelian Dialectical Triad.*

Стаття надійшла до редакції: 04.04. 2018.

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО
CONSTITUTIONAL RIGHT**

УДК 342.7

О. Шморгун

**THE CONSTITUTIONAL RIGHT
OF A PERSONALITY TO SOCIAL PROTECTION
(THE CONCEPT AND CONTENT)**

О. С. Шморгун

*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри господарського права
факультету підприємництва та права
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ*

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ
НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ (ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ)**

Постановка проблеми. Проблема дослідження конституційного права людини і громадянина на соціальний захист, його поняття, зміст та забезпечення реалізації постійно знаходиться у полі зору науковців, що досліджують назване право в системі соціальних прав і свобод. З урахуванням сучасних реалій правового статусу особи дослідження конституційного права на соціальний захист, як самостійного конституційного права має важливе теоретичне і практичне значення для юридичної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З публікаціями щодо поняття і змісту названого конституційного права можна познайомитися в працях таких авторів: Ж. Богословської, Н. Болотіної, А. Олійника, П. Пилипенка, В. Погорілка, Ж. Пустовіт, О. Совгирі, В. Рудик, Ю. Тодици, В. Федоренка, Н. Шукліної та ін. Конституційне право особи на соціальний захист досліджувалося в Україні разом з іншими конституційними правами. В той же час, конституційне право на соціальний захист в Україні одне з найбільш проблемних в процесі реалізації і потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є поняття і зміст конституційного права особи на соціальний захист, що закріплене в Конституції України (ст. 46) та деталізується у поточному законодавстві і його реалізація в Україні.

Відповідно до мети задачами даного дослідження є: а) аналіз праць авторів щодо конституційного права особи на соціальний захист; б) формулювання поняття та змісту конституційного права особи на соціальний захист; в) реалізація конституційного права особи на соціальний захист в Україні; г) пропозиція висновків і рекомендацій.

Основний матеріал. В умовах побудови Україною правової держави та громадянського суспільства важливе місце в цьому процесі відводиться реалізації соціальної функції держави. Саме соціальний захист усіх громадян України, осіб без громадянства, іноземців, інших осіб, що на законних підставах перебувають в Україні є важливим напрямком діяльності української держави по реалізації соціальної функції. Конституція України закріплює: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1]. Звідси зрозуміло, що соціального захисту потребують не лише безробітні, пенсіонери, діти, хворі чи інваліди, а усі люди які працюють, займаються підприємницькою діяльністю, здійснюють державну службу чи службу в органах місцевого самоврядування, в інших сферах соціального буття. В якості рекомендації пропонуємо термін «громадяни» замінити терміном «кожен».

Розуміння соціального захисту потребує його чіткого визначення та формулювання змісту. Право на соціальний захист може досліджуватися в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. Предметом нашого дослідження є суб'єктивне розуміння конституційного права на соціальний захист, його поняття та зміст. В об'єктивному розумінні право на соціальний захист включає в себе систему правових норм, які закріплюють, регулюють та охороняють правовідносини соціального захисту особи. Н. Болотіна досліджує право соціального захисту в його об'єктивному розумінні. На її думку, право соціального захисту — нова галузь національного права, яка перебуває на етапі становлення. Юридичною основою для визнання цієї галузі права є конституційні положення щодо прав громадян у сфері соціального захисту, а також нове законодавство України, яке регулює відносини у сфері соціального захисту [2]. П. Пилипенко соціальний захист розглядає як явище досить широке за змістом на відміну від іншого поняття, що властиве для системи відносин, які існують у сфері такого захисту і має на увазі соціальне забезпечення. Названий термін він вважає більш поширеним та відомим ніж попереднє поняття «соціальний захист». Він вважає, що соціальне забезпечення і соціальний захист співвідносяться як частина і ціле. Соціальне забезпечення є лише елемент, складова частина соціального захисту і окремий вид суспільних соціально-захисних відносин, які мають назву соціально-забезпечувальні відносини і виступають об'єктом правового регулювання [3, с. 3—5]. І. Ярошенко визначає соціальний захист як діяльність держави, яка спрямована на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті особи, що забезпечує підтримання оптимальних умов життя й закріплена у системі правових норм щодо регулювання суспільних відносин, які складаються при задоволенні потреб

особи в належному матеріальному забезпеченні із спеціальних фондів через індивідуальну форму розподілу, замість оплати праці чи як доповнення до неї, у випадках, передбачених законодавством, у розмірі не нижчому від гарантованого державою мінімального рівня [4].

Ж. Богословська досліджує суб'єктивне конституційне право на соціальний захист і визначає його як закріплені нормами Конституції та законів України можливості громадян України на пенсійне забезпечення, страхові та інші соціальні допомоги, соціальні пільги та соціальне обслуговування, що гарантуються загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, недержавним пенсійним страхуванням, створенням мережі державних, комунальних та приватних закладів по догляду за непрацездатними особами та виплатами, не менше від прожиткового мінімуму встановленого законом, пенсій і інших видів соціальних виплат та допомог, якщо вони є основним джерелом для існування. Ознаками конституційного права на соціальний захист, на думку автора, є: а) можливості громадян України отримувати пенсію та інші виплати і допомоги; б) їх закріплення в Конституції та законах України; в) гарантування збоку держави і її органів та посадових осіб [4]. Вона ж досліджує зміст конституційного права на соціальний захист. Узагальнено Конституція України містить такі положення стосовно соціального захисту: Україна є соціальною і правовою державою (ст. 1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3); права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21), конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22). Конституція визнала право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, пенсії, інші види соціальних виплат та допомог, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом (ст. 46); для громадян, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51); право дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52); право на доступну і безоплатну освіту у державних та комунальних навчальних закладах (ст. 53); право на соціальний захист громадян України, які перебувають на службі Збройних Сил України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17); виключно законами України визначаються основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпе-

чення; засади регулювання праці та зайнятості, шлюбу і сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки (п. 6, ст. 85) [5]. А. Олійника також розглядає суб'єктивне розуміння соціального захисту як можливість особи отримувати соціальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законами України [6, с. 194]. В. Погорілко і В. Федоренко переконані, що суб'єктивне право на соціальний захист (ст. 46) є важливим соціальним правом і передбачає можливість отримання пенсій, соціальних виплат і допомоги, які є основним джерелом існування і забезпечують прожитковий мінімум на випадок повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; втрати годувальника; безробіття з незалежних від людини обставин; старості та в інших випадках, передбачених чинним законодавством. На їх думку, окремі категорії державних службовців, військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів та ін., а також члени їхніх сімей мають право на соціальний захист, що визначається окремими законами України [7, с. 228–229]. Ж. Пустовіт, досліджуючи право на соціальний захист, пропонує розглядати його окремі види, як право соціального забезпечення кожної особистості. Так, на її думку, право на соціальне забезпечення адресоване всьому населенню, воно супроводжує кожну людину від народження і до кінця життя, оскільки в основу правових відносин у сфері соціального забезпечення покладено такі події, як народження людини, її смерть, безробіття, старість, необхідність соціальної підтримки, коли особа з обставин, незалежних від неї, їх потребує. Пенсія є основним та наймасовішим видом соціального забезпечення. Вона надається у вигляді регулярних виплат по старості, інвалідності, у разі втрати годувальника у розмірі, який, як правило, нараховується відносно розміру заробітної плати, яку отримував працівник до виходу на пенсію. Допомога — це система грошових виплат, яка являє собою допомогу громадянам у випадках, встановлених законом. Допомога може надаватися у випадку тимчасової непрацездатності, у разі вагітності та пологів, безробіття, багатодітним матерям, у випадку народження дитини, на поховання тощо. Послуги та різні види утримання є спеціальною формою соціального забезпечення [8, с. 264–265]. О. Совгира та Н. Шукліна право громадян на соціальний захист відносять до соціальних прав і свобод, що на їх думку, дає можливість звернення до суду для його захисту безпосередньо на підставі Конституції України (ст. 8) [9, с. 178].

Отже, відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб з питань соціального захисту. Кожен має право звертатися за захистом своїх соціальних прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом свого права на соціальний

захист до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1].

В. Рудик визначає зміст права на соціальний захист як сукупність правомочностей, закріплених у соціально-захисному законодавстві України, що забезпечують можливість задоволення потреб людини в разі настання соціального ризику. Обсяг права на соціальний захист як кількісна його сторона, визначається за допомогою певних одиниць виміру (кількість благ, розмір пенсій, допомог, кількість пільг тощо). Обґрунтовано, що здійснення права на соціальний захист залежить від достатності обсягу цього права. Встановлено два способи визначення достатності обсягу права на соціальний захист: перший пов'язаний із категорією „соціальні потреби”; другий спосіб пов'язаний із заробітком, доходом людини. Межі здійснення права на соціальний захист визначено у двох значеннях — власне правові (юридичні) межі та соціально-економічні межі здійснення права людини на соціальний захист. Юридичні межі права людини на соціальний захист полягають у чіткому закріпленні прав і обов'язків правомочної особи, кількості матеріальних благ, що мають бути надані державою, підстав та умов їх надання. Економічні межі здійснення права людини на соціальний захист прямо залежать від економічної забезпеченості держави, її фінансових можливостей та фінансових можливостей інших суб'єктів фінансування соціальної сфери [10]. Ю. Тодики пише, що право на соціальний захист закріплене в ст. 46 Конституції України і включає в себе право на забезпечення громадян в разі повної, часткової або тимчасової втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Право на забезпечення є одним із найважливіших соціально-економічних прав громадян. Воно визначається Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (ст. 9). Детально це право регламентується в поточному законодавстві України. Конституція (частина друга ст. 46) встановлює гарантії цього права: а) функціонування загальнообов'язкового державного соціального страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; б) створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Встановлюється, що пенсії, інші види соціальних витрат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [11, с. 154]. Г.Яковлева під конституційним правом людини на соціальний захист розуміє закріплені в Конституції України та міжнародних правових документах, а також поширені в інших нормативно-правових актах України беззаперечні права людини на отримання від держави того чи іншого виду безповоротної матеріальної допомоги (або допомоги, що не має матеріального характеру), що спрямована на забезпечення гідного рівня життя особи, яка за тих чи інших життєвих обставин потребує такої допомоги. Як підсумок констатуємо, що забезпечення права на соціальний захист є невід'ємною складовою частиною діяльності сучасної соціальної держави, адже його існування та реалізація сприяє підвищенню довіри людини до держави, а також її впевненості «в зав-

трашньому дні». Адже тільки коли особа відчуває себе захищеною, вона може повністю реалізувати свій потенціал як в особистому житті, так і в професійно-нальному [12, с. 103].

Підсумовуючи досліджені праці авторів щодо конституційного права на соціальний захист слід відмітити: а) назване конституційне право може бути досліджене в об'єктивному і суб'єктивному значеннях; б) в суб'єктивному значенні досліджуються можливості фізичної особи мати соціальний захист шляхом отримання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомог, що є основним джерелом існування людини; в) система таких можливостей і складає зміст названого конституційного права.

Поняття конституційного права на соціальний захист включає в себе такі ознаки: 1) вид і міру поведінки уповноваженого суб'єкта щодо отримання: а) пенсії; б) соціальних виплат; в) соціальної допомоги; 2) конституційне закріплення названої поведінки; 3) рівень захисту не може бути нижчим за прожитковий мінімум, установлений законом.

Отже, конституційне право на соціальний захист — це закріплена Конституцією України, у відповідності з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, можливість фізичної особи мати соціальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом у вигляді пенсії, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування і не нижче за прожитковий мінімум, установлений законом.

Зміст конституційного права особи на соціальний захист — це система можливостей, реалізація яких уповноваженою фізичною особою дає їй можливість задовольняти свої потреби і інтереси і отримувати соціальні блага, що закріплені конституційною нормою. У зміст названого конституційного права включаються такі можливості: а) діяти відповідно до закону у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом з метою отримати пенсію, інші види соціальних виплат, інші допомоги, що є основним джерелом існування для забезпечення рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму, встановленого законом; б) вимагати від зобов'язаних органів, посадових і службових осіб виконувати свої обов'язки у відповідності з законом; в) постійно користуватися соціальним захистом; г) при необхідності звертатися до компетентних органів та посадових осіб з вимогою забезпечити реалізацію їх конституційного права. Можна сказати, що ці положення на законодавчому рівні знайшли своє певне вирішення в кримінальному законодавстві й деяких зарубіжних держав [12; 13; 14; 15; 16].

Реалізація конституційного права особи на соціальний захист в Україні здійснюється у формі додержання, використання, виконання і правозастосування. Уповноваженим суб'єктом є фізична особа, зобов'язаними суб'єктами є держава, її органи, органи і посадові особи місцевого самоврядування, інші суб'єкти громадянського суспільства від яких залежить забезпечення названого права.

Висновки. Підводячи підсумки, можна сказати наступне:

1. Конституційне право на соціальний захист — це закріплена Конституцією України, у відповідності з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, можливість фізичної особи мати соціальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом у вигляді пенсії, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування і не нижче за прожитковий мінімум, установлений законом.

2. Зміст названого конституційного права включає можливості: а) діяти відповідно до закону у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом з метою отримати пенсію, інші види соціальних виплат, інші допомоги, що є основним джерелом існування для забезпечення рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму, встановленого законом; б) вимагати від зобов'язаних органів, посадових і службових осіб виконувати свої обов'язки щодо соціального захисту у відповідності з законом; в) постійно користуватися благами соціального захисту; г) при необхідності, звертатися до компетентних органів та посадових осіб з вимогою забезпечити реалізацію їх конституційного права.

3. Пропоную доповнити ч. 1, ст. 46 Конституції України таким чином: замість терміну «громадяни мають право» застосувати термін «кожен має право» і далі по тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141. Поточна редакція від 30.09.2016 р.

2. *Болотіна Н. Б.* Право соціального захисту [Текст]: монографія / Н.Б. Болотіна. — К. : Знання, 2005. — 382 с.

3. Право соціального забезпечення України: Навчальний посібник / За ред. П. Д. Пилипенка. К. : Істина, 2007. — 224 с.

4. *Ярошенко І. С.* Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні. Автореферат дис... канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — К. : Київський національний ун-т імені Вадима Гетьмана, 2006. — 19 с.

5. *Богословська Ж. М.* Поняття конституційного права громадян України на соціальний захист / Ж. М. Богословська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 1(42). — С. 46—54.

6. *Богословська Ж. М.* Зміст конституційного права людини і громадянина України на соціальний захист / Ж. М. Богословська // Зб. наук. праць «Держава і право»; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України». — Київ, 2009. — № 46. — С. 181 — 188.

7. *Олійник А. Ю.* Конституційне право України та зарубіжних країн : підручник / А. Ю. Олійник, М. І. Кагадій ; за заг. ред. проф. А. Ю. Олійника. — К. : КНУТД, 2017. — 441 с.

8. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.* Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. — 3-вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В. В. Коваленка. — К.: КНТ, Видавництво Ліра-К, 2011. — 532 с.

9. Актуальні проблеми конституційного права України: Підручник / За заг. ред. професора Олійника А. Ю. — К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. — 552 с.

10. *Рудик В. В.* Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.05 — трудове право; право соціального забезпечення / Харківському національному університеті внутрішніх справ. Х., 2007. — 20 с.

11. *Яковлева Г.* Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист / Г. Яковлева // Підприємництво, господарство і право. — 2017. — № 2. — С. 100—104.

12. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Сайт URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>

13. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

14. Criminal Code of the Federal Republic of Germany 1871 r. Сайт URL: <http://mybrary.ru/users/personal/read/ugolovnyiy-kodeks-frg/>

15. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867; Сайт URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>

16. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français — droit.org (Портал французького права — droit.org) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. — Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1996. — № 30. — St. 141. Potochna redaktsiia vid 30.09.2016 r.

2. *Bolotina N. B.* Pravo sotsialnoho zakhystu [Tekst]: monohrafiia / N. B. Bolotina. — K.: Znannia, 2005. — 382 s.

3. Pravo sotsialnoho zabezpechennia Ukrainy: Navchalnyi posibnyk / Za red. P. D. Pylypenka. K.: Istyna, 2007. — 224 s.

4. *Yaroshenko I. S.* Orhanizatsiino-pravovi formy sotsialnoho zakhystu liudyny i hromadianyna v Ukraini. Avtoreferat dys... kand. yuryd. nauk. Spetsialnist 12.00.07 — administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo. — K.: Kyivskiy natsionalnyi un-t imeni Vadyma Hetmana, 2006. — 19 s.

5. *Bohoslovska Zh. M.* Poniattia konstytutsiinoho prava hromadian Ukrainy na sotsialnyi zakhyst / Zh. M. Bohoslovska // Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. — 2009. — № 1(42). — S. 46—54.

6. *Bohoslovska Zh. M.* Zmist konstytutsiinoho prava liudyny i hromadianyna Ukrainy na sotsialnyi zakhyst / Zh. M. Bohoslovska // Zb. nauk. prats «Derzhava i pravo»; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy». — Kyiv, 2009. — № 46. — S. 181 — 188.

7. *Oliinyk A. Yu.* Konstytutsiine pravo Ukrainy ta zarubizhnykh krain: pidruchnyk / A. Yu. Oliinyk, M. I. Kahadii; za zah. red. prof. A. Yu. Oliinyka. — K.: KNUTD, 2017. — 441 s.

8. *Pohorilko V. F., Fedorenko V. L.* Konstytutsiine pravo Ukrainy: Pidruchnyk / Za zah. red. prof. V. L. Fedorenka. — 3-vyd., pererob. i doopr.; peredmov. prof. V. V. Kovalenka. — K. : KNT, Vydavnytstvo Lira-K, 2011. — 532 s.

9. Aktualni problemy konstytutsitsinoho prava Ukrainy: Pidruchnyk / Za zah. red. profesora Oliinyka A. Yu. — K. : Vydavnychii dim «Skif», 2012. — 552 s.

10. *Rudyk V. V.* Yurydychni harantii prava liudyny na sotsialnyi zakhyst v Ukraini. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk. Spetsialnist 12.00.05 — trudove pravo; pravo sotsialnoho zabezpechennia / Kharkivskomu natsionalnomu universyteti vnutrishnikh sprav. Kh., 2007. — 20 s.

11. *Yakovleva H.* Zmist poniattia konstytutsiinoho prava liudyny na sotsialnyi zakhyst / H. Yakovleva // Pidpriumnystvo, hospodarstvo i pravo. — 2017. — № 2. — S. 100—104.

12. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Sait URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>

13. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

14. Criminal Code of the Federal Republic of Germany 1871 g. Sait URL : <http://mybrary.ru/users/personal/read/ugolovnyiy-kodeks-frg/>

15. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867 ; Sait URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>

16. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français — droit.org (Portal frantsuzkoho prava — droit.org) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. — Zaholovok z ekranu.

Шморгун О. С. Конституційне право особи на соціальний захист (поняття і зміст)

В статті досліджуються поняття і зміст конституційного права особи на соціальний захист. Аналізуються різні позиції авторів щодо названого конституційного права. Дається авторське визначення і зміст конституційного права особи на соціальний захист. Пропонуються висновки і рекомендації.

Ключові слова: конституційні соціальні права, конституційне право особи на соціальний захист, зміст конституційного права особи на соціальний захист, реалізація конституційного права особи на соціальний захист.

Шморгун О. С. Конституционное право личности на социальную защиту (понятие и содержание)

В статье исследуются понятие и содержание конституционного права личности на социальную защиту. Анализируются разные позиции авторов относительно названного конституционного права. Дается авторское определение и содержание конституционного права личности на социальную защиту. Предлагаются выводы и рекомендации.

Ключевые слова: конституционные социальные права, конституционное право личности на социальную защиту, содержание конституционного права личности на социальную защиту, реализация конституционного права личности на социальную защиту.

Shmorgun O.S. The Constitutional Right of a Personality to Social Protection (the Concept and Content)

In the article, the concept and content of the constitutional right of a personality to social protection are investigated. Different scientific positions regarding the mentioned constitutional right are analyzed. Authorial definition of the concept and content of the constitutional right of a personality to social protection are given. Conclusions and recommendations are offered.

Keywords: *Constitutional Social Rights; Constitutional Right of a Personality to Social Protection; Content of the Constitutional Right of a Personality to Social Protection; Realization of the Constitutional Right of a Personality to Social Protection*

Стаття надійшла до редакції: 10.04. 2018.

УДК 343.

V. Botiakova

**THE ORIGINS AND GENESIS OF THE CRIMINAL
RESPONSIBILITY FOR A FAILURE OF A MEMBER
OF MEDICAL PROFESSION TO PROVIDE HELP TO A
PATIENT BETWEEN THE XI AND THE XVIII CENTURY**

V. V. Ботякова

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна Академія Управління»*

**ВИТОКИ ТА ГЕНЕЗА КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН НЕНАДАННЯ
ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ
ПРАЦІВНИКОМ ЗА ПЕРІОД З XI ПО XVIII СТОЛІТТЯ**

Постановка проблеми. Питання витоків та генези кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником за період з XI по XVIII століття має істотне значення для теорії кримінального права і правозастосовної діяльності правоохоронних органів та суду, а тому потребують подальшого поглибленого дослідження цього напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть дослідженню вказаного питання деякою мірою приділяли увагу, але на рівні інших злочинів, які стосуються медичної сфери, Г. В. Чеботарьова, В. В. Балабко, Р. В. Вереша, С. В. Михайлов, Л. В. Омельчук, М. О. Огнерубов, Н. В. Мірошниченко, С. Г. Стеценко, О. Г. Блінов, В. В. Власенкова, І. В. Івшин, М. Б. Мирський та ін. Проте їхні дослідження не стосувались безпосередньо витоків і генези задекларованої нами проблеми.

Мета статті полягає у з'ясуванні питання витоків та генези кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником за період з XI по XVIII століття.

Основні результати дослідження. Головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина серед яких є право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страху-

вання (ст. 49 Конституції України) [1]. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) [1].

Медичні та фармацевтичні працівники, які порушили покладені на них професійні обов'язки, під час надання медичної допомоги, підлягають цивільній, адміністративній або кримінальній відповідальності згідно із законодавством (ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [2].

Перед тим, як почати дослідження поставленого питання темою даної статті, необхідно розглянути етимологію понять, що використовується у її назві. Це сприятиме уникненню різночитання термінів, які містяться у найменуванні статті. Заради правильного розуміння таких термінів як «витоки» та «генеза» наведемо їх тлумачення, яке дає «Великий тлумачний словник сучасної української мови» В. Т. Бусела. Отже, «Витоки» — це «...етап, цикл у розвитку подій...». [3, с. 157], а «генеза» — це «...походження, зародження, виникнення; процес утворення» [3, с. 230]. Таким чином, маючи чіткі контури дослідження, ми можемо розпочати вивчення витоків та генези кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 139 Кримінального Кодексу України (далі ст. 139 КК України), у повній сукупності історичних подій та фактів на різних етапах розвитку суспільства.

Для того щоб проаналізувати з історичної та кримінально-правової точок зору найбільш суттєві якісні та кількісні характеристики становлення кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України) на різних етапах розвитку українського суспільства та державності — необхідно скористатися періодизацією розвитку кримінального законодавства, запропонованою В.К. Матвійчуком:

- перший та другий період — первіснообщинний (20–30 тис. років тому) та родовий лад;
- третій період охоплював XI — XIV ст.ст. — перебування Української держави під управлінням князів;
- четвертий період (XIV ст. — початок XVIII століття) історично має назву «Козацька ера»;
- п'ятий період (XVIII ст. — початок XIX століття) одержав назву «Під імперською владою»;
- шостий період тривав з кінця XIX ст. до початку XX століття;
- сьомий період (початок XX ст. — 1991 р.) має назву «Україна в радянський період»;
- восьмий період розпочався з 1991 року і триває до нашого часу [4, с. 28–51].

Перші два періоди, які зазначені у періодизації розвитку кримінального законодавства В.К.Матвійчуком, розглядатися не будуть у нашій роботі, адже не збереглося ніяких письмових підтверджень, які б висвітлювали питання кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником, а також у той час не існувало писаного права.

Третій період охоплював XI—XIV ст.ст. — перебування Української держави під управлінням князів [4, с. 28]. Однією з найдавніших пам'яток руської

медичної літератури є «Ізборник Святослава», в якому містяться статті, які стосувалися найбільш поширених захворювань того часу, їх лікування та профілактики [5, с. 64]. Відповідно до «Ізборника Святослава» лікарі добре знали хірургію і вміли розрізати шкіру, ампутувати кінцівки, припікати рани, боротися з нагноєнням [5, с. 64]. Відповідно до розвитку медицини лікарі того часу здебільшого займалися терапією, але можна впевнено сказати, що хірургія також існувала. Лікуванням на Русі займалися лікарі загальної практики та лікарі хірурги, яких називали різальниками, рукодільниками, а також існувала класифікація лікарів вузьких спеціальностей: зубоволоков (лікарі стоматологі); кровопусков і рудометов (вони «пускали кров»); кильних майстрів (вони лікували грижі); очних; чечуйних (лікували геморої) та ін. [5, с. 63].

Слід зазначити, що медична допомога в даний період включала в себе три її різновиди: монастирську медицину, світську медицину та народну медицину [6, с. 33–34]. Правові положення, які регламентують загальні питання лікувальної діяльності в системі монастирської медицини зустрічаються у «Статуті князя Володимира Святославовича про десятини, суди та людей церковних» [7, с. 137–162]. Лікування на Русі у цей історичний період допускалось лише під егідою церкви. Відповідно до ст. 16 Статуту князя Володимира Святославовича лікарі вважались людьми церковними: «А се церковные люди: ... лечец, прощеник, задушный человек...» [7, с. 149]. Першим лікарем, ім'я якого дійшло до нас, був Іоанн Смеря, який служив при князі Володимирі Святославовичі [8, с. 13]. Стаття 9 Статуту князя Володимира Святославовича включала в себе перелік небезпечних для людей вчинків («зеліничество», «волхвовання» та ін.), які відповідно до церковного права розцінювались як злочин [7, с. 149]. Дана стаття визначала також підвідомчість справ церковним судам: «А се церковнии суди: ... зеліничество, потвори, чародеяния, волхвования...» [7, с. 149]. Під «зеліничество» визначалося лікарнічество, знахарство, мистецтво зіцлювати або причаровувати за допомогою чудодійного зілля, трав [7, с. 154]. Зі знахарями (волхвами) церква жорстоко розправлялася, зокрема, Новгородський літопис підтверджує даний факт інформацією про спалення чотирьох волхвів у 1227 році: «Сожгоша влхвы 4, творяхуть е потворы деюще, а бог вестъ» [9, с. 48]. Таганцев М.С. зазначав, що суспільство того часу вимагало від лікарів лише успішний результат їх лікування, незалежно від характеру хвороби, а отже, у смерті пацієнта завжди був винен лікар, навіть неминучій [10, с. 28].

Відповідно до Києво-Печерського Патерика преподобний Агапіт Печерський безкорисливо допомагав людям та виліковував їх від тяжких захворювань: «Блаженный же Агапит, давъ тому зелиа, еже самъ ядыше, и здрава сътвори его», «И сего ради прозван бысть Лечець, сему бо дарова Господь даръ исцеления» [11].

У 30-х роках XII ст. онука Володимира Мономаха Евпраксія написала трактат «Мазі», в якому впорядковані різні медичні відомості того часу [12, с. 50].

Правові норми, які мали безпосереднє відношення до впорядкування лікарської діяльності давньоруського права знаходяться у Руській Правді. Даний звід писаного руського права забезпечував кримінально-правовими

засобами охорону здоров'я людей, а також регламентував деякі напрями професійної діяльності лікарів, зокрема, ст. 2 Короткої редакції Руської Правди містить норми кримінального, цивільного і процесуального права [13, с. 51]. У даній статті вказувалось, що винний повинен заплатити лікареві за послуги, які отримала потерпіла від тілесних ушкоджень особа, хоча дане правило містилося лише в одній статті, воно застосовувалось в усіх випадках, при наявності тілесних ушкоджень [13, с. 52].

Отже, слід зазначити, що у даному історичному періоді нормами Статуту князя Володимира Святославовича регулювалась монастирська медицина [7, с. 137–162], світська медицина регламентувалась нормами Руської Правди [13, с. 28–132], а народна медицина – неправовими засобами (звичаями, морально-етичними нормами та ін.) [6, с. 35]. Проте правових положень, котрі стосувались кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником у даному періоді не існувало.

Четвертий період (XIV ст. – початок XVIII століття) історично має назву «Козацька ера» [4, с. 34]. За часів Московської держави центральним органом управління медичною та аптекарською справою був, заснований Іваном IV Грозним у 1581 році, Аптекарський приказ [14, с. 91]. Цей орган виконував такі функції: надання дозволу на право зайняття медичною діяльністю [15, с. 64], збір лікарської сировини, керівництво аптекарською справою, підготовка та розподіл лікарів за посадами, запрошення на службу до царського двору іноземних спеціалістів, контроль за оплатою їх праці, перевірка «дохтурских сказок» (історій хвороб), організація карантинних заходів, постачання військ медикаментами, освідування особи, збирання та зберігання медичних книг; з 1654 року – підготовка російських лікарів [14, с. 91–92]. У 1654 році була відкрита перша медична школа при Аптекарському приказі, в якій учні вивчали хірургію, анатомію, фармакологію, практичну фармацію та медичну ботаніку, а навчання було розраховано на 5 років [14, с. 93].

Аналіз Соборного Уложення 1649 року, яке було прийнято Земським Собором 1649 року вказує, що встановленню відповідальності медичних працівників за професійні правопорушення та питанням юридичної охорони здоров'я приділялось недостатньо уваги [16, с. 83–446]. Ст. 23 глави XXII Соборного Уложення 1649 року визначає відповідальність за «отруєння зіллям» [15, с. 64]. Покаранням за вчинене діяння була смерть, якщо «кого отравят, умрет» [16, с. 250].

Одними з перших законів, які передбачали покарання за злочини медичних працівників під час їхньої професійної медичної діяльності були Боярський приговор № 1171 «О наказаніи лекарей за умерщвление больных по умыслу и по неосторожности» від 4 березня 1686 року [17, с. 747–748] та Боярський приговор № 1756 «О наказаніи незнающих Медицинских наукъ, и по невежеству въ употребленіи медикаментовъ, причиняющихъ смерть больнымъ» від 14 лютого 1700 року [18, с. 10–11]. Дані царські укази застерігали лікарів від учинення шкоди життю та здоров'ю хворого: «и сказанъ Великаго Государя указъ всемъ Лекарямъ, буде кто нарочно, или не нарочно кого уморятъ, а про то сыщется: и имъ быть казненнымъ смертию» [18, с. 11]. Певною

мірою можна вважати, що витоки злочину, передбаченого ст. 139 Кримінального Кодексу України, мають місце у Боярському приговорі № 1756 «О наказаніи незнающихъ Медицинскихъ наукъ, и по невежеству въ употребленіи медикаментовъ, причиняющихъ смерть больнымъ» від 14 лютого 1700 року, якщо такі дії вчиняються «кто нарочно ... кого уморятъ», оскільки ці ознаки за такими діями та суб'єктивною стороною співпадають з досліджуваним нами злочином [18, с. 10–11]. Проте за Боярським приговором № 1756 «О наказаніи незнающихъ Медицинскихъ наукъ, и по невежеству въ употребленіи медикаментовъ, причиняющихъ смерть больнымъ» від 14 лютого 1700 року такий злочин вважався вбивством [18, с. 10–11].

У Військовому статуті главі XXXIII «О аптеке, о полевыхъ Докторахъ, Аптекаряхъ и Лекаряхъ и ихъ должности» пункті 1 «О Докторе» від 30 березня 1716 року були встановлені вимоги до особистих якостей лікаря, а саме : «не токмо въ Медицине, (докторстве) доброе основание и практику имель, но дабы трезвымъ, умереннымъ и доброхотнымъ себя содержаль, и въ нужномъ случае чинъ свой какъ ноцію, такъ и днемъ надлежащимъ образомъ, написаніемъ рецептовъ и учрежденіемъ лекарствъ отправлять могъ» [19, с. 244]. Також Військовим статутом було узаконено обов'язковий розтин мертвих тіл, зокрема і у випадках неправильного лікування і це заклало основу становлення судово-медичних знань та наукової розробки заходів щодо попередження лікарських правопорушень [20, с. 17].

Беручи до уваги нерозривність функціонування військово-морських сил і медичного забезпечення флоту, у Морському статуті значна роль відводиться регламентації медичної діяльності [21, с. 2–116]. Відповідно до артикула 9 глави X «О лекаре» Морського статуту, затвердженого Петром I у 1720 році, передбачена кримінальна відповідальність лікарів за недбале та презирливе ставлення до хворих: «Ежели Лекарь своимъ небреженіемъ и явнымъ презорствомъ къ больнымъ поступить, отъ чего имъ бедство случится, то оной яко злотворецъ наказанъ будетъ, яко бы своими руками его убиль, или какой удь отсекъ. Буде же леностію учинить, то знатнымъ вычетомъ наказанъ будетъ, по важности и вине смотря, въ суде» [21, с. 43]. Відповідно до терміну «презорство», який використовується в артикулі 9 глави X «О лекаре» Морського статуту 1720 року за ознакою «...явнымъ презорствомъ к больнымъ поступить, отъ чего имъ бедство случится...» можна говорити про бездіяльність, а саме ненадання допомоги хворому медичним працівником [21, с. 43]. Відповідно до Указу Сенату від 14 серпня 1721 року «Объ учрежденіи въ городахъ аптекъ подъ смотреніемъ Медицинской Коллегіи, о вспоможеніи приискавающимъ медикаменты в Губерніяхъ, и о бытіи подъ надзоромъ помянутой Коллегіи госпиталямъ» заборонялась медична практика докторам та лікарям, які не отримали на це дозвіл від вищого адміністративного органу управління — Медичної колегії : «...никакой Докторъ или городской лекаръ не дерзаетъ нигде практику иметь, и лечить прежде свидѣтельствования его достоинства отъ Коллегіи Медицинской, понеже иногда многие неученые скитающіеся безъ всякого наказанія дерзновенно лечатъ, въ чемъ великую вреду жителямъ учинять могутъ» [22, с. 412]. Даний документ не передбачав відповідальності за

порушення передбачених у ньому юридичних заборон, проте мав велике профілактичне значення для забезпечення прав та свобод пацієнта.

Медична канцелярія була головним органом управління медичною справою, якому підпорядковувались усі медичні заклади країни [23, с. 11].

Серед основних повноважень Медичної канцелярії були:

- сприяння збільшенню кількості госпіталів і аптек в країні;
- здійснення вищого нагляду за госпіталями і аптеками, госпітальними школами;
- ведення кадрових справ: оформлення на роботу, призначення платні, присудження нагород лікарям, аптекарям;
- вивчення та внесення пропозицій щодо нових способів поліпшення медичної справи;
- вжиття заходів, спрямованих на запобігання епідемій та ін. [23, с. 11–12].

П'ятий період (XVIII ст. — початок XIX століття) одержав назву «Під імперською владою» [4, с. 37]. Цікавим є факт, що під час правління Петра I відрахування грошей на утримання і лікування хворих у госпіталях відбувалось лише з військовослужбовців, а під час правління імператриці Єлизавети — утримували по 1 копіїці з рубля з платні всіх, хто знаходився на державній службі [23, с. 12].

1 лютого 1754 року був виданий Указ Сенату «О бытіи Лекарямъ и Аптекарямъ, обучающимся въ Россіи, всегда въ ихъ настоящемъ званіи; и о недозволеніи имъ избирать другой родъ службы», який зобов'язував медичний персонал довічно займатись лише медициною [24, с. 26].

Відповідно до наказу Катерини II від 12 листопада 1763 році «Объ учрежденіи Коллегіи Медицинского Факультета съ разделеніем на два Департамента и о бытіи оной въ особливомъ веденіи Ея Императорского Величества» Медична канцелярія, як вищий орган державного управління медициною, була перетворена у Медичну колегію [25, с. 413]. Медична колегія складалася з двох департаментів: колегія «докторського і лікарського мистецтва» і канцелярія [25, с. 413]. Серед основних функцій Медичної колегії були: керівництво підготовкою медичних кадрів, контроль діяльності державних і приватних аптек, здійснення спостереження за медичною і лікарською допомогою населенню, а також розгляд та оцінка наукових праць лікарів [23, с. 12].

Воїнський Статут «Про польову піхотну службу» від 29 листопада 1796 року у Частині восьмій Глави XVI «Про прийняття на службу лікарів, про нагляд за хворими, і про збереження солдат» встановлює обов'язок для усіх лікарів здати екзамен у Медичній колегії та отримати атестат перед зайняттям військовою службою, а також обов'язки полковим лікарям — ізолювати інфекційних хворих, об'їжджати роти для огляду хворих, консультуватись з цивільними лікарями у важких випадках, призначати дієту та лікування [26, с. 26–129]. Схожі норми закріплені також у «Військовому статуті про польову кавалерійську службу» від 29 листопада 1796 року у Главі XXXIII «Про прийняття на службу лікарів, про нагляд за хворими, і про збереження рядових» [26, с. 156–212].

«Статут Військового флоту» від 25 лютого 1797 року також містив певні положення, які описували обов'язки лікарів та захищали права пацієнтів. Наприклад, у Частині першій Глави Х «Про головного Доктора у флоті» вказується, що головний доктор повинен два рази на добу оглядати хворих, а також оглядати тяжкохворих та призначати їм ліки, проводити профілактичну роботу, тощо [26, с. 355—492]. Питання кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником також знаходили своє відображення в кримінальному законодавстві й деяких зарубіжних держав [27; 28; 29; 30; 31; 32].

Висновок. На підставі проведеного дослідження можна прийти до наступного:

1. Витоки кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником певною мірою відображені у Боярському приговорі № 1171 «О наказаніи лекарей за умерщвление больныхъ по умыслу и по неосторожности» від 4 березня 1686 року, як за умисні дії та у Боярському приговорі № 1756 «О наказаніи незнающихъ Медицинскихъ наукъ, и по невежеству въ употребленіи медикаментовъ, причиняющихъ смерть больнымъ» від 14 лютого 1700 року за «кто нарочно ... кого уморять», тобто за умисні дії у ненаданні допомоги хворому медичним працівником.

2. Генеза кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником мала місце в артикулі 9 глави Х «О лекаре» Морського статуту, затвердженого Петром I у 1720 році за «...явнымъ презорствомъ к больнымъ поступить, отъ чего имъ бедство случится...», тобто за бездіяльність у ненаданні допомоги хворому медичним працівником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993. №4. Ст. 19. — Редакція від 10 березня 2018 року.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. *Матвійчук В. К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. 368 с.

5. *Мирский М. Б.* Хирургия Средневековой России // Хирургия. 2001. № 6. С. 63—65.

6. *Огнерубов Н. А.* Профессиональные преступления медицинских работников : диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.08 [Место защиты: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Российский университет дружбы народов»]. — Москва, 2014. 171 с.

7. Устав князя Владимира Святославича о десятинах, судах и людях церковных // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 1. Законодательство Древней Руси. — М. : Юридлит. 1984. С. 137—162.

8. Нервные болезни : учебник для студентов медицинских вузов / под ред. М. М. Одинака. — Санкт Петербург : СпецЛит, 2014. 526 с.

9. *Щапов Я.Н.* Княжеские уставы и церковь в Древней Руси XI—XIV вв. — М. : Наука, 1972. 340 с.

10. *Мирошниченко Н. В.* Причинение медицинскими работниками смерти и вреда здоровью пациентов: уголовно-правовые аспекты : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.08. — Пятигорск, 2007. 195 с.

11. Киево-Печерский Патерик // Библиотека литературы Древней Руси / РАН. ИРЛИ; Под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньирко. — СПб. : Наука, 1997. Т. 4: XII век. 687 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=4945#>.

12. *Кицера Н. І., Кицера О. О.* Добродія-Євпраксія Мстиславівна — перша жінка-лікар в історії Русі-України // Жіночий лікар. 2010. № 1. С. 49—50. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://z-l.com.ua/upload/journals/27/1-2010site13.pdf>.

13. Русская Правда // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 1. Законодательство Древней Руси. — М. : Юрид.лит. 1984. С. 28—132.

14. *Коротеева Н. Н.* Аптекарский Приказ — первый орган управления медицинским делом в русском государстве в XVI—начале XVIII века [Текст] // Вестник Тюменского государственного университета. 2011. № 2. С. 90-95.

15. *Вереша Р. В.* Історія розвитку інститут кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників // Вісник Академії адвокатури України. 2013. № 2(27). С. 63—69.

16. Соборное Уложение 1649 года // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 3. Акты Земских соборов. — М. : Юрид. лит., 1985. С. 83—446.

17. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. 2 (1676—1688). — СПб., 1830. 974 с.

18. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 4 (1700—1712). — СПб., 1830. 881 с.

19. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 5 (1713—1719). — СПб., 1830. 780 с.

20. *Ившин И.В.* Судебно-медицинские аспекты профессиональных преступлений медицинских работников против жизни и здоровья : диссертация ... кандидата медицинских наук : 14.00.24. — Москва, 2005. 261 с.

21. Морской Уставъ // Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 6 (1720—1722). — СПб., 1830. С. 2—116.

22. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 6 (1720—1722). — СПб., 1830. 815 с.

23. *Власенкова В.В.* Право на охрану здоровья и медицинскую помощь в Российской Федерации : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.05. — Москва, 2007. 180 с.

24. Полное собрание законов Российской империи с 1649 г. Т. 14 (1754—1757). — СПб., 1830. 863 с.

25. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 16 (28 июня 1762—1764). — СПб., 1830. 1016 с.

26. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. 24 (6 ноября 1796—1797). — СПб., 1830. 869 с.

27. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant

professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg “Yuridicheskyy Tsentr Press”, 2001 — 234 p.

28. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Tsentr — Press”, 2001. — 298 p.

29. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Tsentr — Press”, 2002. — 366 p.

30. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Tsentr — Press”, 2002. — 226 p.

31. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg: “Yuridicheskyy Tsentr — Press”, 2002. — 366 p.

32. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, del Codigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. №30. St. 141.

2. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia : Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 № 2801-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1993. № 4. St. 19. — Redaktsiia vid 10 bereznia 2018 roku.

3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / Uklad, i holov. red. V. T. Busel. — K.; Irpin : VTF “Perun”, 2005. 1728 s.

4. *Matviichuk V. K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolysnogo pryrodnoho seredovyshcha : Monohrafiia. — K. : VNZ “Natsionalna akademiia upravlinnia”, 2011. 368 s.

5. *Mirskij M. B.* Hirurgija Srednevekovoj Rossii // Hirurgija. 2001. № 6. S. 63—65.

6. Ognrubov N. A. Professional'nye prestuplenija medicinskih rabotnikov: dissertatsija ... kandidata juridicheskikh nauk: 12.00.08 [Mesto zashhity: Federal'noe gosudarstvennoe bjudzhetnoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovaniya “Rossijskij universitet druzhby narodov”]. — Moskva, 2014. 171 s.

7. Ustav knjazja Vladimira Svjatoslavicha o desjatinah, sudah i ljudjah cerkovnyh // Rossijskoe zakonodatel'stvo X—XX vekav. V devjati tomah. T.1. Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi. — M. : Jurid.lit. 1984. S. 137—162.

8. Nervnye bolezni : uchebnyk dlja studentov medicinskih vuzov / pod red. M. M. Odina. — Sankt Peterburg : SpecLit, 2014. 526 s.

9. *Shhapov Ja. N.* Knjazheskie ustavy i cerkov' v Drevnej Rusi XI—XIV vv. — M. : Nauka, 1972. 340 s.

10. *Miroshnichenko N. V.* Prichinenie medicinskimi rabotnikami smerti i vreda zdorov'ju pacientov: ugovovno-pravovye aspekty : dissertatsija ... kandidata juridicheskikh nauk : 12.00.08. — Pjatigorsk, 2007. 195 s.

11. Kievo-Pecherskij Paterik // Biblioteka literatury Drevnej Rusi / RAN. IRLI; Pod red. D. S. Lihacheva, L. A. Dmitrieva, A. A. Alekseeva, N. V. Ponyrko. — SPb. : Nauka, 1997. T. 4: XII vek. 687 s. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://lib.pushkinskiydom.ru/Default.aspx?tabid=4945#>.

12. *Kitsera N. I., Kitsera O. O.* Dobrodiia- Yevpraksiia Mstyslavivna – persha zhinka-likar v istorii Rusi-Ukrainy // *Zhinochyi likar.* 2010. № 1. S. 49–50. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://z-l.com.ua/upload/journals/27/1-2010site13.pdf>.

13. *Russkaja Pravda* // *Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov.* V devjati tomah. T.1. *Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi.* – M. : Jurid.lit. 1984. S. 28–132.

14. *Koroteeva N. N.* Aptekarskij Prikaz – pervyj organ upravlenija medicinskim delom v russkom gosudarstve v XVI–nachale XVIII veka [Tekst] // *Vestnik Tjumenskogo gosudarstvennogo universiteta.* 2011. № 2. S. 90–95.

15. *Veresha R. V.* Istoriia rozvytku instytut kriminalnoi vidpovidalnosti medychnykh ta farmatsevtichnykh pratsivnykiv // *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy.* 2013. № 2(27). S. 63–69.

16. *Sobornoe Ulozhenie 1649 goda* // *Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov.* V devjati tomah. T.3. *Akty Zemskih soborov.* – M. : Jurid. lit., 1985. S. 83–446.

17. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 g.* T. 2 (1676–1688). – SPb., 1830. 974 s.

18. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 4 (1700–1712). – SPb., 1830. 881 s.

19. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 5 (1713–1719). – SPb., 1830. 780 s.

20. *Ivshin I. V.* Sudebno-medicinskie aspekty professional'nyh prestuplenij medicinskih rabotnikov protiv zhizni i zdorov'ja : dissertacija ... kandidata medicinskih nauk: 14.00.24. – Moskva, 2005. 261 s.

21. *Morskoy Ustav* // *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 6 (1720–1722). – SPb., 1830. S. 2–116.

22. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 6 (1720–1722). – SPb., 1830. 815 s.

23. *Vlasenkova V. V.* Pravo na ohranu zdorov'ja i medicinskuju pomoshh' v Rossijskoj Federacii : dissertacija ... kandidata juridicheskikh nauk : 12.00.05. – Moskva, 2007. 180 s.

24. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 g.* T. 14 (1754–1757). – SPb., 1830. 863 s.

25. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 16 (28 ijunja 1762–1764). – SPb., 1830. 1016 s.

26. *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii s 1649 goda.* T. 24 (6 nojabrja 1796–1797). – SPb., 1830. 869 s.

27. *The Polish Penal Code* / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. – St Petersburg “Yundicheskyy Centei Press”, 2001 – 234 p.

28. *The Bulgarian Penal Code* / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center – Press”, 2001. – 298 p.

29. *The Swiss Penal Code* / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2002. – 366 p.

30. *THE JAPANESE PENAL CODE* / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. – St Petersburg : “Yuridicheskyy Center – Press”, 2002. – 226 p.

31. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

32. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, delCodigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Ботякова В. В. Витоки та генеза кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником за період з XI по XVIII століття

У статті досліджуються питання витоків та генези кримінальної відповідальності за злочин ненадання допомоги хворому медичним працівником за період з XI по XVIII століття. З цією метою піддані аналізу низка нормативних актів, які стосуються предмета задекларованого нами дослідження.

Ключові слова: генезис, витоки, кримінальна відповідальність, медичний працівник, ненадання допомоги хворому, Руська Правда.

Ботякова В. В. Истоки и генезис уголовной ответственности за преступление неоказание помощи больному медицинским работником в период с XI по XVIII век

В статье исследуются вопросы истоков и генезиса уголовной ответственности за преступление неоказание помощи больному медицинским работником в период с XI по XVIII век. С этой целью подвергнуты анализу ряд нормативных актов, относящихся к предмету задекларированного нами исследования.

Ключевые слова: генезис, истоки, уголовная ответственность, медицинский работник, неоказание помощи больному, Русская Правда.

Botiakova V. The Origins and Genesis of the Criminal Responsibility for a Failure of a Member of Medical Profession to Provide Help to a Patient between the XI and the XVIII century

The article deals with the issue of the origins and genesis of the criminal responsibility for a crime of a failure of a member of medical profession to provide help to a patient during the period from the XI up to the XVIII century. A number of legal acts relating to the subject are analyzed.

Keywords: Genesis; Origins; Criminal Responsibility; Member of Medical Profession; Ruska Pravda

Стаття надійшла до редакції: 27.03. 2018.

УДК 343.3/7

A. Gmirin

THE BACKGROUND AND HISTORY OF THE CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE ACT PROVIDED FOR UNDER ARTICLE 204 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND THE CURRENT STATE OF THE MATTER

A. A. Gmirin

здобувач кафедри

кримінального права, кримінології,

цивільного та господарського права

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

ВИТОКИ, ІСТОРІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ СТ. 204 КК УКРАЇНИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. У статті розглядаються витoki, історія кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 204 КК України та проводиться ґрунтовний аналіз сучасного стану проблеми з цього питання. Дане дослідження має важливе значення для теорії кримінального права, надає можливість зрозуміти появу такої відповідальності в історичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що нами окреслена в даній статті, присвятили свої дослідження: В. К. Грищук, В. К. Матвійчук, Т. А. Денисова, М. М. Мінаєв, Б. В. Волженкин, В. Н. Иванов, С. В. Сулейманов, Т. І. Волкова та ін. Але ці роботи виконувались без врахування сучасних тенденцій в кримінальному законодавстві, зокрема в українському, та на цей час відсутні дослідження, які б комплексно вирішували питання витоків та історії кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 204 КК України. Це свідчить про те, що постала необхідність провести аналіз окреслених нами питань.

Мета статті полягає у з'ясуванні витоків, історії та сучасного стану проблеми кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 204 КК України.

Основні результати дослідження. Важливим завданням науки кримінального права України є дослідження пам'яток і шкіл кримінального права, що діяли на теренах України, оскільки їх положення і напрацювання можуть бути використані в сучасний період при втіленні в життя принципу наступ-

ництва в кримінальному праві [1, с. 66]. Введенню кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів передував тривалий період розвитку правової бази, регулюючої підстави, види і правила акцизного податку. Дослідження історії розвитку кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів доцільно почати з «Руської Правди» — збірника стародавнього руського права XI—XII стст., який ґрунтується на основі звичаєвого права [2, с. 72]. Значення її високо оцінюється як істориками, так і юристами, оскільки її положення були сприйняті всіма пам'ятками литовського періоду історії, а також позитивно вплинули на правничий розвиток суміжних слов'янських народів [3, с. 109]. На переконання В. К. Матвійчука, історико-правовий метод дослідження явищ кримінально-правового характеру є важливим: він сприяє недопущенню помилок у законотворчій діяльності, висвітлює її позитивні моменти, є певною гарантією позитивного поступу в цьому важливому для держави і суспільства процесі [4, с. 139]. Т. А. Денисова запевняє, що розвиток кримінального законодавства — це безперервний, історичний, часовий процес, у перебігу якого воно, змінюючись, зберігає свої основні характеристики, сприймаючи попередній правовий досвід [3, с. 33—34].

Отже, дослідження витоків кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів дозволить глибше зрозуміти суспільну небезпечність цього злочину, зумовленість існування відповідальності за таке діяння, вплив певних історичних подій на виникнення нормативних актів, які передбачали відповідальність за таке діяння, вплив певних історичних подій на виникнення нормативних актів, які передбачали відповідальність за вказані порушення, а також вплив інших держав на розвиток українського кримінального законодавства в означеній нами сфері.

Перед тим, як розпочати дослідження проблеми, що задекларована нами, потрібно звернутися до понять, що використовуються в цій статті [4, с. 139]. Такими термінами є «витоки», «історія», «сучасний стан проблеми», їх тлумачення у деякій мірі, дійсно можна знайти в «Словаре русского языка» С. І. Ожегова [4, с. 139; 5, с. 45]. Щодо такого поняття, як «витоки», то у переносному розумінні цього слова його потрібно розуміти як початок, першоджерело чого-небудь [4, с. 40; 5, с. 45]. Великий тлумачний словник «сучасної української мови» трактує термін «початок», як: «...Перший момент (перші моменти) вияву якої-небудь дії, явища, процесу; прот. кінець. ... Зародок, першоджерело чого-небудь... Основа, першоеlement чого-небудь» [6, с. 1096; 5, с. 45]. Цей же словник термін «першоджерело», як зазначає Т. І. Волкова, трактує, як «... 1. Те, що дає початок чому-небудь, є основою чогось...» [6, с. 940; 7, с. 38]. Ми погоджуємося з думкою, яка є в юридичній літературі, що Українсько-російський словник термін «початок» роз'яснює так: «... начало; лит. зачин... первопричина зарождения, исток ... в самом начале ... первоначально...» [8, с. 617; 7, с. 38]. Російсько-український словник термін «исток» роз'яснює наступним чином «... (действие) витік, -току; вихід, -ходу; ср. истекать 1;

2. «начало реки, ручья» початок, -току, витік... 3. Перек. Джерело, початок; у истоков цивилизации; -коло (біля) джерел (початків) цивілізації; -ки перво-бытной культуры» [9, с. 38–39].

Отже, термін «витоки» означає початок, перший момент, виявлення якої-небудь дії або явища. Натомість термін «історія» свідчить, що це поняття означає — сукупність фактів і подій, які належать до минулого [6, с. 507]. Третє поняття «сучасний стан проблеми» можна з'ясувати, як вірно зазначає В. К. Матвійчук, за допомогою тлумачення трьох термінів «сучасний», «стан» і «проблема» [5, с. 45]. Якщо врахувати, що «сучасний» означає «теперішній», який відноситься до нинішнього часу (теперішній стан науки) [9, с. 605; 5, с. 45], а «стан» — це положення, в якому хто-небудь або що-небудь знаходиться [9, с. 605; 5, с. 45], в той же час «проблема» вказує на складність питання, завдання, що потребує вирішення, дослідження [9, с. 613; 5, с. 45].

Маючи зазначене нами вище підґрунтя, можна розпочати аналіз витоків кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів. У цьому сенсі ми схилиємося до періодизації, запропонованої істориками та юристами, а саме: про існування шести (загальнолюдських) та восьми — на території нашої держави, періодів, різних за часом і впливу на людей в правовому забезпеченні обігу піддакцизних товарів [10, с. 40; 11, с. 112; 12, с. 1–736]. Вони, на наше переконання, не протирічать історичній періодизації, яку пропонують вчені в сфері історичної науки. Тому ми зупиняємося у своєму пошуку на запропонованій для нас історіографії. При цьому слід звернути увагу на те, що ця проблема стосовно відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів до цього часу не знайшла з'ясування. Про це цілком справедливо згадував В.К. Гришук, відзначивши, що історія Української кримінально-правової науки (а ми відзначили: положення кримінального права стосовно кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів) залишається до цього часу належним чином не з'ясовано [13, с. 158].

Таким чином, зазначена нами періодизація базується на закономірностях розвитку суспільства та виникнення права, як об'єктивно існуючих і таких, що повторюються, істотних зв'язках буття і свідомості, що визначили хід становлення права через глибинні процеси правової комунікації (взаємовідносин) суспільства і людини [14, с. 265]. Це також властиво і для кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів, що ми і спробуємо прослідкувати і обґрунтувати.

Враховуючи відносно обмежений обсяг даного дослідження, одночасно з витоками кримінально-правової відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів, розглянемо зміни об'єктивних і суб'єктивних ознак досліджуваного злочину в історико-правовому аспекті. Отже, завдання полягає в тому, що з історичної і кримінально-правової точок зору необхідно проаналізувати найбільш суттєві кількісні та якісні характеристики розвитку досліджуваної нами криміналь-

но-правової заборони. Так, 20–30 тис. років тому (перший період — первісно-общинний лад), як свідчить історія, була відсутня досліджувана нами кримінально-правова заборона [15, с. 11–20; 16, с. 38–39; 11, с. 17–28; 12, с. 1–120; 17, с. 24]. Це пояснюється відсутністю державності, а отже і кримінального законодавства [18, с. 28]. У другий період (часи родового ладу) до створення державності (IX–X стст.) не збереглося писемних джерел, які висвітлювали питання кримінальної відповідальності, в тому числі за обіг підакцизних товарів [18, с. 28]. Таким чином, слід погодитися, що в IX–X століттях на Русі існувала система норм усного звичаєвого права [18, с. 28].

Третій період охоплював XI–XIV стст. (для кримінально-правової охорони — це перший період, який отримав назву «під управлінням князів») [18, с. 28]. Протягом XI–XIII стст. кримінальне право Київської Русі не мало понять «злочини в сфері економіки», «злочини економічної спрямованості» [19, с. 33]. Це обумовлювалося захистом особистого майна, тобто така особливість проявлялася в об'єктивному підході законодавця того часу на злочин, зовсім протилежному суб'єктивному підходу греко-римського права [19, с. 33]. Проте, в цьому періоді досліджуваної нами заборони не існувало.

Четвертий період (XIV ст. і до поч. XVIII ст.) в історії має назву «Козацька ера» [5, с. 58]. Необхідно акцентувати увагу, що названий період характеризувався застоєм до XIV ст., пов'язаним з татаро-монгольським ігом [5, с. 58]. У цей час значний вплив на розвиток вітчизняного кримінального законодавства мав Статут Великого князівства Литовського 1529 р. [20, с. 71–119]. Аналіз приписів Литовського статуту звертає увагу не тільки на кримінально-правової охорони приватних, але й публічних економічних відносин, спрямованих на виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ [19, с. 45]. Слід погодитися з думкою, що з певною умовністю, можна диференціювати в Литовському Статуті норми про злочини економічної спрямованості на певні групи, серед яких в третій групі «Злочини в сфері економічної діяльності» міститься злочин «незаконне пивоваріння», який був сформульований наступним чином: «Незаконное производство пива в неположенных местах (тайных корчмах) влекло конфискацию производственной продукции и корчмы в пользу князя независимо от сословия владельца» [20, с. 98]. Тут можна, з певною умовністю, говорити про незаконне виготовлення підакцизних товарів, у вартість яких закладався непрямий податок, оскільки її виготовлення зменшувало дохід.

Не дивлячись на те, що в четвертому періоді на теренах України не діяло Соборне Уложення 1649 р., ми його проаналізуємо стосовно досліджуваної нами заборони, оскільки в наступному періоді воно отримало поширення на теренах України [21, с. 252–257]. Так, глава XXV «Указ о корчмах» містила кримінально-правові норми економічного спрямування в сфері боротьби з незаконним виготовленням, продажем, зберіганням і споживанням спиртних напоїв і тютюнових виробів. Зокрема, в ст. 1 «передбачався штраф у розмірі п'яти рублів за продажу вина і «полу полтини» за його вживання при вчиненні цих діянь уперше. Повторний рецидив тягнув застосування до винних штрафних санкцій у подвійному розмірі. Незаконний продаж вина, вчинений в тре-

тій раз карався двадцятьма рублями і тюремним ув'язненням, а його вживання — рублем, побиттям батоном (ст. 2). Незаконне зберігання спиртних напитків каралося штрафом в розмірі п'яти рублів і конфіскацією всієї продукції на користь государя (ст. 8). Тютюнники підлягали побиттю батоном (ст. 15). Незаконний обіг тютюну, вчинений вдруге або в третій раз, карався побиттям батоном чи «торговою казньою». Послідуючі приводи таких людей загрожували вириванням ніздрів, відрізанням носа і засланням (ст. 16)» [21, с. 252—256]. Окремими приписами цієї ж глави закріплювалася відповідальність «за потурання корчеменикам» і тютюнникам зі сторони службових осіб, зокрема ст. 18, установлювалося покарання їх у вигляді побиття батоном і позбавлення посади...» [21, с. 256].

П'ятий період (XVIII ст. — середина XIX ст.) дістав назву «Під імператорською владою» [18, с. 37]. У цей період, що стосується податкових злочинів, то вони були зв'язані, перш за все, з реалізацією підакцизних товарів без відповідних ярликів (бандеролі), що свідчить про уплату акцизного збору. Так, в Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 року мала місце глава «О нарушении постановлений о питейном и табачных сборах, об акциях с сахара» (стст. 665—743) [22, с. 160—309]. Акциз як один із видів непрямого податкового обкладання займав важливе місце в економіці дореволюційної Росії, зокрема, в XIX ст. акцизом обкладалися спирт, виногорілчані вироби, пиво і мед, сірники і цукор, дріжджі, тютюн і тютюнові вироби [23, с. 76]. Зрозуміло, що пізніше правила про покарання і стягнення за порушення постанов про «о питейных и табачных сборах, об акцизах с сахара, осветительных нефтяных масел и зажигательных спичек» були виключені із Уложення про покарання кримінальні і виправні і сформульовані в «Уставах об акцизных сборах от 15 декабря 1883 г. [24, с. 71—119].

Шостий період охоплював кінець XIX — поч. XX ст. (для кримінально-правової охорони це четвертий період) [18, с. 43]. Для цього періоду характерна розробка цілої низки нормативних актів, що стосувалися кримінальної відповідальності за конкретні злочини.

Що стосується податкових злочинів, то в дореволюційній Росії вони були зв'язані, перш за все, з реалізацією підакцизних товарів без відповідних ярликів (бандеролей), які свідчили про сплату акцизного збору [24, с. 328]. У відповідності з Розділом другим «Устав о Питейномъ Сборѣ» акцизу підлягали: 1) спирт і вино викурені із різного роду хліба, картоплі, буряка, винограду, ягід, фруктів, а також коньячний спирт; 2) пейсахова горілка; 3) пиво всіх видів і мед; 4) брага, виготовлена на особливо влаштованих заводах; 5) пресовані дріжджі; 6) відходи спиртоочисного виробництва; 7) пиво будь-яких найменувань; 8) міцне ізюмне вино; 9) горілчані вироби; 10) фруктові і ягідні морси, що містять спирт; 11) вивіз за кордон спирта, вина. А також пива і дріжджів [25, с. 326]. Розділ третій «Устав о Табачном Сборѣ» акцизу підлягають: 1) акциз з виготовленого тютюну; 2) збір за патенти на утримання фабрик і установ для продажу тютюнових виробів; 3) мита з привозного тютюну; 4) вироби з тютюну [25, с. 327—350]. Акцизи з цукру, з освітлюваних приборів, нафтових масел, запалювальних сірників, фосфору [26, с. 350—366].

За порушення законодавства про виготовлення підакцизних виробів, зберігання, продаж на винних накладалися штрафи, тюремні ув'язнення, конфіскація виробів, позбавлення прав займатися таким виробництвом — це передбачено Томом п'ятим «Свода законів Росийской Империи. О взысканиях за нарушение постановлений об акцизных сборах» [25, с. 366—396].

Сьомий період (охоплює початок ХХ ст. — 1991 р.) він має назву «Україна в радянський період» [18, с. 45]. Формування основ кримінального законодавства радянського періоду залежало від соціальних, політичних і економічних перетворень, що відбувалися на початку ХХ ст. в державі. Радянська держава зламала існуючі основи кримінального права, вважаючи, що дореволюційне кримінальне законодавство охороняло перш за все приватну власність пануючого класу [26, с. 111—126]. У зв'язку з цим боротьба із злочинами економічної спрямованості покладалася декретами, постановами і розпорядженнями уряду [27, с. 127—142]. У цей час у полі зору правоохоронних органів була також боротьба з незаконним обігом алкогольної продукції, зокрема, особи, які займалися таємним виготовленням або продажем алкоголю, його сурогатів передавалися Воєнно-революційному суду та підлягали покаранню — штрафу і конфіскації всього майна [28, с. 79—80]. Особливим напрямком у боротьбі із злочинами економічної спрямованості покладалася декретами, постановами і розпорядженнями уряду [27, с. 127—142]. У цей час у полі зору правоохоронних органів була також боротьба з незаконним обігом алкогольної продукції, зокрема, особи, які займалися таємним виготовленням або продажем алкоголю, його сурогатів передавалися Воєнно-революційному суду та підлягали покаранню — штрафу і конфіскації всього майна [28, с. 79—80]. Особливим напрямком у боротьбі із злочинами економічного спрямування була криміналізація діянь, які порушували законний обіг алкогольної продукції, наприклад, у ст. 1 Декрета РНК від 7 жовтня 1921 р. «Об ответственности за нарушение Декрета о продаже виноградных, плодово-ягодных и изюмных вин» каралося у вигляді позбавлення волі з конфіскацією майна [28, с. 80]. Проте, тут не йшлося про підакцизні товари (про непрямий податок).

Зазначене вище свідчить, що після Жовтневого перевороту і зміни економічних пріоритетів розвитку суспільства інститут акцизів надовго зник як з економічної теорії, так і з юридичної практики. Радянська економічна наука визначила акцизи як «вид непрямого податку», переважно на предмети масового споживання, а також на послуги. Включаються в ціну товару тарифи на послуги, але в СРСР та інших соціалістичних державах цей збір був відсутній [29, с. 34]. Дійсно, що тривалий час економіка нашої держави не використовувала цей інструмент податкової політики, хоча лише в 90-ті роки акцизи знову повернулися в українську економіку.

Слід звернути увагу на те, що в главі IV «злочини господарські» УСРР 1922 року не отримала місце норма, яка б передбачала обкладання акцизними податками [30, с. 1—35]. На відміну від України в «УК РСФСР 1922 г.» в главі IV «Преступления хозяйственные» з'явилася нова кримінально-правова норма — ст. 139-а, яка криміналізувала діяння, спрямовані на незаконні дії з предметами, зборами [31]. Так, в ч. 1 ст. 139-а зазначалося «про призначення

штрафу до 100 руб. золотом або примусових робіт до трьох місяців з конфіскацією предметів злочину, за виготовлення, продаж, скупку і зберігання з метою збуту, а рівно користування продуктами і виробами, обкладеними акцизним збором, з порушенням установлених акцизних правил, учинених в перший раз, та які спричинили державі незначну майнову шкоду [31]. Підвищення міри покарання до штрафу не більше 1000 руб. золотом і примусовими роботами або позбавлення волі на строк до одного року з конфіскацією продуктів, предметів і знарядь виробництва застосовувалася у випадку значущості завданої державі шкоди або повторного вчинення порушення встановлених акцизних правил (ч. 2 ст. 139-а)» [31].

У КК УСРР 1927 р. кримінальна відповідальність за обіг підакцизних товарів була відсутня [32, с. 1–70]. Натомість, у ст. 100 КК РСФСР 1926 р., яка мала назву «Нарушение акцизных правил или правил об особом патентном сборе» була передбачена відповідальність — виправні роботи на строк до одного року, штраф до однієї тисячі рублів з конфіскацією підакцизних предметів (проте з часом акцизи і патентний збір були відмінені) [33, с. 57]. Крім того, в КК УРСР 1960 р. також відсутня кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів [34].

Восьмий період (з 1991 року і до нашого часу) — незалежна держава (для кримінально-правової охорони — це шостий період) [18, с. 51]. Для цього періоду було характерним те, що КК України 1960 р. був законом, який діяв до 5 квітня 2001 р. Важливим кроком для цього періоду є намагання зближення кримінального законодавства України до міжнародно-правових стандартів та прийняття КК України 2001 року, в якому була передбачена ст. 204 КК наступного формулювання: «Ст. 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

1. Незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, — карається...

2. Незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею, — карається...

3. Незаконне виготовлення товарів, вказаних у частині першій або другій цієї статті, з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само незаконний збут таких товарів, що призвело до отруєння людей чи інших тяжких наслідків, — карається...» [35]. Деякою мірою, підняті у статті проблеми знайшли своє вирішення і в законодавстві деяких зарубіжних держав [37; 38; 39].

Висновок. Отже, такий стан сучасної проблеми стосовно заборони незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, характеризується двома основними функціями: 1) фіскальною і 2) регулюючою. Слід погодитися з думкою, яка має місце в юридичній літературі, що в більшості розвинутих країн регулююча функція

акцизів є переважаючою. У той же час в Україні акцизам властивий фіскальний характер — проявляється в забезпеченні надходження необхідних коштів в бюджет для покриття державних видатків, що утруднює в податку стимулюючого і регулюючого почину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фесенко Є. В.* Сучасні завдання кримінально-правової науки (загальна частина) // Право України. — 2010. — № 9. — С. 66—72.
2. Історія держави і права України: Підручник: у 2-х томах / [В.Г. Гончаренко, Л. О. Зацев, В. М. Єрмолаєв та ін.]; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — Т. 1— 2003. — 656 с.
3. *Денісова Т. А.* Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: [Монографія] Т. А. Денісова. — Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2007. — 286 с.
4. *Матвійчук В. К.* Історія розвитку кримінального законодавства стосовно злочинів проти основ національної безпеки / В. К. Матвійчук // Юридична наука. — 2011. — № 3. — С. 139—151.
5. *Матвійчук В. К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): [Монографія] / В. К. Матвійчук. — К. : «Азимут — Україна», 2005. 164 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і голов. Ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. — 1440 с.
7. *Волкова Т. І.* Витоки та генеза кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних добувних ресурсів / Т. І. Волкова // Юридична наука. — 2013. — № 10. — С. 38—49.
8. Українсько-російський словник: видання четверте [В. С. Ільїн, К. П. Дорошенко, С. Г. Левченко та ін.]; відп. редактор Л. С. Паламарчук, Л. І. Скрипник. — К. : Изд-во «Наукова думка», 1976. — 944 с.
9. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: Ок. 5700 слов / Гл. ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.
10. *Матвейчук В. К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: [учебное пособие] / В. К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1963.
11. *Субтельний Орест.* Україна: Історія; [перекл. з англ. Ю.І. Шевчука. Вст. ст. С.В. Кульчицького] / О. Субтельний. — К. : Либідь, 1991. — 512 с.
12. *Грушевський С. М.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1. — 736 с.
13. *Гришук В. К.* Методологічні засади сучасної державної кримінальної політики України / В. К. Гришук // Проблеми юридичної науки та правоохоронної практики: (Збірник наукових праць). — К. : Укр. акад. внутр. справ, 1994. — С. 158—165.
14. *Пидопличко И. Г.* О ледниковом периоде / И.Г. Пидопличко. — М. 1951— 280 с.
15. *Крип'якевич Г., Дольницький М.* Історія України / Упорядник Є. Гринів. — 2-е вид., перероб. і доп. — Львів : Меморіал / 1991. — 366 с.
16. *Кропачев Н. М.* Уголовно-правовое поведение и общественные отношения // Вестник Ленинград. ун-та. — 1984. — Вып. 2. — № 11. — С. 67—69.
17. *Січинський В.* Чужинці про Україну. — Львів : Фірма «Довіра», 1992. — 256 с.
18. *Матвійчук В. К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. — Київ : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

19. Шмонин А. В., Семькина О. И. Преступления экономической направленности: понятие и генезис уголовного законодательства: монография; отв. ред. проф. докт. юрид. наук А. В. Шмонин. — Москва : Юрлитинформ, 2013. — 472 с.
20. Статут Великого княжества Литовского 1529 г. // Отечественное законодательство X—XX вв. Часть 1 (XI—XIX вв.); под. ред., проф., О. И. Чистякова. — Москва, 2000. — С. 71—119.
21. Соборное Уложение 1649 / Российское законодательство X—XX веков : В 9 т. — Т. 3: Акты земских соборов. / отв. ред. тома док. ист. наук А. Г. Маньков / под общ. ред. д. ю. н., проф. О. И. Чистякова. — Москва : Юрид. лит., 1985. — 512 с.
22. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. // Российское законодательство X—XX веков, Т. 6 Законодательство первой половины XIX веков. — Москва : Юрид. лит., 1988. — С. 160—309.
23. Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Материал из Википедии ... 1-е издание (1899—1902) : Малый ... словарь. Т. 2: Гебдон — Лангеланд. — СПб. : Брокгауз-Ефрон, 1907. — 1055 с.
24. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности // Полный курс уголовного права: в 5 т.; под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля науки РФ А. И. Колобеева. Т. 3 — СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс». 2008. — С. 319—743.
25. Свод Законов Российской Империи. Томъ пятый. Уставъ о прямыхъ налогахъ. — Издание 1903 г. — 459 с.
26. Иванов В. Н. Развитие советского уголовного законодательства за 50 лет Советской власти // Ученые записки ВНИИ с. 3, 1968. Вып. 13. — С.111—126
27. Тиле А. А. Опубликование нормативных актов в первые годы советской власти (1917—1922 гг.) // Ученые записки ВНИИ С 3 вып. № 13. — С. 127—142.
28. История советского уголовного права (1917—1947 гг.) / А. А. Герцензон, Грингауз Ш. С., Дурманов Н. Д., Исаев М. М., Утевский Б. С. — Москва : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. — 466 с.
29. Советский энциклопедический словарь / Под ред. А. М. Прохоров. — 3-е изд. — Москва : Советская энциклопедия, 1984. — 1600 с.
30. Уголовный кодекс УССР. 1922 г. — Харьков : «Типография Виконспілки». — № 879. — Издание Наркомюста УССР, 1922. — 35 с.
31. Об изменении в исполнении Уголовного кодекса РСФСР; Постановление ВЦИК от 11 ноября 1922 г. // СУ РСФСР. 1922 № 72—73. — Ст. 906.
32. Уголовный кодекс УССР, 1927 г. — Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1950. — 70 с.
33. Уголовный кодекс РСФСР 1926 г. — М. : Изд-во Министерство юстиции СССР, 1947. — 224 с.
34. Кримінальний кодекс Української РСР від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1961. № 2 — ст. 14.
35. Кримінальний кодекс України від 5 квітні 2001. // Відомості Верховної Ради України. — 2001, № 25—26. — Ст. 131.
36. Сулейманов С. В. Уголовная ответственность за незаконный оборот немаркированных товаров и продукции : Дис...на соискание угол. Степени канд. юрид. наук; спец 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. — Москва : Российская акадеия наук. Институт государства и права. 2004. — 219 с.
37. Excize Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED — on — Europa) // IP/06/1400. — Bruggels, 16 October 2006. — P. 1.

38. Taxations Trends in the European Union: Data for the EU Member States and Ivorwey // Luxemburg : Office for Official Publication of the European Communitiles free.

39. Excize Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED – on – Europa) // IP/06/1400. – Bruggels, 16 October 2006. – P. 1.

REFERENCES

1. *Fesenko Ye. V.* Suchasni zavdannia kryminalno-pravovoi nauky (zahalna chastyna) // Pravo Ukrainy. – 2010. – № 9. – S. 66–72.

2. Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy: Pidruchnyk: u 2–kh tomakh / [V. H. Honcharenko, L. O. Zatsev, V. M. Yermolasv ta in.]; za red. V. Ya. Tatsiia, A. Y. Rohozhyna, V.D. Honcharenka. – Kyiv : Kontsern “Vydavnychi Dim “In Yure”, 2003. – T. 1. – 2003. – 656 s.

3. *Denisova T. A.* Pokarannia: kryminalno-pravovyi, kryminolohichni ha kryminalno-vykonavchiy analiz: [Monohrafiia] T. A. Denisova. – Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi universytet, 2007. – 286 s.

4. *Matviichuk V. K.* Istoriiia rozvytku kryminalnoho zakonodavstva stosovno zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky / V. K. Matviichuk // Yurydychna nauka. – 2011. – № 3. – S. 139–151.

5. *Matviichuk V. K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha (kryminalno-pravove ta kryminolohiczne doslidzhennia): [Monohrafiia] / V. K. Matviichuk. – K. : “Azymut – Ukraina”, 2005. 164 s.

6. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraiynskoi movy / Uklad, i holov. Red. V. T. Busel. – K. : Irpin : VTF “Perun”, 2003. – 1440 s.

7. *Volkova T. I.* Vytoky ta heneza kryminalno-pravovoi okhorony rybnykh, zvirynykh abo inshykh vodnykh dobuynykh resursiv / T. I. Volkova // Yurydychna nauka. – 2013, – № 10. – S. 38–49.

8. Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk: vydannia chetverte [V. S. Ilin, K. P. Doroshenko, S. H. Levchenko ta in.]; vidp. redaktor L. S. Palamarchuk, L. I. Skrypnyk. – K. : Yzd-vo “Naukova dumka”, 1976. – 944 s.

9. *Ozhegov S. I.* Slovar' russkogo jaz'ka: Ok. 5700 slov / God red. chl-korr. A11 SSSR N.Ju. Shvedovoj. – 19 izd., ispr. – M. : Rus. jaz., 1987. – 846 s.

10. *Matvejchuk V. K.* U golovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagryzneniem vodnykh ob'ektov: [uchebnoe posobie] / V. K. Matvijchuk. – K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1963

11. *Subtelnyi Orest.* Ukraina: Istoriiia; [perekl. z anhl. Yu. I. Shevchuka. Vst. st. S. V. Kulchyt'skoho] / O. Subtelnyi. – K. : Lybid, 1991. – 512 s.

12. *Hrushevskiyi S. M.* Istoriiia Ukrainy-Rusy: V 11 t., 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) – K. : Naukova dumka, 1991. – T. 1. – 736 s.

13. *Hryshchuk V. K.* Metodolohichni zasady suchasnoi derzhavnoi kryminalnoi polityky Ukrainy / V. K. Hryshchuk // Problemy yurydychnoi nauky ta pravookhoronnoi praktyky: (Zbirnyk naukovykh prats). – K. : Ukr. akad. vnutr. sprav, 1994. – S. 158–165.

14. *Pidoplichko I. G.* O lednikovom periode / I.G. Pidoplichko. – M. 1951– 280 s.

15. Krypiakevych I., Dolnytskyi M. Istoriiia Ukrainy / Uporiadnyk Ye. Hryniv. – 2-e vyd., pererob. i dop. – Lviv : Memorial / 1991. – 366 s.

16. *Kropachev N. M.* Ugolovno-pravovoe povedenie i obshhestvennye otnosheniia // Vestnik Leningrad. un-ta. – 1984. – Vyp. 2. – № 11. – S. 67–69.

17. *Sichynskiyi V.* Chuzhyntsi pro Ukrainu. – Lviv : Firma “Dovira”, 1992. – 256 s.

18. *Matviichuk V. K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Monohrafiia. – Kyiv : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

19. *Shmonin A. V., Semykina O. I.* Prestuplenija jekonomicheskoy napravlenosti: ponjatie i genezis ugovolnogo zakonodatel'stva: monografija; otv. red. prof. dokt. jurid. nauk A. V. Shmonin. — Moskva : Jurlitinform, 2013. — 472 s.
20. Statut Velikogo knjazhestva Litovskogo 1529 g. // Otechestvennoe zakonodatel'stvo X—XX vv. Chast' 1 (XI—XIX vv.); pod. red.. prof.. O. I. Chistjakova. — Moskva, 2000. — S. 71—119.
21. Sobornoe Ulozhenie 1649 / Rossijskoe zakonodatel'stvo X—XX vekov : V 9 t. — T. 3: Akty zemskih soborov. / otv. red.toma dok. ist. nauk A. G. Man'kov / pod obshh. red. d. ju. n., prof. O. I. Chistjakova. — Moskva : Jurid. lit., 1985. — 512 s.
22. Ulozhenie o nakazaniyah ugovolnyh i ispravitel'nyh 1845 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X—XX vekov, T. 6 Zakonodatel'stvo pervoj poloviny XIX vekov. — Moskva : Jurid. lit., 1988. — S. 160—309.
23. Malyj jenciklopedicheskij slovar' Brokgauza i Efrona. Material iz Vikiteki ... 1-e izdanie (1899—1902) : Malyj ... slovar'. T. 2: Gebdon — Langeland. — SPb. : Brokgauz-Efron, 1907. — 1055 s.
24. *Volzhenkin B. V.* Prestuplenija v sfere jekonomicheskoy dejatel'nosti // Polnyj kurs ugovolnogo prava: v 5 t.; pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zaslužennogo dejatelja nauki RF A.I. Kolobeeva. T. 3 — SPb. : Izd-vo R. Aslanova “Juridicheskij centr Press”. 2008. — S. 319—743.
25. Svod Zakonov Rossijskoj Imperii. Tom pjatyj. Ustav o prjamyh nalogah. — Izdanie 1903 g. — 459 s.
26. *Ivanov V. N.* Razvitie sovetskogo ugovolnogo zakonodatel'stva za 50 let Soveskoj vlasti // Uchenye zapiski VNII s. 3, 1968. Vyp. 13. — S. 111—126.
27. *Tile A. A.* Opublikovanie normativnyh aktov v pervye gody sovetskoj vlasti (1917—1922 gg.) // Uchenye zapisi VNII S 3 vyp. № 13. — S. 127—142.
28. Istorija sovetskogo ugovolnogo prava (1917—1947 gg.) / A. A. Gercenzon, Gringauz Sh. S., Durmanov N. D. , Isaev M. M., Utevsij B. S. — Moskva : Jurid. izd-vo MJu SSSR, 1948. — 466 s.
29. Sovetskij jenciklopedicheskij slovar' / Pod red. A. M. Prohorov. — 3-e izd.. — Moskva : Sovetskaja jenciklopedija, 1984. — 1600 s.
30. Ugolovnyj kodeks USSR. 1922 g. — Har'kov : “Typohrafyia Vykonspilky”. — № 879. — Izdanie Narkomjusta USSR, 1922. — 35 s.
31. Ob izmenenijah i dopolnenijah Ugolovnogo kodeksa RSFSR ; Postanovlenie VCIK ot 11 nojabrja 1922 g. // SU RSFSR. 1922 № 72—73. — St. 906.
32. Ugolovnyj kodeks USSR, 1927 g. — Moskva : Gosudarstvennoe izdatel'stvo juridicheskoy literatury, 1950. — 70 s.
33. Ugolovnyj kodeks RSFSR 1926 g. — M. : Izd-vo Ministrestvo justicii SSSR, 1947. — 224 s.
34. Kryriminalnyi kodeks Ukrainskoi RSR vid 28.12.1960 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. — 1961. № 2 — st. 14.
35. Kryriminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitni 2001. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001, № 25—26. — St. 131.
36. *Sulejmanov S. V.* Ugolovnaja otvetstvennost' za nezakonnyj oborot nemarkirovannyh tovarov i produkcii : Dis...na soiskanie ugol. Stepeni kand. jurid. nauk; spec 12.00.08 — ugovolnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo. — Moskva : Rossijskaja akadeija nauk. Institut gosudarstva i prava. 2004. — 219 s.
37. Excise Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED — on — Europa) // IP/06/1400. — Bruggels, 16 October 2006. — P. 1.

38. Taxations Trends in the European Union: Data for the EU Member States and Ivorwey // Luxemburg : Office for Official Publication of the European Communitiles free.

39. Excize Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED – on – Europa) // IP/06/1400. – Bruggels, 16 October 2006. – P. 1.

Гмирін А. А. Витоки, історія кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 204 КК України та сучасний стан проблеми

У статті досліджуються витoki, історія кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 204 КК України та сучасний стан проблеми. Автором розглянуто шість періодів з історичної і кримінально-правової точок зору та проаналізовано найбільш суттєві кількісні та якісні характеристики розвитку досліджуваної нами кримінально-правової заборони в даних історичних локаціях.

Ключові слова: витoki, історія, сучасний стан проблеми, кримінальна відповідальність, незаконне виготовлення, зберігання, збут, транспортування з метою збуту, подакцизні товари.

Гмирин А. А. Истоки, история уголовной ответственности за Деян ния, предусмотренное ст. 204 УК Украины и современное состояние проблемы

В статье исследуются истоки, история уголовной ответственности за деяния, предусмотренные ст. 204 УК Украины и современное состояние проблемы. Автором рассмотрены шесть периодов с исторической и уголовно-правовой точек зрения и проанализированы наиболее существенные количественные и качественные характеристики развития исследуемой нами уголовно-правового запрета в данных исторических локациях.

Ключевые слова: истоки, история, современное состояние проблемы, уголовная ответственность, незаконное изготовление, хранение, сбыт, транспортировка с целью сбыта, подакцизные товары.

Gmirin A. The Background and History of the Criminal Responsibility for the Act Provided for under Article 204 of the Criminal Code of Ukraine and the Current State of the Matter

The article deals with the background and history of the criminal responsibility for the act provided for under Article 204 of the Criminal Code of Ukraine and the current state of the matter. The mentioned criminal prohibitions, most important quantitative and qualitative characteristics of its development are analyzed with regard to six historical periods, which are marked from historical and criminal-legal viewpoints.

Keywords: Backgrounds; History; Current State of the Matter; Criminal Responsibility; Unlawful Manufacturing; Storage; Sale or Transportation for Selling Purposes; Excisable Goods

Стаття надійшла до редакції: 05.04. 2018.

УДК 343.4:614.253.83](477)(043.5)

S. Dutchak

OBJECTIVE ASPECT (ACTUS REUS) OF A CRIME OF VIOLATION OF RIGHTS OF A PATIENT

С. Р. Дутчак

викладач кафедри кримінального права

Національна академія управління,

м. Київ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ»

Постановка проблеми. Під об'єктивною стороною складу злочину в науці кримінального права розуміють сукупність встановлених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній процес злочинного посягання [1, С. 135], а до факультативних: способи, місце, час, знаряддя та засоби, обстановкавчинення злочинного діяння [2, С. 84]. В цілому, як вказував П. С. Матишевський, «об'єктивна сторона складу злочину — це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону злочину» [3, С. 78]. А. А. Піонтковський писав: «... навряд чи можливо усвідомлювати зміст — суспільну небезпеку діяння в її кримінально-правовому розумінні, і не усвідомлювати кримінально-правового виразу цього змісту — протиправності діяння в розумінні кримінального права» [4, С. 355].

Акцент на тому, що об'єктивна сторона злочину фактично відображена у нормах Особливої частини КК, необхідний для того, щоб підкреслити значення і роль об'єктивної сторони складу злочину при кваліфікації діяння. В. О. Навроцький визначає що «кримінально-правова кваліфікація як з'ясування питань матеріального кримінального права — це розумова, мислительна діяльність, яка відбувається в свідомості особи, що застосовує закон або просто оцінює певне діяння з точки зору кримінального права» [5, С. 13]. Кваліфікацію в узагальненому вигляді Є. В. Фесенко визначає як «оцінку людської поведінки через призму норм кримінального права» [6, С. 112]. І тут актуально нагадати опис процесуальної кваліфікації В. О. Навроцького як такої, що «здійснюється в певних процесуальних формах, об'єктивується назовні, фіксується в процесуальних документах. При цьому процесуальна діяльність органічно переплітається з мислительною діяльністю на протязі всього періоду доказування» [5, С. 14].

З розумінням цього, навряд чи варто шукати підстави для заперечення твердження П. І. Салія щодо провідної ролі об'єктивної сторони злочину при кваліфікації: «чіткий опис ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину є важливою запорукою дотримання законності в правозастосовчій практиці правоохоронних органів та судів, оскільки притягнення особи до кримінальної відповідальності нероздільно пов'язане з встановленням в її поведінці конкретного суспільно небезпечного діяння» [7, С. 79–80].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню об'єктивної сторони складу злочину в науці кримінального права приділяється багато уваги, і структура її детально визначена на доктринальному рівні [8, С. 265–372; 9, С. 5; 10, С. 131–138; 11, С. 189–211; 12, С. 81; 13, С. 189–211; 14, С. 313–343; 15, С. 357–383; 16, С. 15–27; 17; 18].

На рівні окремих диспозицій у межах Особливої частини КК нерідко спостерігається нечітке визначення ознак криміналізованого діяння, що призводить до помилкової кваліфікації, або уникнення кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні відповідного кримінального правопорушення. Доцільно навести тут вислів О. В. Капліної стосовно нормотворчості у кримінальному процесі, яке повною мірою може поширюватися і на кримінально-правову нормотворчість. Так, зазначений автор пише: «Культура законодавчості вимагає логічний послідовний виклад статей закону, його простоту, зрозумілість, доступність, водночас, чітко витриманий професійний стиль і мову. /.../ Чим досконаліший текст закону, тим, на думку законодавця, менше проблем він викличе при його реалізації. Разом з тим, саме вищезгадані прийоми законознавчої техніки часом викликають певні ускладнення у правозастосовчій практиці, оскільки, лаконічне словесне формулювання статей закону може бути ширше або вужче дійсного змісту норми права» [19].

Мета статі полягає у з'ясуванні об'єктивної сторони складу злочину «порушення прав пацієнтів».

Основні результати дослідження. Об'єктивна сторона складу злочину складається з обов'язкових елементів: суспільно небезпечного діяння, суспільно шкідливих наслідків та причинового зв'язку між ними, а також факультативних елементів: місця, часу, обстановки, способу та знарядь чи засобів вчинення діяння.

За конструкцією об'єктивної сторони складу злочину діяння поділяються на матеріальні (у випадку, коли у диспозиції визначені і діяння, і наслідки), факультативні (коли визначені лише діяння), а також присічені (коли момент настання злочину перенесений на певну попередню стадію злочину).

А у випадку, коли факультативні ознаки елементу складу злочину вказані у диспозиції певної статті Особливої частини КК, вони переходять у категорію основних і впливають на кваліфікацію діяння.

Диспозиція ст. 141 КК сформульована так: діяння — «проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного», причинний зв'язок — «якщо ці дії спричинили» і наслідки — «смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки».

Отже, за конструкцією об'єктивної сторони цей злочин — з матеріальним складом. Таке діяння вважається закінченим з моменту настання наслідків, які перебувають у причиновому зв'язку з діянням.

Діяння, яке описане у положеннях ст. 141 потребують окремого уважного глумачення.

Під клінічними випробуваннями лікарських засобів, відповідно до Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи

матеріалів клінічних випробувань [20] слід розуміти клінічне випробування (дослідження) лікарського засобу — науково-дослідницьку роботу, метою якої є будь-яке дослідження за участю людини як суб'єкта дослідження, призначене для виявлення або підтвердження клінічних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та/або інших ефектів, у тому числі для вивчення усмоктування, розподілу, метаболізму та виведення одного або кількох лікарських засобів та/або виявлення побічних реакцій на один або декілька досліджуваних лікарських засобів з метою оцінки його (їх) безпечності та/або ефективності.

Як вже зазначалося, пацієнтом є не лише хворий, а й особа, яка перебуває під певним видом медичних обстежень, у т.ч. клінічних випробувань лікарських засобів. Вже вказувалося, письмова згода пацієнта, або його представника це — письмова інформована згода на участь пацієнта, або уповноважених осіб у разі недієздатності, або обмеженої дієздатності пацієнта, на участь у клінічному дослідженні лікарських препаратів.

Інформована згода, відповідно до Конвенції про права людини та біомедицину, інформована згода описана такими основними гарантіями:

- «... втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи», за умови, що особі заздалегідь надається інформація про мету, характер втручання, наслідки та ризики такого, а також надається можливість відкликати таку згоду у будь-який момент (ст. 5);

- втручання по відношенню до недієздатної особи допустиме лише за умов, що воно виключно корисним для такої; витрачання щодо недієздатної за віком або внаслідок психічного захворювання особи осіб може здійснюватися виключно «із дозволу її представника або органу влади, або особи, або закладу, визначеного законом», при цьому думка неповнолітнього враховується, а психічно хвора особа приймає участь у прийнятті рішень в силу своїх можливостей; представник або орган влади, або особа, або заклад, визначеного законом отримують таку саму інформацію та мають таке саме право відклику інформованої згоди, як і дієздатний пацієнт (від. до ст. 5 Конвенції) (ст. 6);

- «За умови дотримання встановлених законом вимог захисту, включаючи процедури нагляду, контролю та оскарження, особа, яка страждає серйозними психічними розладами, може підлягати без її власної згоди втручанням, що має за мету лікування її психічного розладу, тільки якщо без такого лікування її здоров'ю може бути заподіяна серйозна шкода» (ст. 7);

- у разі настання надзвичайної ситуації, медичне витрачання може здійснюватися без інформованої згоди в інтересах здоров'я особи (ст. 8);

- якщо пацієнт не в змозі висловити свої побажання, враховуються його попередні побажання (ст. 9) [21].

Очевидно, що повний зміст інформації, що її отримує пацієнт, його законний представник або близький родич не може бути повністю включена у письмову згоду. Більш того, як вказувалося раніше, інформована згода може не завжди закріплюватися письмово: у виключних випадках допускається її усне виголошення в присутності не менш як одного свідка (пп. 1.3.4 Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів [20]).

Саме поняття інформованої згоди також наведене у Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів. Це — «рішення взяти участь у клінічному випробуванні, яке має бути складено в письмовій формі, датоване та підписане, приймається добровільно після належного поінформування про характер клінічного випробування, його значення, вплив та ризик, відповідним чином документально оформляється особою, яка спроможна дати згоду, або її законним представником (близьким родичем); у виняткових випадках, якщо відповідна особа неспроможна писати, вона може дати усну згоду в присутності щонайменше одного свідка, який засвідчує згоду суб'єкта дослідження в письмовій інформованій згоді» [20].

Таким чином, письмова інформована згода на участь у клінічному випробуванні лікарських засобів є — документальним підтвердженням інформованої згоди пацієнта, або його законного представника, близького родича, або свідка усного виголошення пацієнтом своєї інформованої згоди на таку участь.

Диспозиція ст. 141 КК передбачає кримінальну відповідальність виключно у разі настання наслідків, які сформульовані законодавцем як «смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки».

Тлумачення поняття «смерть» за традицією КК не викликало б ускладнень, виходячи з традиційного тлумачення смерті як настання біологічної смерті.

Однак, з точки зору медицини, де смерть поділяється на різні етапи (передагональний стан, термінальна пауза; агонія; клінічна смерть; біологічна смерть (незворотні зміни в органах); клітинна смерть (припинення росту клітин).

Саме з точки зору оцінки наслідку медичного злочину, виникає питання: з моменту настання якого етапу смерті злочин слід вважати закінченим? Адже всі етапи смерті людини доволі індивідуальні, і проміжок часу на кожному етапі — різний у різних людей, і, тим більше, він може змінюватися під впливом реанімаційних, наприклад, заходів.

Якщо виходити з логіки законодавця, суспільну небезпечність утворює факт настання смерті пацієнта через вчинене без його інформованої згоди випробування лікарських засобів. Отже, небезпека полягає у тому, що своїми протиправними діями з порушенням правил випробувань лікар призвів до того, що людина може померти, але не самий факт настання смерті.

За таких умов повною мірою нелогічно говорити про те, що наслідком діяння обов'язково ставати біологічна смерть пацієнта, а достатньо встановити наявність клінічної смерті. В цей час пацієнта ще можна врятувати, але ж це жодним чином не спливає на відповідальність лікаря, з вини якого смерть мала б наступити без спеціального втручання.

На нашу думку, моментом настання наслідків у вигляді смерті пацієнта в медичних злочинах в цілому, і, зокрема, у злочині, передбаченому ст. 141 КК, слід вважати настання клінічної смерті.

Відношення до права на життя у вітчизняному законодавстві та практиці ЄСПЛ також вимагають переосмислення. Зокрема, стосовно визначення поняття життя людини з позицій оцінки життя ембріону людини.

У вітчизняній правовій практиці життя людини починається з моменту початку фізіологічних пологів. Факт народження живої дитини підтверджу-

ється наявністю повітря в її легенях. Отже початок життя — це перший подих новонародженої дитини.

Утім, практика ЄСПЛ останній час демонструє низку неоднозначних підходів до оцінки права на життя плоду (ембріону людини), навіть, у випадках, коли збереження плоду дисонує зі здоров'ям матері, або, навпаки, знищення замороженого ембріону через переривання сімейних відносин винищує правом на материнство (справи «Во проти Франції» [22], «Еванс проти Сполученого Королівства» [23]). Хоча рішення по цих справах не носять ідентичного у відношенні початку життя людини характеру, ЄСПЛ, який «завжди шукає баланс між особистими та суспільними інтересами, у випадку відсутності стандартів у певній області віддає відповідь на питання про початок життя на розсуд держави з метою урахування певних обставин і потреб власного населення» [24].

Очевидно, що за традицією віднесення до «інших тяжких наслідків» належить саме тяжке тілесне ушкодження, до обсягу альтернативних ознак якого, за переліком, визначеним у ст. 121 КК належить і переривання вагітності. Тому, на наш погляд, в Україні зарано дорівнювати втрату плоду до смерті людини, хоча, вірогідно, моральна основа для визнання вини лікарів у перериванні вагітності всупереч волі батьків в нашій державі лише питання часу.

До інших тяжких наслідків відповідно до ст. 141 КК України належать заподіяння пацієнту тяжких тілесних ушкоджень, а саме:

- умисне тяжке тілесне ушкодження, яке:
- небезпечне для життя в момент заподіяння,
- таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій,
- викликало психічну хворобу;
- спричинило розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину;
- спричинило переривання вагітності;
- спричинило непоправне знівечення обличчя;
- середньої тяжкості тілесне ушкодження, яке:
- спричинило тривалий розлад здоров'я;
- спричинило значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину.

Причинний зв'язок, як прямий зв'язок між діянням та наслідками, базується на принципі «*conditio sine qua non*» («необхідна умова, без якої не може бути...» (лат.)) [25, С. 86—90]. М. Й. Коржанський писав: «причинним зв'язком в кримінальному праві називається такий зв'язок між суспільними явищами, при якому одне явище (суспільно небезпечне діяння) закономірно, з внутрішньою необхідністю утворює інше явище — злочинні наслідки» [26, С. 202].

Це — «об'єктивно існуючий зв'язок між діянням — дією чи бездіяльністю(причиною) — і суспільно-небезпечними наслідками (наслідком), коли дія або бездіяльність викликає (породжує) настання суспільно-небезпечного наслідку» [27, С. 108].

М. І. Панов виділяє такі види причинних зв'язків: а) «причинний зв'язок при так званому безпосередньому спричиненні, який іноді називають пря-

мим або безпосереднім причинним зв'язком (наприклад, постріл з пістолета, що призвів до смерті потерпілого); б) опосередкований необхідний причинний зв'язок, коли суб'єкт для спричинення суспільно-небезпечних наслідків застосовує різні механізми, пристосування, інші засоби вчинення злочину або використовує поведінку інших осіб; в) необхідний причинний зв'язок при співучасті, коли дії співучасників знаходяться у причинному зв'язку із злочином, вчиненим виконавцем; г) необхідний причинний зв'язок за наявності особливих умов на боці потерпілого» [28, С. 112].

Важливо розуміти те, що причинний зв'язок у даному випадку має встановлюватися не між відсутністю інформованої згоди і наслідками випробувань, а між проведенням клінічних випробувань лікарських засобів та смертю або іншими тяжкими наслідками.

До факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину належать час, місце, обстановка, спосіб вчинення діяння, а також знаряддя та засоби його вчинення.

Останнім факультативним елементом об'єктивно сторони є знаряддя та засоби вчинення злочину. Як вказує В. І. Гуров, «(...) знаряддя злочину в кримінально-правовому розумінні — це предмети, які прямо вказані в кримінальному законі і суттєво підвищують суспільну небезпеку діяння в цілому, використання яких безпосередньо спричиняє, або створює можливість спричинення шкоди об'єкту (предмету) злочину. Засоби злочину в кримінально-правовому розумінні — це явища, які прямо вказані в кримінальному законі і суттєво підвищують суспільну небезпечність діяння, які враховуються для полегшення скоєння злочину» [29, С. 8].

Положення диспозиції ст. 141 КК описують лікарські засоби — як знаряддя злочину. Отже, знаряддя з факультативних елементів об'єктивної сторони складу злочину переходять в основні, підлягають доказуванню і впливають на кваліфікацію.

У диспозиції ст. 141 КК у якості знаряддя вказані лікарські засоби, отже, ніби то саме вони і мають у разі вчинення діянь, передбачених ст. 141 КК лікарські засоби мають визнаватися засобами вчинення злочину.

Однак, під лікарськими засобами, відповідно до Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів розуміються речовини або їх суміші природного, синтетичного чи біотехнологічного походження, які застосовуються для запобігання вагітності, профілактики, діагностики та лікування захворювань людей або зміни стану і функцій організму. Отже, лікарські засоби — це препарати, які використовуються, допущені до лікування, тобто — пройшли випробування раніше, і форма яких не змінилася з того часу.

Таким чином визнання «лікарський препаратів» як знаряддя діяння, передбаченого ст. 141 КК — некоректне, адже це — препарати, що допущені до лікувальної практики.

Утім, на рівні медичної нормативної бази міститься визначення «досліджуваний лікарський засіб», зокрема, наведений у тому ж Порядку. Під таким розуміється «лікарська форма активної субстанції або плацебо, що вивчається або використовується для порівняння у клінічних випробуваннях, уключаючи

препарати, на які вже видане реєстраційне посвідчення, але вони використовуються або виготовляються (складені або упаковані) в інший спосіб порівняно із зареєстрованою лікарською формою, або використовуються за незареєстрованими показаннями, або ж використовуються для отримання додаткової інформації про зареєстровану форму лікарського засобу» [20].

Очевидно, що знаряддям вчинення діяння, передбаченого ст. 141 КК можуть виступати виключно досліджувані лікарські засоби, а не ті, які наділені статусом «лікарські засоби», які були випробувані раніше і використовуються для лікування.

Хоча крім описаних знарядь вчинення злочину з факультативних ознак об'єктивної сторони інші, крім знарядь вчинення злочину, у ст. 141 КК не описані, встановлення їх важливе.

Зокрема, спосіб вчинення діяння, у тому числі і необережного, надає надто великий обсяг інформації, що може і має бути врахований при призначенні покарання. Це яскраво доводить М. І. Панов: «Всі дії (...) поділяються на прості і складні, фізичні та інформаційні. Дія має особливу якість — особливу утворюючу — спосіб (способи) здійснення, який входить в макроструктуру дії в якості відносно самостійної і постійної одиниці. Він притаманний будь-якій вольовій поведінці суб'єкта (...)» [30, С. 6]; спосіб «внутрішньо притаманний діянню, «прихований в ньому», утворює його специфічний зміст і при цьому визначає форму зовнішнього прояву дії і злочину в цілому» [30, С. 7].

Ці положення на законодавчому рівні знайшли своє певне вирішення в кримінальному законодавстві зарубіжних держав [31; 32; 33; 34; 35; 36].

Висновки. Отже, наприклад, умисне уникнення інформованої згоди обманним способом може свідчити про те, що лікар умисно вчинював дію, системний підлог або відсутність інформованих згод від інших пацієнтів — на «сталу практику» подібного порушення. Аналогічно, обстановка вчинення діяння також може свідчити, наприклад, про те, що лікар діяв в умовах, коли реально не мав змоги отримати інформовану згоду, або діяв під впливом емоційного перевантаження внаслідок збігу тих и інших обставин, перевантаження, зайнятості, тощо. За таких умов факт неотримання або неналежне оформлення інформованої згоди не може бути оцінений як системне порушення, і, відповідно, рівень суспільної небезпечності діяння слід визнавати нижчим, відносно звичайних виробничих умов в медичному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / За ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. — К. : Юрінком Інтер, 1997. — 512 с.

2. *Бажанов М. И.* Объективная сторона преступления / М. И. Бажанов // Уголовное право УССР. Часть Общая: Учебник / [Ю. В. Александров, А. М. Якуллов, М. И. Бажанов и др.]; под ред. В. В. Сташиса, А. М. Акулова. — К. : Выща школа, 1984. — С. 81—87.

3. *Матишевський П. С.* Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 272 с.

4. Курс советского уголовного права. В 6-ти томах Ред. Коллегия: засл. деят. науки РСФСР, чл.-кор. АН СССР А. А. Пионтковский и др. Часть общая. Т. 2. Преступление. — М. : Наука, 1970. — 672 с.

5. *Навроцький В. О.* Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.

6. *Фесенко Є. В.* Кримінально-правова кваліфікація: функціональна роль та призначення / Є. В. Фесенко // Вісник академії адвокатури. — 2010. — № 1(17). — С. 112—114.

7. *Салій П. І.* Об'єктивна сторона складу злочину порушення недоторканості житла та іншого володіння особи / П. І. Салій // Юрична наука. — 2013. — № 10. — С. 90.

8. *Таганцев Н. С.* Преступная деятельность / Н. С. Таганцев // Русское уголовное право: Лекции. Общая часть: В 2-х т. — М. : Наука, 1994. — Т. 1. — 799 с.

9. *Кудрявцев В. Н.* Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. — 244 с.

10. *Пионтковский А. А.* Объективная сторона состава преступления / Пионтковский А. А. // Курс советского уголовного права: Общая часть: В 6-ти т. / [редкол. : А. А. Пионтковский и др.]. — М. : Наука, 1970. — Т. 2. — С. 131—183.

11. *Кудрявцев В. Н.* Правовое поведение: Норма и патология / В. Н. Кудрявцев. — М. : Наука, 1982. — 288 с.

12. *Бурчак Ф. Г., Фесенко Е. В.* Объективная сторона преступления / Ф. Г. Бурчак, Е. В. Фесенко // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая. / [отв. ред. А. Я. Светлов, В. В. Сташис]. — К. : Наукова думка, 1985. — 448 с.

13. *Коржанський М. Й.* Об'єктивна сторона злочину / М. Й. Коржанський // Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанський. — К. : Атіка, 2001. — 432 с.

14. *Наумов А. В.* Объективная сторона преступления / А. В. Наумов // Российское уголовное право: Курс лекций: В 3-х т. — Т. 1: Общая часть. — 4-е изд. перераб. и доп. — М. : Волтерес клубер, 2007. — 736 с.

15. *Номоконов В. А.* Объективная сторона преступления / Номоконов В. А. // Полный курс уголовного права: В 5-ти т. / Под ред. А. И. Коробейникова. — т. 1: Преступление и наказание. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. — 1133 с.

16. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / Под ред. и с предисл. И.Д. Козочкина. — М. : Институт международного права и экономики им. Грибоедова, 2001. — 570 с.

17. *Ярмиш Н. М.* Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз) / Н. М. Ярмиш — Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Н. М. Ярмиш; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2003. — 40 с. — укр.

18. *Малинин В. Б.* Причинная связь в уголовном праве / В. Б. Малинин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. — 343 с.

19. *Капліна О. В.* Тлумачення норм кримінально-процесуального права та обсяг їх правового змісту / О. В. Капліна // Університетські наукові записки. — 2005. — № 1—2(13—14). — О. В. Капліна // С. 223—230.

20. Наказ Міністерства охорони здоров'я України Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики від 23.09.2009 № 690 (в ред. у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України 12.07.2012 № 523) // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09>

21. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_334

22. Дело «Во (Vo) против Франции» // <http://docs.pravo.ru/document/view/19382031/>

23. Эванс против Соединенного Королевства: Постановление Большой Палаты Европейского Суда // <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/evans-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-bolshoj-palaty-evropejskogo-suda/>

24. Практика Европейского суда по правам человека в связи с начальным моментом права на жизнь // ЕВРАЗИЙСКИЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ПОРТАЛ / http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=2039:2013-04-22-07-44-56&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=2

25. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 272 с.

26. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / За ред. М.Й. Коржанського. — К. : Атака, 2001. — 432 с.

27. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. Вищих закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. За ред. Професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Київ : Юрінком Інтер — Харків : Право, 2001. — 413 с.

28. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. Професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. : Юрінком Інтер; Х. : Право, 2001. — 496 с.

29. Гуров В.И. Орудия и средства совершения преступления в советском уголовном праве: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Свердловский юрид. ин-т. — Свердловск, 1983. — 19 с.

30. Паюв Н.И. Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. / Харьковский юрид. ин-т. — Харьков, 1987. — 26 с.

31. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St Petersburg “Yuridicheskyy Centei Press”, 2001 — 234 p

32. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

33. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

34. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

36. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, delCodigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

REFERENCES

1. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlia studentiviuryd. vuziv i fak. / Za red. P.S. Matyshevskoho, P.P. Andrushka, S.D. Shapchenka. – K. : Yurinkom Inter, 1997. – 512 s.

2. *Bazhanov M. I.* Obektivnaja storona prestuplenija / M. I. Bazhanov // Ugolovnoe pravo USSR. Chast' Obshhaja: Uchebnik / [Ju. V. Aleksandrov, A. M. Jakulov, M. I. Bazhanov i dr.]; pod red. V.V. Stashisa, A.M. Akulova. – K. : Vyshha shkola, 1984. – S. 81–87.

3. *Matyshevskiy P. S.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk. – K. : Yurinkom Inter, 2000. – 272 s.

4. Kurs sovetskogo ugolovnogogo prava. V 6-ti tomah Red. Kollegija: zasl. dejat. nauki RSFSR, chl.-kor. AN SSSR A. A. Piontkovskij i dr. Chast' obshhaja. T. 2. Prestuplenie. – M. : Nauka, 1970. – 672 s.

5. *Navrotskiy V. O.* Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii: Navch. posibnyk. – K. : Yurinkom Inter, 2006. – 704 s.

6. *Fesenko Ye. V.* Kryminalno-pravova kvalifikatsiia: funktsionalna rol ta pryznachennia / Ye. V. Fesenko // Visnyk akademii advokatury. – 2010. – № 1(17). – S. 112–114.

7. *Salii P. I.* Obiektivna storona skladu zlochynu porushennia nedotorkanosti zhytla ta inshoho volodinnia osoby / P. I. Salii // Yuryychna nauka. – 2013. – № 10. – S. 90.

8. *Tagancev N. S.* Prestupnaja dejatel'nost' / N. S. Tagancev // Russkoe ugolovnoe pravo: Lekcii. Obshhaja chast': V 2-h t. – M. : Nauka, 1994. – T. 1. – 799 s.

9. *Kudrjavcev V. N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V. N. Kudrjavcev. – M. : Gos. izd-vo jurid. lit., 1960. – 244 s.

10. *Piontkovskij A. A.* Obektivnaja storona sostava prestuplenija / Piontkovskij A. A. // Kurs sovetskogo ugolovnogogo prava: Obshhaja chast': V 6-ti t. / [redkol. : A. A. Piontkovskij i dr.]. – M. : Nauka, 1970. – T. 2. – S. 131–183.

11. *Kudrjavcev V. N.* Pravovoe povedenie: Norma i patologija / V. N. Kudrjavcev. – M. : Nauka, 1982. – 288 s.

12. *Burchak F. G., Fesenko E. V.* Obektivnaja storona prestuplenija / F. G. Burchak, E. V. Fesenko // Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape. Chast' Obshhaja. / [otv. red. A. Ja. Svetlov, V. V. Stashis]. – K. : Naukova dumka, 1985. – 448 s.

13. *Korzhanskij M. Y.* Obiektivna storona zlochynu / M. Y. Korzhanskij // Kryminalne pravo i zakonodavstvo Ukrainy. Chastyna Zahalna: Kurs lektsii / Za red. M. Y. Korzhanskij. – K. : Atika, 2001. – 432 s.

14. *Naumov A. V.* Obektivnaja storona prestuplenija / A. V. Naumov // Rossijskoe ugolovnoe pravo: Kurs lekciij: V 3-h t. – T. 1: Obshhaja chast'. – 4-e izd. pererab. i dop. – M. : Volteres kluver, 2007. – 736 s.

15. *Nomokonov V. A.* Obektivnaja storona prestuplenija / Nomokonov V. A. // Polnyj kurs ugolovnogogo prava: V 5-ti t. / Pod red. A. I. Korobejnikova. – t. 1: Prestuplenie i nakazanie. – Spb. : Juridicheskij centr Press, 2008. – 1133 s.

16. Ugolovnoe pravo zarubezhnyh gosudarst. Obshhaja chast' / Pod red. i s predisl. I. D. Kozochkina. – M. : Institut mezhdunarodnogo prava i jekonomiki im. Griboedova, 2001. – 570 s.

17. *Yarmysh N. M.* Teoretychni problemy prychnynno-naslidkovoho zviazku v kryminalnomu pravi (filosofsko-pravovy analiz) / N. M. Yarmysh – Avtoref. dys... d-ra

yuryd. nauk: 12.00.08 / N. M. Yarmysh; Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho. — Kh., 2003. — 40 s. — ukp.

18. *Malinin V. B.* Prichinnaja svjaz' v ugovnomn prave / V.B. Malinin. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2000. — 343 s.

19. *Kaplina O. V.* Tlumachennia norm kryminalno-protseusualnoho prava ta obsiah yikh pravovoho zmistu / O. V. Kaplina // Universytetski naukovy zapysky. — 2005. — № 1–2(13–14). — O.V. Kaplina // S. 223–230.

20. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia klinichnykh vyprobuvan likarskykh zasobiv ta ekspertyzy materialiv klinichnykh vyprobuvan i Typovoho polozhennia pro komisii z pytan etyky vid 23.09.2009 № 690 (v red. u redaktsii nakazu Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy 12.07.2012 № 523) // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09>

21. Konventsiiia pro zakhyst prav i hidnosti liudyny shchodo zastosuvannia biolohii ta medytsyny: Konventsiiia pro prava liudyny ta biomedytsynu // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_334

22. Delo “Vo (Vo) protiv Francii” // <http://docs.pravo.ru/document/view/19382031/>

23. Jevans protiv Soedinennogo Korolevstva: Postanovlenie Bol'shoj Palaty Evropejskogo Suda // <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/evans-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-bolshoj-palaty-evropejskogo-suda/>

24. Praktika Evropejskogo suda po pravam cheloveka v svjazi s nachal'nym momentom prava na zhizn' // EVRAZIJSKIJ JURIDICHESKIJ PORTAL / http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=2039:2013-04-22-07-44-56&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=2

25. *Matyshevskij P. S.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk. — K. : Yurinkom Inter, 2000. — 272 s.

26. Kryminalne pravo i zakonodavstvo Ukrainy. Chastyna Zahalna. Kurs leksii / Za red. M. Y. Korzhanskoho. — K. : Ataka, 2001. — 432 s.

27. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlia studentiv yuryd. spets. Vyshchykh zakladiv osvity / M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, V. I. Borysov ta in Za red. Profesoriv M. I. Bazhanova, V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. — Kyiv: Yurinkom Inter — Kharkiv : Pravo, 2001. — 413 s.

28. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: Pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zal. osvity / M. I. Bazhanov, V. Ya. Tatsii, V.V. Stashys, I.O. Zinchenko ta in.; Za red. Profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K. : Yurinkom Inter; Kh. : Pravo, 2001. — 496 s.

29. *Gurov V. I.* Orudija i sredstva sovershenija prestuplenija v sovet'skom ugovnomn prave: Avtoref. dis... kand. jurid. nauk: 12.00.08. /Sverdlovskij jurid. in-t. — Sverdlovsk, 1983. — 19 s.

30. *Panov N. I.* Osnovnye problemy sposoba sovershenija prestuplenija v sovet'skom ugovnomn prave: Avtoref. dis... d-ra jurid. nauk: 12.00.08./ Har'kovskij jurid. in-t. — Har'kov, 1987. — 26 s.

31. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E.A Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg "Yundicheskij Centei Press", 2001 — 234 p.

32. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg: "Yuridicheskij Center — Press", 2001. — 298 p.

33. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. — St Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

34. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

36. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, del Codigo Penal del Reino de Espana (Esta revision vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html.

Дутчак С. Р. Об'єктивна сторона складу злочину «порушення прав пацієнта»

У статті з'ясовуються об'єктивна сторона складу злочину «порушення прав пацієнта». Здійснено детальний аналіз норм 141 статті Кримінального кодексу України. Досліджено особливості трактування діяння, причинного зв'язку та наслідків злочину «порушення прав пацієнта». Описано факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину. Проаналізовано практику ЄСПЛ щодо розгляду справ «порушення прав пацієнта».

Ключові слова: порушення прав пацієнта, клінічні випробування лікарських засобів, інформована згода пацієнта, причинний зв'язок, смерть пацієнта.

Дутчак С. Р. Объективная сторона состава преступления «нарушение прав пациента»

В статье обосновывается объективная сторона состава преступления «нарушение прав пациента». Осуществлен подробный анализ норм 141 статьи Уголовного кодекса Украины. Исследованы особенности трактовки деяния, причинной связи и последствий преступления «нарушение прав пациента». Описаны факультативные признаки объективной стороны состава преступления. Проанализирована практика ЕСПЧ по рассмотрению дел «нарушение прав пациента».

Ключевые слова: нарушение прав пациента, клинические испытания лекарственных средств, информированное согласие пациента, причинная связь, смерть пациента.

Dutchak S. Objective Aspect (Actus Reus) of a Crime of Violation of Rights of a Patient

The objective aspect (actus reus) of a crime of violation of rights of a patient was clarified in the article. A detailed analysis of the provisions of Article 141 of the Criminal Code of Ukraine was made. The features of the treatment of the act, the causal connection and the consequences of a crime of violation of rights of a patient were investigated. Optional features of the objective aspect (actus reus) of the crime are described. The article analyzes the case law of the ECHR on violation of rights of a patient.

Keywords: Violation of Rights of a Patient; Clinical Trials of Medicines; Informed Consent of a Patient; Causal Connection, Death of a Patient

Стаття надійшла до редакції: 02.04. 2018.

УДК 343.2/7

О. Kryshevych

OPERATION OF THE LAW OF UKRAINE ON CRIMINAL RESPONSIBILITY IN SPACE: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGISLATION

О. В. Кришевич

*к.ю.н., доцент, професор
кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ*

ДІЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОСТОРИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Поряд з економічною та політичною глобалізацією відбувається процес кримінальної глобалізації у формі інтенсивного розвитку транснаціональної організованої злочинності. Реакцією світової спільноти, в тому числі й України, стало збільшення кількості міжнародних договорів, що покликані запровадити ефективні заходи протидії різним видам транскордонної злочинності. Це в свою чергу викликало певні ускладнення при поширенні кримінально-правової юрисдикції України на осіб, які вчинили злочини за її межами. Гарантуючи права і свободи людини і громадянина, ч. 4 ст. 55 Конституції України надає право кожному «після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних судових установ, чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». Дія кримінального закону у просторі — це поширення його впливу на всю територію України, а у випадках, визначених законом, — за межі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У першу чергу елементом компаративного вивчення виступають характеристики відповідних правових родин, національної та наднаціональної правової культури та їх вплив на формування кримінальної політики, законодавства та практики правового регулювання. Відомі українські правознавці П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, В. К. Грищук, Н. О. Гуророва, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. О. Дудоров, О. О. Житний, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, С. Я. Лихова, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий,

М. І. Панов, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. І. Шақун у своїх працях неодноразово висвітлювали особливості характеристик окремих правових родин та їх вплив на формування кримінально-правової доктрини України. Проте питання гармонізації національних правових систем та апроксимації міжнародних нормативних актів вирішуються недостатньо.

Мета статті полягає у дослідженні понятійного аспекту місця вчинення злочину в просторі, враховуючи законодавство національне та міжнародне. Визначення питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі; аналіз проблем просторової юрисдикції національного законодавства про кримінальну відповідальність згідно з територіальним принципом його чинності з огляду на зв'язки національного кримінального права із міжнародно-правовою системою. Порівняння іноземних та національних систем задля виявлення розбіжностей та єдності у правовому регулюванні; аналіз рішень що запропоновані різними системами; вивчення детермінаційних зв'язків між різними системами права.

Основні результати дослідження. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі визначається на підставі територіального принципу. Сутність цього принципу виражена в ч. 1 ст. 6 Кримінального кодексу України (далі — КК України), де зазначено, що особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. Кримінальний закон України діє на усій території України та об'єктах, що прирівняні до неї за правовим статусом, а також — з урахуванням норм міжнародного права — на території дислокації українських військових баз, дипломатичних і консульських установ України на території інших країн. Виключенням є ділянки території України, що зайняті дипломатичними та консульськими установами іноземних держав і захищені відповідними імунітетами. Він передбачає, що кримінально-правова юрисдикція України не поширюється на осіб, що мають дипломатичний імунітет, але зберігається щодо вчинених ними в Україні злочинів. Тому до відповідальності за ці злочини вони притягаються в державі, яка є акредитуючою.

Чинність Кримінального кодексу України щодо діянь, вчинених за межами України, визначена в ст. 7 КК. Передбачена ч. 1 ст. 7 відповідальність за злочини, вчинені за межами України, ґрунтується на принципі громадянства (національному) просторової чинності закону про кримінальну відповідальність. Підстави такої відповідальності відображають зумовлений громадянством України постійний правовий зв'язок особи з державою у формі їх взаємних прав та обов'язків. Зокрема, громадяни України згідно з Конституцією України зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, а держава зобов'язана відповідати перед людиною за свою діяльність. Держава також гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами. Згідно з ч. 1 ст. 7 КК громадянин України несе відповідальність на батьківщині за вчинене за кордоном діяння лише за умови, що воно визнається злочинним даним КК та законом іноземної держави або лише даним КК, якщо воно посягало на

інтереси правопорядку України. Якщо діяння не посягало на інтереси іноземного правопорядку і реально не завдало і не могло завдати шкоди інтересам українського правопорядку, то воно є малозначним діянням. Згідно з діючим законодавством на таких само підставах за дані діяння несуть відповідальність і «особи без громадянства, які постійно перебувають в Україні», тобто особи, які не мають доказів належності до громадянства жодної держави і постійно проживають в Україні [6]. Притягнення до відповідальності за злочини, вчинені за кордоном, передбачає необхідність точного встановлення, що дана особа на момент вчинення цього діяння була громадянином України чи особою без громадянства, що постійно проживає в Україні. Питання про належність до громадянства України вирішується згідно з відповідними статтями Закону «Про громадянство». Частина 2 ст. 7 КК передбачає, що громадянин України чи особа без громадянства, які вчинили злочин в іноземній державі і там же зазнали покарання, не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за цей злочин і в Україні. Це положення повністю відповідає Конституції України, яка проголошує: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж саме правопорушення» (ч. 1 ст. 61). Універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі закріплює ст. 8 КК. Вона передбачає відповідальність лише іноземних громадян та осіб без громадянства, які постійно в Україні не проживають, тільки щодо вчинених за межами України і не проти її інтересів злочинів, боротьбу з якими веде світове співтовариство на основі міжнародних договорів, якщо учасницею їх є Україна. Реальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі також закріплений у ст. 8 КК, відповідно до положень якої іноземці та особи без громадянства, які постійно в Україні не проживають, підлягають в Україні відповідальності згідно з КК України в разі вчиненні ними тяжких і особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України, а також якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України будь-який із злочинів, передбачених у стст. 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 цього кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли неправомірну вигоду таким службовим особам, або приймали пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержували її.

Важливе значення при характеристиці дії закону про кримінальну відповідальність у просторі має інститут екстрадиції (ст. 10 КК). КК України (ч. 1 і 3 ст. 10) встановлює: 1) громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду; 2) іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України. Україна, крім Європейської конвенції про видачу правопорушників та протоколів до неї, уклала і ратифікувала

ще кілька двосторонніх договорів про видачу (екстрадицію) з окремими державами Азії, Африки та Південної Америки. Крім КК, на території України мають чинність і загальновизнані норми міжнародного права — норми прямої дії, імплементовані у національне законодавство України як його невід'ємна частина Законом України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 р. Оскільки ця імплементація є загальногалузевою, то стосується вона і кримінального законодавства України. «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1 ст. 9 Конституції України). Згідно з преамбулою Закону від 10 грудня 1991 р. у випадках суперечності між нормами міжнародного права та КК пріоритетну чинність мають міжнародні норми.

Екстрадиція є тим незамінним інструментом, за допомогою якого забезпечується принцип невідворотності кримінальної відповідальності та покарання осіб, які втекли за кордон [1]. Взагалі, екстрадиція — це передача однією державою особи, яка вчинила злочин або була затримана на території цієї держави, іншій державі громадянином якої ця особа є для притягнення її до кримінальної відповідальності і віддання до суду або для відбування покарання. Видача громадянина України іноземній державі є неприпустимою. Відповідно до ч. 2 ст. 25 Конституції України громадянин України не може бути виданий іншій державі. Крім того, дана Конвенція, як й інші конвенції, передбачає право держави відмовити у видачі свого громадянина (п. «а» ч. 1 ст. 6). Це не стосується випадків видачі громадянина України повноважному міжнародному судовому органу у зв'язку з можливим вчиненням ним передбачених міжнародними конвенціями злочинів (злочини проти миру і людства та воєнних злочинів). Україна 25 вересня 1995 р. приєдналася до Європейської конвенції від 13 грудня 1957 р. про видачу правопорушників. Україна повинна видавати іншим договірним державам, з урахуванням положень та умов Конвенції, осіб, які переслідуються компетентними органами сторони, яка робить запит, за вчинення правопорушення або які розшукуються цими органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою (ст. 1 Конвенції). Видача правопорушників здійснюється у зв'язку з правопорушеннями, які караються законами сторони, що робить запит, та сторони, якій робиться запит, позбавленням волі або згідно з постановою про утримання під вартою на максимальний термін не менше одного року чи більш суворим покаранням. Якщо особа визнається винною і вирок про ув'язнення або постанова про утримання під вартою проголошується на території сторони, що робить запит, термін призначеного покарання має складати не менше чотирьох місяців (ч. 1 ст. 2 Конвенції).

Вирішення питання про злочинність і караність діяння, вчиненого на території України іноземним громадянином або особою без громадянства, яка проживає в іншій державі, у певних випадках може відбуватися відповідно до їх національного законодавства, якщо Україна передасть відповідній договірній державі повноваження кримінального переслідування таких осіб (так звана передача кримінального провадження). Передача кримінального прова-

дження передбачена Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р., до якої Україна приєдналася 22 вересня 1972 р. Чинності для України Конвенція набула 1 січня 1996 р. Передача кримінального провадження, згідно зі ст. 2 Конвенції, полягає в тому, що одна договірна держава передає іншій договірній державі «повноваження переслідувати в судовому порядку згідно зі своїм кримінальним законодавством будь-який злочин, до якого застосовується кримінальне законодавство іншої Договірної Держави» [2]. Юрисдикція України може обмежуватися і стосовно виконання вироку щодо засуджених в Україні до позбавлення волі за вчинення злочину іноземних громадян певних договірних держав у випадках передачі Україною цих громадян договірній державі для виконання вироку. Таку передачу передбачає Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 р., до якої Україна приєдналася 22 вересня 1995 р. Чинності для України Конвенція набула 1 січня 1996 р. [9]. Підставою передачі засудженого для відбування покарання у державі, громадянство якої він має, є сукупність таких фактів: 1) засудження іноземного громадянина українським судом за злочин, вчинений на території України, до позбавлення волі на такий строк, який на момент отримання запиту іноземної держави про передачу засудженого становив би не менш як 6 місяців (ч. 2 ст. 2, 0, «с» ч. 1 ст. 3 Конвенції); 2) наявність у засудженої особи громадянства договірної держави (п. «а» ч. 1 ст. 3 Конвенції); 3) добровільна згода засудженої особи щодо її передачі для відбування покарання у своїй державі або згода законного представника засудженої особи, якщо вона за віком чи станом здоров'я не здатна прийняти самостійне рішення (ч. 2 ст. 2, ч. 2 ст. 4, п. «д» ч. 1 ст. 3 Конвенції); 4) вчинене засудженим діяння визнається злочином згідно з кримінальним законодавством держави винесення вироку і держави виконання вироку (п. «є» ч. 1 ст. 3 Конвенції) [9].

Відповідно до кримінальних кодексів Росії і Білорусі, не підлягають видачі тільки громадяни держави та існує положенням про те, що іноземні громадяни і особи без громадянства, які отримали в установленому порядку політичний притулок у цій державі, не підлягають видачі іноземній державі. Таку норму варто було б включити і до ст. 10 КК України — це відповідало б змісту Загальної декларації прав людини і суті інституту притулку, передбаченого Конституцією України. Конструктивно врегульовані питання екстрадиції у КК Литви. Громадянин Литви, який вчинив злочинне діяння на території Литви чи на території іншої держави, може бути виданий іноземній державі чи переданий Міжнародному кримінальному суду відповідно до міжнародного договору Литви. На відміну від цього, відповідний іноземний громадянин видається іноземній державі чи Міжнародному кримінальному суду. Зазначені особи можуть не видаватися, зокрема, якщо: а) вчинене діяння за КК Литви не визнається злочином або закінчився строк давності; б) злочинне діяння вчинене на території Литви; в) особа переслідується за злочин політичного характеру або в іншій державі може бути страчена; г) особа за вчинене діяння була засуджена, виправдана чи звільнена від кримінальної відповідальності чи покарання, у т.ч. згідно з актом амністії чи помилування. Не видаються іншій державі особи, яким надано притулок, крім випадків вчинення ними деяких

видів злочинів і це положення можна було б застосувати у КК України. Слід також зазначити, що 11 грудня 2001 р. держави-члени ЄС узгодили заміну існуючої екстрадиційної процедури на більш ефективну систему передачі осіб, які вчинили злочин у межах ЄС – європейський ордер на арешт.

Принцип громадянства, який у Франції діє одночасно в двох варіантах – активного і пасивного громадянства. У першому випадку враховується громадянство виконавця злочинного діяння, в другому – громадянство потерпілого. При використанні принципу активного громадянства особа, яка вчинила правопорушення, буде притягнуто до суду за законодавством і юрисдикційними органами своєї країни, при використанні принципу пасивного громадянства – за законодавством і юрисдикційними органами країни потерпілого. Принцип активного громадянства знайшов своє втілення в наступній нормі: «Французький кримінальний закон застосовується до будь-якого злочину, скоєного громадянином Франції поза територію Республіки. Він застосовується до провини, досконалим громадянами Франції поза територію Республіки, якщо діяння караються законодавством тієї країни, де вони були здійснені» (абз. 1 і 2 ст. 113-6). Французький закон застосовується і до тих, хто отримав французьке громадянство після скоєння злочинного діяння, а в момент його здійснення був громадянином (підданим) іншої держави або особою без громадянства [3]. Принцип пасивного громадянства закріплюється в ст. 113-7 КК: «Французький кримінальний закон застосовується до будь-якого злочину так само, як до будь-якого проступку, що підлягає покаранню у вигляді тюремного ув'язнення, скоєного громадянином Франції або іноземцем поза територію Республіки, якщо потерпілий має французьке громадянство на момент скоєння злочинного діяння». Для двох описаних випадків застосування кримінального закону Французької Республіки передбачені наступні умови: 1) кримінальне переслідування проступків здійснюється тільки на вимогу прокуратури, при цьому останньому повинна передувати скарга потерпілого або осіб, які мають на це право, або офіційне звинувачення влади країни, де діяння було вчинене (ст. 113-8); 2) ніяке переслідування не може бути порушене проти особи, що посилається на те, що за ті ж самі дії за кордоном йому був винесений вступив в законну силу остаточний вирок і в разі засудження, що покарання було виконано або втратило силу після закінчення терміну давності (ст. 113-9) [3].

У 2004 р. дію французького КК було поширене на всі злочини і такі проступки, які тягнуть покарання на строк не менше п'яти років тюремного ув'язнення, якщо вони вчинені за кордоном іноземним громадянином, але при цьому Франція відмовляє в його екстрадиції запитувачу державі за такими мотивами: 1) діяння, за якими запрошені екстрадиція, суперечать французькому громадському порядку; 2) особа, щодо якої запрошені екстрадиція, було б у разі видачі засуджено в запитуючій державі судом, що не забезпечує фундаментальні процесуальні гарантії і право на захист; 3) діяння носить характер політичного (ст. 113-8-1). У цих випадках кримінальне переслідування також може бути зроблено тільки на вимогу прокуратури, якому має передувати офіційне звинувачення, передане через міністра юстиції, влади країни, де діяння

було вчинене. У Франції застосовується і реальний принцип, згідно з яким злочинець притягується до кримінальної відповідальності за французьким законом незалежно від місця скоєння злочину і громадянства винної, якщо вчинене злочинне діяння являє собою якесь зазіхання на основні інтереси нації, або полягає в підробці державної друку, монет, банківських білетів або державних цінних паперів, або є будь-яким злочином або проступком, спрямованим проти співробітників або приміщень посольств або консульств Франції (ст. 113-10). У подібних випадках французькі судові органи не зобов'язані визнавати рішення іноземних судів, оскільки Кодексом за ними закріплено право розглядати такі справи за законом Франції.

Певних обмежень зазнає територіальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність і стосовно тих осіб, які користуються дипломатичним імунітетом. Норми міжнародного права, зокрема Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р., Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., та внутрішнього — прийнятого на основі цих конвенцій Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні від 10 червня 1993 р. надають особистої недоторканності та виключають з-під кримінальної юрисдикції України дипломатичних представників іноземних держав та певне коло інших іноземних громадян або частково обмежують таку юрисдикцію щодо консульських посадових осіб і консульських службовців, виходячи з принципу взаємності. Ці особи за вчинений злочин на території України підлягають юрисдикції лише держави, яка їх акредитувала, тому питання про їх відповідальність вирішується дипломатичним шляхом. На цих осіб кримінальна юрисдикція України, відповідно до ст. 13 Положення, поширюється як виняток лише у випадках явно наданої згоди на це держави, що їх акредитувала, яку вона, згідно з пунктами 1, 2 ст. 32 Конвенції, висловлює позбавленням певної особи імунітету від кримінальної юрисдикції держави перебування (України). На загальних підставах кримінальній юрисдикції України можуть підлягати такі особи лише у разі втрати ними такого імунітету з інших причин. Наприклад, після того, як Україна сповістила державу, котра їх акредитувала, про те, що згідно з п. 2 ст. 9 Конвенції вона вже не визнає співробітником дипломатичного представництва дипломатичного агента, якого раніше Україна, згідно з п. 1 ст. 9 Конвенції, визнала неприйнятною особою і сповістила про це дану державу, а та протягом розумного строку не відкликала цю особу або не припинила її повноважень чи відмовилась це зробити. Питання кримінальної відповідальності у просторі ми можемо також знайти в кримінальному законодавстві й деяких зарубіжних держав [12; 13; 14].

Висновки дослідження. Порівняльний аспект дії закону про кримінальну відповідальність у просторі повинно супроводжуватись аналізом позаправових факторів, які впливають на процес правореалізації, оскільки процес глобалізації робить застосування порівняння кримінальному праві національному та міжнародному є одним із основних інструментів системного наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. № 2. — Ст 5.
2. Кримінальний кодекс України 2001 року (офіційний текст) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. *Есаков. Г. А.* Основы сравнительного уголовного права: Монография. — Москва : ООО «Издательство «Элит», 2007, — 152 с.
4. *Житний О. О.* Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : [монографія] : Харківський нац. ун-т внутр. справ. — Харків : Одиссей, 2013. — 376 с.
5. *Козочкін І. Д.* Кримінальне право зарубіжних держав. Загальна частина : Навчальний посібник / За ред. і з предисл. І. Д. Козочкін. — Москва : Омега-Л, Ін-ститут міжнародного права і економіки ім. А. С. Грибоедова, 2003. — 576 с.
6. *Малішовский А. А.* Методология сравнительного уголовного права. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.mgimo.ru/files2/2011_12/up84/file_f834e01c4741aabaca49b10ce820283e.pdf
7. *Моїсєєв О. І.* Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. — Харків : 2007. — 20 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. — Київ : Юрінком Інтер, 2017. — 1064 с.
9. *Савченко А. В.* Поняття порівняльного кримінального права та загальна характеристика основних сучасних правових сімей/Мультимедійний навчальний посібник «Кримінальне право: Загальна частина [Електронний ресурс] — режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lec/T21/T21_P1.html
10. De Cruz, Peter. Comparative Law in a Changing World. — London : Cavendish, — 7nd ed. — 2007. — 512 p.
11. *Хавронюк М. І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : [монографія] / М. І. Хавронюк. — К. : Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.
12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.
13. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.
14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. Pro derzhavnyi kordon Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 04.11.1991 r. № 1777-ХІІ // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. № 2. — St 5.

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 roku (ofitsiyni tekst) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. *Esakov. G.A.* Osnovy sravnitel'nogo ugovnogo prava: Monografiya. – Moskva : OOO "Izdatel'stvo "Jelit", 2007, – 152 s.

4. *Zhytnyi O. O.* Kryminalne pravo Ukrainy v mizhnarodnomu vymiri (porivnialno-pravovyi analiz) : [monografiia] : Kharkivskiy nats. un-t vnutr. sprav. – Kharkiv : Odissei, 2013. – 376 s.

5. *Kozochkin I. D.* Kryminalne pravo zarubizhnykh derzhav. Zahalna chastyna : Navchalnyi posibnyk / Za red. i z predysl. I. D. Kozochkin. – Moskva : Omecha-L, Instytut mizhnarodnogo prava i ekonomiky im. A. S. Hryboiedovva, 2003. – 576 s.

6. *Malinovskij A. A.* Metodologija sravnitel'nogo ugovnogo prava. – [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : http://www.mgimo.ru/files2/2011_12/up84/file_f834e01c4741aabaca49b10ce820283e.pdf

7. *Moiseiev O. I.* Kryminalno-pravova yurysdyktsiia Ukrainy shchodo zlochyniv, vchynenykh za yii mezhamy : avtoref. dys.. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo. – Kharkiv : 2007. – 20 s.

8. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A. V. Savchenko [ta in.] ; za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Chernieia. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2017. – 1064 s.

9. *Savchenko A. V.* Poniattia porivnialnogo kryminalnogo prava ta zahalna kharakterystyka osnovnykh suchasnykh pravovykh simei/Multymediyni navchalnyi posibnyk "Kryminalne pravo: Zahalna chastyna [Elektronnyi resurs] – rezhym dostupu : http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T21/T21_P1.html

10. De Cruz, Peter. Comparative Law in a Changing World. – London : Cavendish, – 7nd ed. – 2007. – 512 p.

11. *Khavroniuk M. I.* Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy : porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii : [monografiia] / M. I. Khavroniuk. – K. : Yuryskonsult, 2006. – 1048 s.

12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova. – St Petersburg : "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.

13. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center – Press", 2001. – 298 p.

14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg : "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.

Кришевич О. В. Дія закону України про кримінальну відповідальність у просторі: порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства

Розглядається порівняльний аналіз дії кримінального закону у просторі, тобто поширення його впливу на всю територію України, а у випадках, визначених законом, – за межі України, на прикладі законодавства як України, так і міжнародного, а саме: Франції, Білорусії, при цьому враховуючи міжнародні Конвенції, які ратифіковано на території України.

Ключові слова: екстрадиція, чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі, принцип громадянства, дипломатичний імунітет.

Крышевич О. В. Действие закона Украины о криминальной ответственности в пространстве: сравнительный анализ национального и международного законодательства

Рассматривается сравнительный анализ действия уголовного закона в пространстве, то есть распространение его влияния на всю территорию Украины, а в случаях, определенных законом, — за пределы Украины, на примере как законодательства Украины, так и международного, а именно: Франции, Республики Беларусь, при этом учитывая международные Конвенции, ратифицированные на территории Украины.

Ключевые слова: экстрадиция, действие закона о криминальной ответственности в пространстве, принцип гражданства, дипломатический иммунитет.

Kryshevych O. Operation of the Law of Ukraine on Criminal Responsibility in Space: Comparative Analysis of the National and International Legislation

The article deals with the comparative analysis of the operation of penal law in space, id est distribution of its influence through all the territory of Ukraine, and in cases stipulated by law, — outside Ukraine. The research is grounded on the legislation of Ukraine, as well as the legislation of some foreign countries, namely France and Belarus with regard to the international Conventions, which are ratified in Ukraine.

Keywords: Extradition; Operation of Law on Criminal Responsibility in Space; Principle of Citizenship; Diplomatic Immunity

Стаття надійшла до редакції: 06.04. 2018.

УДК 343.77

V. Matviychuk
P. Vorobey
T. Kovaleva

THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE RESEARCH OF THE CRIMINAL DEFENSE OF THE FISHERIES, ANIMALS, OR OTHER WATER BIOLOGICAL RESOURCES

В. К. Матвійчук

доктор юридичних наук, професор
перший проректор
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ

П. А. Воробей

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності і права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Київ

Т. І. Ковальова

викладач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РИБНИХ, ЗВІРИНИХ АБО ІНШИХ ВОДНИХ БІОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Починаючи дослідження питань розуміння кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів, варто передусім визначити теоретико-методологічні засади нашого дослідження, тобто вихідні принципи на яких і базуватиметься ця робота. Необхідність визначення теоретико-методологічної основи цієї праці пояснюється тим, що вона є реальним підґрунтям, яке формулює той базис, без якого неможливе жодне дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічним основам дослідження кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів певною мірою приділялася увага. Це

питання розглядали такі науковці, як: Є. М. Борисов, Ю. А. Демидов, В. К. Матвійчук, К. М. Оробець, А. В. Наумов, В. А. Клименко, О. О. Дудоров, В. Я. Тацій, Н. О. Лопашенко та ін. Проте ці важливі як в теоретичному, так і в практичному плані, дослідження не знайшли свого належного висвітлення.

Мета статті полягає у з'ясуванні питань розуміння кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів.

Основні результати дослідження. У цьому сенсі необхідно акцентувати увагу на тому, що теоретико-методологічна основа дослідження обов'язково повинна відображати такі моменти: ступінь розробленості теми; подальші перспективи та напрямки проведення наукового пошуку з обраної тематики; окреслення таких питань, які будуть розглянуті в роботі та доведення необхідності саме їх вивчення; визначення та обґрунтування загальнонаукових та спеціально-наукових методів, використання яких, власне, і забезпечить досягнення поставленої мети та завдань.

Стосовно з'ясування ступеня наукової розробленості теми, то воно охоплює вивчення тих наукових досліджень, які певною мірою стосуються обраної нами тематики, а також проведення аналізу питань, які в них розглядаються. Це є свідченням того, що необхідним є не тільки окреслення положень існуючих наукових досліджень, які так чи інакше стосуються кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів, але й аналіз положень висвітлених у таких напрацюваннях. З'ясування ступеня наукової розробленості теми охоплює дослідження тільки наукових джерел, у тому числі і з'ясування витоків, особливостей генези кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 249 КК. У той же час окремо розглядається поняття цього злочину і соціальна правова обумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 249 КК. Вбачається, що поняття «кримінально-правова охорона» в кримінальному праві є фундаментальною засадою нашого дослідження, однак вона повинна знаходити своє окреме висвітлення, оскільки ступінь розробленості теми передбачає характеристику існуючих різнопланових джерел, які прямо або опосередковано стосуються питань кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів.

Отже, теоретико-методологічні основи дослідження, на наше переконання, повинні охоплювати тільки вивчення ступеня розробленості теми, використовуваних методів наукового пошуку та зумовлення межі тих питань, які потребують аналізу в роботі. У контексті з'ясування ступеня наукової розробленості теми варто звернути увагу на те, що у вітчизняній науці кримінального права в 2012 році К. М. Оробець захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом» [1, с. 1–235], у якій автор з'ясовує: систему чинників кримінальної відповідальності за незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (екологічні та соціально-економічні; кримінологічні; правові); визначає родовий і безпосередній об'єкти злочинів; з'ясовує структуру безпосереднього об'єкта та механізм заподіяння йому шкоди; визначає предмет зазначеного злочину, виявляє його загальні та спеціальні ознаки; розкриває

зміст об'єктивної сторони злочину, що розглядається; встановлює зміст вини, види мотивів та мети, які притаманні цьому злочину; дає юридичну та кримінологічну характеристику суб'єкта зазначеного злочину; з'ясовує особливості призначення покарання за цей злочин; формулює й обґрунтовує пропозиції з удосконалення чинної редакції ст. 249 КК. У той же час К. М. Оробець не дослідив: витоки, генезу кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних добувних ресурсів та техніко-юридичні способи конструювання цих правових заборон в ретроспективі; поняття цього злочину, етичні та культурно-історичні чинники соціально-правової обумовленості цієї заборони. Цей науковець досліджуючи родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом VIII Особливої частини КК називає довілля як родовий об'єкт, фактично ототожнює родовий об'єкт з предметом, а також одночасно поєднує стан — екологічну безпеку з комплексом суспільних відносин. Дещо громіздким є визначення і безпосереднього об'єкта цього злочину, що робить його важким для сприйняття [2, с. 95]. Крім того, аналіз класифікації загальних і спеціальних ознак запропонованих К. М. Оробцем свідчить, що він відштовхується від концепції предмета злочину, як складової об'єкта злочину, що на наше переконання, є недостатньо обґрунтованим та суперечливим [2, с. 82—91]. Також застосування терміна для позначення предмета цього злочину «водні живі ресурси» є необґрунтованим [2, с. 96]. Аналіз об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК К. М. Оробцем лише трьома ознаками використання та визначення першої обов'язкової ознаки діяння є недостатньо обґрунтованим [2, с. 101]. Також містяться суперечливі положення стосовно зовнішнього прояву цього злочину за ч. 2 ст. 249 КК [2, с. 114—122]. Потребує з'ясування дещо суперечливого позначення суб'єкта цього злочину «будь-яка фізична особа» [2, с. 192]. У 2013 році Є. М. Борисовим, також була захищена кандидатська дисертація на тему: «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика» [3, с. 1—199]. У якій автор досліджує: зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак основного та кваліфікованого складів злочинів, передбаченого ст. 249 КК України; аналізує чинне законодавство з метою встановлення змісту бланкетних ознак ст. 249 КК; визначає позитивний досвід кримінально-правової охорони водних живих ресурсів в окремих зарубіжних країнах; з'ясовує практику застосування судами ст. 249 КК; пропонує вдосконалення ст. 249 КК та практики її застосування [4, с. 2]. Проте певні положення об'єктивних, суб'єктивних ознак є дещо дискусійними, а деякі потребують значного доопрацювання. Не дивлячись на істотний доробок відносно об'єктивної сторони цього злочину, передбаченого чч. 1 та 2 ст. 249 КК, який свідчить про значний внесок в теорію кримінального права, К. М. Оробець та Є. М. Борисов допускають певні прогалини, які не мають належного вирішення, оскільки не користуються і не обґрунтовують загальнотеоретичні положення кримінального права, як дії, бездіяльність, місце вчинення злочину, засоби вчинення і їх відмінність від знарядь вчинення злочину. Крім того, ці науковці не з'ясовують загальнотеоретичні положення, які відносяться до суб'єкта та суб'єктивної сторони, та вини. При характеристиці кваліфікуючих ознак дослідники дещо поверхово підійш-

ли до з'ясування термінології яку використовує законодавець. К. М. Оробець зовсім не торкнувся відмежування злочинів, а Є. М. Борисов не з'ясував це питання стосовно ст. 250 КК. Мають істотні неточності і в питаннях предмета цього злочину, в тому числі, що стосуються загальнотеоретичних положень.

Аналіз ступеня наукової розробленості теми дослідження «Кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів» дає можливість зробити обґрунтований висновок, що у вітчизняній науці кримінального права відсутнє, в багатьох питаннях, належне дослідження цієї проблеми. За таких умов не знаходять свого належного з'ясування та висвітлення питання: витоків та генези кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 249 КК та теоретично-методологічних основ кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів; поняття кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів; поняття злочину, передбаченого ст. 249 КК та соціально-правової обумовленості цієї заборони; відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного правопорушення; компаративістського дослідження злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом з аналогічними злочинами деяких зарубіжних держав; з'ясування об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 249 КК; формулювання пропозицій та рекомендацій з вдосконалення ст. 249 КК. У межах даної статті необхідним є обґрунтування загальних принципів дослідження.

Говорячи про загальні принципи дослідження, ми маємо на увазі, насамперед, ті положення, які є вихідними для всієї роботи. До них, зокрема, відносяться: 1) кримінально-правова охорона, яка стосується не лише цього окремого складу злочину, тобто не одиначної кримінально-правової охорони, а як поняття, яке може відноситись до різних злочинів; 2) «кримінально-правова охорона» має розглядатись як тлумачення ключового слова «охорона» в цій смисловій інтерпретації означає: «-и. ж. 1. Дія за значенням охороняти, охорона вод – система заходів спрямованих на запобігання, обмеження... система заходів та засобів спрямованих на підтримання раціональної взаємодії між діяльністю людини та довкілля і забезпечення збереження та відтворення природних багатств, раціонального використання природних ресурсів та ін.» [5, с. 879]. Більш детально це характеризується задачами дослідження; 3) ознаки складу злочину мали б розглядатися через їх розподіл на об'єктивні ознаки (ознаки об'єкта, об'єктивної сторони) та суб'єктивні (ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони); 4) додатково мали б визначатися ознаки відмежування та порівняльно-правового дослідження [6, с. 24]. У сенсі з'ясування теоретико-методологічної основи дослідження необхідно було б з'ясувати коло та послідовність розгляду питань у цій роботі. Ми впевнені, що обґрунтування саме цієї позиції дасть змогу чітко визначити та прокоментувати проведену нами рубрикацію та послідовність висвітлення позицій в майбутніх наукових розробках. Отже, як зазначалося вище, першочерговим має бути застосування теоретико-методологічних основ дослідження.

Дослідження цього питання дає змогу з'ясувати підходи щодо законодавчого визначення цієї проблеми в кримінальному законодавстві України в певні історичні періоди, а також це дозволяє дещо ширше подивитися на зміст цього злочину, орієнтуючись не тільки на існуючі законодавчі дефініції та способи вчинення цих злочинів, але й на попередній історичний досвід, який знаходить відображення у джерелах кримінального права різних періодів. Важливо акцентувати увагу, що поняття злочину, передбаченого ст. 249 КК та соціально-правова обумовленість цієї заборони має розглядатися у подальшому, оскільки вони тісно пов'язані між собою та не можуть бути зрозумілими окремо, хоча поняття цього злочину, може повноцінно з'ясовано після дослідження об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 249 КК.

Важливо звернути увагу на питання стосовно відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного правопорушення. Зазначене дослідження дає змогу з'ясувати: у чому полягає їх відмінність та як необхідно кваліфікувати такі діяння, розуміння конкуренції кримінально-правових норм, послідовно окремо стосовно кожної складоутворюючої ознаки. Також має досліджуватися питання порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 249 КК України, та аналогічних злочинів, передбачених кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав. Методологічну основу потрібно розглядати як інтегроване поняття, яке охоплює світоглядні та фундаментальні теоретичні концепції, діалектичні закони та категорії, загальні та приватно-наукові методи (при цьому метод дозволяє з'ясувати одну із сторін явища, а методологія дозволяє з'ясувати зміст самого явища) [7, с. 43]. За переконанням В. В. Кузнецова та А. В. Савченка, є спільною позиція, яка полягає в тому, що кримінально-правові дослідження з питань Особливої частини кримінального права охоплюють такі загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання: діалектичний, історико-правовий, догматичний, системний, соціологічний, статистичний, моделювання, правового прогнозування, математичний і кібернетичний [8, с. 38; 9, с. 10–13]. Ми переконані, що такий підхід, і повинен слугувати методологічною основою дослідження кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів. Очевидно, що при цьому необхідно виходити не тільки із загального (спільного) уявлення про використовувані методи наукового пізнання, але й враховувати особливості предмета нашого дослідження та використання для цього відповідних наукових методів: діалектичний, історико-правовий, логіко-семантичний, формально-логічний та метод системного аналізу, філологічний, формально-догматичний, соціологічний, порівняльно-правовий. Так, діалектичний метод є необхідним як універсальний метод наукового пізнання, який повинен застосовуватися під час аналізу об'єкта і предмета дослідження у цій сфері за допомогою категорій діалектики, також необхідно розглянути питання, передбачені окремими чч. 1, 2 ст. 249 КК, в контексті їх взаємозв'язку з регулюванням і охороною досліджуваних відносин. Натомість історико-правовий метод дозволить з'ясувати генезу та особливості формування кримінального законодав-

ства, що стосуються заборони незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у певні історичні періоди. Це забезпечить ґрунтовне дослідження ознак цього злочину та санкцій за вчинення цього злочину у певні історичні проміжки часу, відтак і можливість удосконалення законодавчого та наукового опису цього злочину. Логіко-семантичний метод допоможе поглибленому дослідженню поняттєвого апарату, але ці поняття, які є основоположними для даної статті, повинні досліджуватися передусім через призму загальноприйнятого розуміння цього слова в українській мові. Крім того, у цьому випадку з'ясування змісту категоріально-поняттєвого апарату передбачає використання основних законів юридичної логіки, які в поєднанні з семантикою слів і дають поглиблене сутнісне уявлення про зміст тих чи інших понять, які з'ясовуються в цій роботі. Формально-логічний та метод системного аналізу мають бути основою для аналізу ознак злочину, передбаченого ст. 249 КК, виявлення зв'язків між ними, розкриття місця цього злочину в системі злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, а також для визначення критеріїв відмежування цих злочинів від суміжних. Філологічний та формально-догматичний методи мають допомогти у з'ясуванні дійсного змісту кримінально-правових заборон, а також повинно ґрунтуватися тлумачення чинного кримінального законодавства, його розгляд з точки зору відповідності вимогам законодавчої техніки, вивіреності та логічності. При цьому з'ясування вказаних у ст. 249 КК кримінально-правових норм має з'ясовуватися з позиції буквального та однозначного розуміння, що забезпечить визначення шляхів удосконалення норм, передбачених ст. 249 КК. У той же час соціологічний метод є важливим для проведення соціологічного опитування (анкетування) для з'ясування думки респондентів щодо проблем кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів. Застосування цього методу дасть змогу: сформулювати висновки та пропозиції, які будуть відображати не тільки авторську позицію чи позицію окремих вчених, але й позицію значного кола респондентів; допоможе вивчити думку осіб, які безпосередньо стикаються з практичними проблемами кримінально-правової відповідальності за це діяння і мають власне бачення щодо розв'язання цих проблем. Натомість порівняльно-правовий метод є невід'ємним з огляду на необхідність та доцільність проведення порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 249 КК України, з аналогічними злочинами за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав.

Аналіз кримінально-правових джерел свідчить, що автори опублікованих праць часто звертаються до понять «кримінально-правова охорона», але це не є спробою вяснити його суть. Проте з'ясування суті кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів має важливе теоретичне і прикладне значення. З цією метою необхідно звернутися до довідкової літератури. Так, поняття «охороняти» означає «...стерегти, берегти, боронити, захищати...» [10, с. 774]; оберігати від небезпеки кого-, що-небудь..., захищати від кого-небудь [11, с. 170]. «Экологический энциклопедический словарь» вбачає, що — це комплекс міжнародних, регіональних державних заходів, спрямованих на збереження в необхідному обсязі біоти [12, с. 46]. На

відміну від понять «правова охорона» термін «кримінально-правова охорона» не знайшли послідовного дослідження в працях науковців вітчизняних і зарубіжних. З метою дослідження цієї проблеми розглянемо існуючі точки зору: одні автори вважають, що основна функція кримінального закону — охорона суспільних відносин [13, с. 13]; інші — що кримінальне право і закон має основну функцію — охорону [14, с. 5]. Тому кримінально-правова охорона водних біологічних ресурсів ґрунтується на охоронній функції. М. І. Бажанов вважає, що охоронна функція кримінального права виражена у завданні охороняти від злочинних посягань найважливіші соціальні цінності (в посиленні боротьби із злочинами) [14, с. 5]. А. В. Наумов вважає, що функція кримінального закону — це загальна превенція [15, с. 12]. Зазначені підходи свідчать, що кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів — це соціальна і правова проблема. Тому і дослідження її має бути лише з цього підходу, тобто через призму суспільних відносин. Суспільні відносини в теорії кримінального права розглядаються як об'єкти охорони і як об'єкт злочину. Варто погодитися з позицією Ю. А. Демидової, що категорія «об'єкт кримінально-правової охорони» є більш широким за обсягом ніж за змістом, оскільки суспільні відносини охороняються не тільки від злочинів, але й від діянь неосудних [16, с. 32], а по-друге, держава, поставивши під охорону суспільні відносини, зацікавлена щоб ці відносини залишалися об'єктом охорони, а не об'єктом злочину [16, с. 32].

Певною мірою дана проблема також розглядається і в зарубіжному законодавстві [17; 18; 19; 20; 21].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти наступного, що Для формулювання поняття «кримінально-правова охорона водних біологічних ресурсів» необхідно віднести такі положення 1) берегти, захищати, охороняти; 2) систему (комплекс) різних заходів, засобів, спрямованих на охорону; 3) систему запобіжних заходів: заборонних; контрольних; каральних, спрямованих на збереження оптимальної якості названої сфери; 4) кримінальну політику; 5) заборону вчинення злочинних діянь тощо. З урахуванням вищевикладеного можна сформулювати визначення «кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів — це система (комплекс) кримінально-правових засобів (кримінальне законодавство і кримінальна політика), що забезпечують охорону водних біологічних ресурсів, зосереджуючи зусилля на тому, щоб аналізовані відносини (взяті під охорону кримінального закону) залишалися, як правило, об'єктами охорони і якомога менше зазнавали злочинних посягань». Це дає поштовх до розкриття цих питань в подальших наших статтях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Орбець К. М.* Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук; за спец. 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. — Харків : Національний ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. — 235 с.

2. *Оробець К. М.* Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : [монографія]. — Харків : Право, 2014. — 256 с.

3. *Борисов Є. М.* Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: Кримінально-правова характеристика : Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. — Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2013. — 199 с.

4. *Борисов Є. М.* Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : кримінально-правова характеристика : Автореф. канд. дис... спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. — Київ : 2013. — 20 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

6. *Матвійчук В. К., Тарарухін С. А.* Суб'єктивна сторона складу злочину : Лекція. — Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1994. — 35 с.

7. *Философия уголовного права / Сост. ред. вступ. статья докт. юрид. наук, проф. Ю. В. Голика.* — Спб. : П. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — 348 с.

8. *Кузнецов В. В.* Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в Українському вимірі: монографія. — Київ : ТОВ НВП «Інтерфакс», 2012. — 908 с.

9. *Савченко А. В.* Специфічні риси методології порівняльного права // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених : додаток до журналу «Міліція України». — 2009. № 78. — С. 8—14.

10. *Даль В. Д.* Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. — Москва : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. — Т. 4. — 1999. — 779 с.

11. Словник термінів і понять, що живаються в чинних нормативних актах України. — Київ : «Орія», 1999. — 502 с.

12. Экологический энциклопедический словарь. — Москва : Изд-во «Ноосфера», 1999. — 930 с.

13. *Ляпунов Ю. И.* Уголовно-правовая охрана природы в СССР // Советская юстиция. — 1984. № 3. — С. 13—15.

14. *Бажанов М. Й.* Поняття, завдання і система кримінального права // Кримінальне право України. Заг. частина. — Харків : Право, 1997. — С. 3—6.

15. *Наумов А. В.* Задачи уголовного права // Учебник уголовного права. Общая часть. — Москва : Изд-во «Спартак», 1996. — С. 11—13.

16. *Демидов Ю. А.* Социальная ценность и оценка в уголовном праве / [текст]. — Москва : Юрид. лит, 1975. — 184 с.

17. The Estonian Penal Code / edited and translated by V. V. Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSU № 1 Matsnev — St. Petersburg : “Yuridichesky Center Press”, 2001 — 262 p.

18. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

19. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

20. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant

professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg : “Yundichesky Centei Press”, 2001. — 234 p.

21. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Orobets K. M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne zaynyattya rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom: Dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk; za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiya; kryminalno-vykonavche pravo. — Kharkiv : Natsionalnyy un-t “Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho”, 2012. — 235 s.

2. *Orobets K. M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne zaynyattya rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom : [monohrafiya]. — Kharkiv : Pravo, 2014. — 256 s.

3. *Borysov YE. M.* Nezakonne zaynyattya rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom: Kryminalno-pravova kharakterystyka : Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiya; kryminalno-vykonavche pravo. — Odesa : Odeskyy natsionalnyy universytet imeni I. I. Mechnykova, 2013. — 199 s.

4. *Borysov YE. M.* Nezakonne zaynyattya rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom : kryminalno-pravova kharakterystyka : Avtoref. kand. dys... spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiya; kryminalno-vykonavche pravo. — Kyiv : 2013. — 20 s.

5. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V. T. Busel]. — Kyiv : Irpin : VTF “Perun”, 2005. — 1728 s.

6. *Matviychuk V. K., Tararukhin S. A.* Subyektivna storona skladu zlochynu : Lektsiya. — Kyiv : Ukrayins'ka akademiya vnutrishnikh sprav, 1994. — 35 s.

7. Fylosofiya uholovnoho prava / Sost. red. vstup. statya dokt. yuryd. nauk, prof. YU. V. Holyka. — Spb. : R. Aslanova “Yurydychesky tseentr Press”, 2004. — 348 s.

8. *Kuznetsov V. V.* Kryminal'no-pravova okhorona hromadskoho porjadku ta moralnosti v Ukrayinskomu vymiri: monohrafiya. — Kyiv : TOV NVP “Interfaks”, 2012. — 908 s.

9. *Savchenko A. V.* Spetsyfichni rysy metodolohiyi porivnyalnoho prava // Aktualni problemy yurydychnykh nauk u doslidzhennyakh vchenykh : dodatok do zhurnalu “Miliitsiya Ukrayiny”. — 2009. № 78. — S. 8–14.

10. *Dal V. D.* Tolkovyy slovar zhyvoho velykorusskoho yazyka : V 4 t. — Moskva : Hosudarstvennoe yzdatelstvo ynostr. y natsyonalnykh slovarey, 1955. — T. 4. — 1999. — 779 s.

11. Slovnyk terminiv i ponyat, shcho vzhyyvayutsya v chynnykh normatyvnykh aktakh Ukrayiny. — Kyiv : “Oriyan”, 1999. — 502 s. 12. kolohycheskyy ntsyklopedychesky slovar. — Moskva : Yzd-vo “Noosfera”, 1999. — 930 s.

13. *Lyapunov Yu. Y.* Uholovno-pravovaya okhrana pryrody v SSSR // Sovet • skaya yustytsyya. — 1984. № 3. — S. 13–15.

14. *Bazhanov M. Y.* Ponyattya, zavdannya i systema kryminalnoho prava // Kryminalne pravo Ukrayiny. Zah. chastyna. — Kharkiv : Pravo, 1997. — S. 3–6.

15. *Naumov A. V.* Zadachy uholovnoho prava // Uchebnyk uholovnoho prava. Obshchaya chast. — Moskva : Yzd-vo “Spartak”, 1996. — S. 11–13.

16. *Demydov Yu. A.* Sotsyalnaya tseinnost y otsenka v uholovnom prave / [tekst]. — Moskva : Yuryd. lyt, 1975. — 184 s.

17. The Estonian Penal Code / edited and translated by V. V. Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSU № 1 Matsnev — St. Petersburg: “Yuridichesky Center Press”, 2001 — 262 p.

18. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

19. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

20. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg: “Yundichesky Centei Press”, 2001. — 234 p.

21. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

Матвійчук В. К., Воробей П. А., Ковальова Т.І. Теоретико-методологічні основи дослідження кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів

У статті досліджуються питання теоретико-методологічних основ дослідження кримінально-правової охорони рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів. Автори визначають теоретико-методологічні засади даного дослідження, тобто ті вихідні принципи на яких і базується стаття.

Ключові слова: теоретико-методологічні основи дослідження, кримінально-правова охорона, рибні, звірині або інші водні біологічні ресурси.

Матвейчук В. К., Воробей П. А., Ковалева Т. И. Теоретико-методологические основы исследования уголовно-правовой охраны рыбных, звериных или других водных биологических ресурсов

В статье исследуются вопросы теоретико-методологических основ исследования уголовно-правовой охраны рыбных, звериных или других водных биологических ресурсов. Авторы определяют теоретико-методологические основы данного исследования, то есть те исходные принципы на которых и базируется статья.

Ключевые слова: теоретико-методологические основы исследования, уголовно-правовая охрана, рыбные, звериные или другие водные биологические ресурсы.

Matviychuk V., Vorobey P., Kovaleva T. Theoretical-methodological Aspects of the Research of the Criminal Defense of the Fisheries, Animals, or other Water Biological Resources

The article deals with the matter of the theoretical-methodological aspects of the research of the criminal defense of the fisheries, animals, and other water biological resources. The authors define the theoretical-methodological grounds of the mentioned research which are basic principles on which the article is built.

Keywords: Theoretical-methodological Grounds of the Research; Criminal-legal Defense; Fisheries, Animals, or other Water Biological Resources

Стаття надійшла до редакції: 09.04. 2018.

УДК 343.214

N. Semenyuk

CRIMINAL-LEGAL VALUE OF THE TIME OF CRIME

Н. М. Семенюк

викладач кафедри

кримінального права,

кримінології, цивільного та господарського права

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються кримінально-правового значення часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони, має істотне значення для теорії кримінального права та для правозастосовної діяльності. Це зумовлює з'ясування умов кримінальної відповідальності за вчинення злочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання що стосуються кримінально-правового значення часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину, висвітлювалися такими вченими як: П. Е. Недбайло, А. Л. Ривлін, А. І. Санталов, В. Я. Тацій. Але роботи були виконані в минулі роки, а деякі, ще за радянських часів, та не мали можливості врахувати сучасні зміни в Кримінальному праві взагалі, та в Кримінальному праві України, зокрема. Крім того, що проблема часу вчинення злочину до цього часу не знайшла свого з'ясування в Кримінальному праві України.

Мета статті полягає у дослідженні кримінально-правового значення часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину.

Основні результати дослідження. Забезпечення охоронних і запобіжних завдань кримінального права України передбачає необхідність досконалого розуміння, а також користування галузевими поняттями. Проте такий підхід стає можливим лише при формуванні системного підходу та уявлення про ті кримінально-правові прояви, якими конкретне поняття володіє. Це відноситься до поняття часу вчинення злочину.

У наукових і навчальних джерелах про час вчинення злочину прийнято говорити в контексті ознаки об'єктивної сторони злочину та про чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та інші значення цього феномену. Дослідимо всі аспекти кримінально-правового значення часу вчинення злочину, виходячи з чинного КК України. Перш за все звернемо увагу на час вчинення злочину як обставину, що впливає на встановлення меж дії закону про кримінальну відповідальність. Необхідність у визначенні часу вчинення злочину виникає в зв'язку з встановленням часових меж чинності закону про

кримінальну відповідальність. У відповідності з ч. 2 ст. 5 КК України «Злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діє на час вчинення цього діяння» [1]. Це означає, що не визначившись з точним часом вчиненого, особа, що повинна застосувати закон, не зможе зрозуміти, яким законом про кримінальну відповідальність потрібно користуватися при кримінально-правовій оцінці вчиненого. Помилка стосовно визначення часу може мати негативні юридичні наслідки.

Час вчинення злочину – це час суспільно небезпечного посягання. У відповідності з ч. 1 ст. 11 КК України «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» [1]. Отже, кримінальна протиправність є однією з ознак злочину, яка утворює поняття злочину. Підставою кримінальної відповідальності, згідно ч. 1 ст. 2 КК України, є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом [1].

Тому, кримінальна відповідальність стає можливою лише в тому випадку, коли суспільно небезпечне діяння було визнане кримінально протиправним до моменту його вчинення [2, с. 140]. Це знайшло своє підтвердження в публікаціях Н. Ф. Кузнецової, яка стверджувала, що «...у властивості кримінальної протиправності знаходить свою реалізацію принцип законності в кримінальному праві» [3, с. 106–107].

Час вчинення злочину – це встановлення суспільної небезпечності вчиненого діяння. У низці випадків час формує суспільну небезпечність того чи іншого посягання і є одним з чинників його криміналізації. Наприклад, ст. 158-2 КК України передбачає незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму та характеризує їх вчинення «поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму...» [1] тощо. Натомість, в інших випадках передбачений законом про кримінальну відповідальність часовий фактор указує на понижену або підвищену, в порівнянні з основним складом злочину, суспільну небезпечність вчиненого злочину. Наприклад, однією з необхідних умов пом'якшення кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) є його вчинення під час пологів або відразу після пологів [1].

У якості ознаки, що підвищує суспільну небезпечність злочину, час знайшов відображення в чч. 2 або 3 ст. 407 КК України, які передбачають більш тяжке покарання за «самовільне залишення військової частини або місце служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року» [1]. За ч. 3 стаття 407 КК України, виходячи з часового періоду, підвищує суспільну небезпечність: «Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті» [1].

Слід звернути увагу на те, що в певних випадках час вчинення посягання впливає на суспільну небезпечність діяння, а їх взаємозв'язок, як ми позначили вище, вказує на наявність основного, кваліфікуючого чи привілейованого складу злочину, він може виступати однією із умов, що виключає суспільну небезпечність діяння і визначає таким чином його незлочинний характер. Наприклад, поведінка особи під час необхідної оборони (ст. 36 КК України). Зрозуміло, що суспільно небезпечне посягання протікає в певних часових межах, протягом яких існують умови правомірності необхідної оборони, що відноситься як до посягання, так і до захисту від нього. Зокрема, в першому випадку час може характеризувати суспільну небезпечність та дійсність злочинного посягання, а в другому — можливість застосування захисних мір стосовно особи, що обороняється або інших осіб, а також про відсутність перевищення меж необхідної оборони. Останню обставину Пленум Верховного Суду України спеціально оговорює в постанові від 26.04.2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» [4, с. 55]. У ній, зокрема, зазначається: «Щоб установити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу...» [4, с. 55].

Отже тут йдеться про своєчасність вчинення оборонних дій, тобто в період, коли суспільно небезпечне посягання вже почато, але ще не закінчено, є однією з обов'язкових умов правомірності необхідної оборони. Це означає, що вихід за ці часові межі свідчить про завдання шкоди неправомірної з позицій необхідної оборони, але не виключає можливість її як дій, необхідних для затримання особи, яка вчинила злочин. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 38 КК України «Не визнаються злочинами дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи» [1].

Час вчинення злочину — це фактор (показник) трансформації кримінально-правових відносин. Слід погодитися з висловлюваннями А. І. Санталова, А. Л. Ривліна, П. Е. Недбайла, що «не дивлячись на значну дискусійність питання про момент виникнення кримінально-правових відносин, більшість учених виходить з того, що кримінально-правові відносини поділяються на попереджувальні і охоронювальні [5, с. 50; 6, с. 110–111; 7, с. 485]. Крім того, деякі автори зв'язують момент зародження перших (попереджувальні) зі вступом кримінально-правових норм в юридичну силу [8, с. 122–123], а других (охоронювальні) — з фактом учинення злочину [9, с. 24; 10, с. 55].

Отже, слід акцентувати увагу на тому, що час вчинення злочину вказує на об'єктивну трансформацію кримінально-правових відносин, яка обумовлена порушенням кримінально-правової заборони. З цим погоджується 89% опитаних слідчих, прокурорів, суддів, захисників, а також 92% вчених.

Час вчинення злочину — це фактор розмежування складних одиничних злочинів і множинності злочинів. Об'єктивною умовою розуміння множинності злочинів є її розмежування з кримінально-правовими обставинами (випадка-

ми), в яких учинене зовні нагадує декілька злочинів, але в дійсності складає один одиничний злочин.

Теорія кримінального права для констатації таких випадків розробила поняття «складний одиничний злочин», а «інша його назва — складений злочин — це такий одиничний злочин, який складається з двох чи більш злочинних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх ізольовано, являють собою самостійні одиничні злочини, але які (в силу їх органічної єдності, типовості, поширеності і одночасно вчинення тощо) об'єднані законодавцем в окремих одиничний злочин, передбачений однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК» [11, с. 265]. Це свідчить, що складний характер одиничних злочинів визначається тим, що епізоди, які є складовими його, повторюються через той або інший проміжок часу, чи тим, що вони протікають протягом більшого або меншого тривалого періоду часу, тобто обумовлюються фактором (умовою) часу. У цьому випадку мова йде про такі складні одиничні злочини, як продовжуваний злочин, триваючий, складний злочин та злочин з похідними наслідками. Продовжуваним визнається: «Такий одиничний злочин, який складається з двох і більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром (ч. 2 ст. 32 КК)» [11, с. 266]. Дивлячись на те, що продовжуваний злочин складається, як було зазначено вище, з епізодів, але вчинених у різний час, він має схожість із сукупністю злочинів, яка також складається з декількох, вчинюваних в різний час діянь, що викликає труднощі їх розмежування.

Слід звернути увагу на те, що теорія кримінального права розробила такий вид складного одиничного злочину, як продовжуваний одиничний злочин стосовно розкрадань, де йшлося, що від сукупності крадіжки слід відрізнити крадіжку продовжувану, яка складалася із низки тотожних злочинних дій, вчинених шляхом вилучення чужого майна із одного і того ж джерела, об'єднаних єдиним умислом і які становлять у своїй сукупності єдиний злочин [11, с. 267].

Проте цього не досить, а ще потрібно встановити, що ці діяння, розірвані між собою певними проміжками часу (невеликим розривом часу між окремими епізодами) [12, с. 219; 13, с. 307]. Натомість сукупність злочинів — це вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено» [11, с. 269]. Як ми вже зазначали, що реальна сукупність, також як і продовжуваний злочин, вчиняється в різний час, але тут злочини не можуть бути тотожними, а також не відносяться до кваліфікованих ознак одного і того діяння, а є якісно різні діяння. Проте ідеальна сукупність відрізняється в тому числі і за часом вчинення злочину від продовжуваного злочину. Так, у першому випадку йдеться про вчинення злочинів одночасно, у другому — в різний, але невеликий розрив часу.

Час вчинення злочину — це період, з яким зв'язано встановлення здатності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння бути загальним або спеціальним суб'єктами злочину. Згідно ст. 18 КК України «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може настати кримінальна відповідальність» [1]. Це означає, що кримінальній відповідальності підлягає особа, яка досягла віку встановленого законом про

кримінальну відповідальність. Натомість для спеціального суб'єкта необхідно також володіти певними додатковими ознаками. І вік і осудність встановлюється на той період (ст. 18, ч. 1 ст. 19 КК України), коли ним вчиняється злочин.

Отже, визначення часу його вчинення (злочину) є необхідною умовою для вирішення питання про те, чи вчинене воно особою, яка володіє перерахованими вище ознаками. За загальним правилом, закріпленим в ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальної відповідальності підлягає особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років, а згідно ч. 2 вказаної статті, за деякі види злочинів вік, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності, складає 14 років. Дуже важливо при кримінальному провадженні встановити точний вік особи (число, місяць, рік народження) [14, с. 150].

У правозастосовній практиці важливе значення мають випадки, коли має місце незначний часовий проміжок, що пройшов між досягненням передбаченого законом про кримінальну відповідальність віку і вчиненням злочином, який виступав умовою притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Наприклад, неповнолітній не досяг віку кримінальної відповідальності на момент завдання тілесних ушкоджень, а наслідки настали вже, коли такій особі настав вік кримінальної відповідальності. Така особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Ці ж положення стосуються продовжуваних і триваючих злочинів.

Час вчинення злочину — це фактор, з допомогою якого в сукупності з іншими обставинами встановлюється зміст інтелектуального і вольового моментів вини. Існують випадки, коли значення часу як ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, сприяють, зокрема, правильному визначенню спрямованості умислу особи, яка вчинила злочин. Аналіз суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), включаючи їх часову тривалість, допоможе розкрити психологічний зміст злочину. Для правильного вирішення кримінально-правових питань необхідно розрізняти, з яким видом умислу діяла винна особа. За змістом статей 14 і 15 КК України, готування до злочину і замах на злочин вчиняються тільки з прямим умислом.

Слід звернути увагу, що для розмежування прямого і непрямого умислів існує інтелектуальний момент. Згідно ч. 2 ст. 24 КК України при прямому умислі особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання [1], а за ч. 3 ст. 24 КК України при непрямому умислі свідомо допускала настання суспільно небезпечних наслідків [1].

Це потрібно враховувати при вчиненні злочину. На це може впливати час вчинення злочину, зокрема нанесення значної кількості тілесних ушкоджень і залишення потерпілого в безлюдному місці, в нічний час. Ігнорування часового фактора у певних випадках тягне або може тягнути за собою невірне встановлення форми вини та неправильної кваліфікації вчиненого діяння.

Час вчинення злочину — це фактор, який взаємодіючи з певними правовими процесами, обумовлює формування правил кримінально-правового регулювання на вчинене. КК України передбачає різні варіанти врахування множинності злочинів, найбільш значимі з яких відображені в стст. 70 і 71 КК України.

Застосування тієї або другої з них залежить від того, чи є між вчиненими особою злочинами розрив у виді постановлення вироку за один або частину таких злочинів. Так, ч. 4 ст. 70 КК України містить положення, у відповідності з якими правила про призначення покарання за сукупністю злочинів застосовуються, в тому числі, якщо після постановлення вироку в кримінальному провадженні буде встановлено, що засуджений винен ще і в іншому злочині, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку [1]. Правила призначення покарання за сукупністю вироків, указані в ст. 71 КК України, застосовуються у випадках вчиненого засудженим нового злочину після винесення першого вироку, якщо новий розкритий злочин вчинено до цього моменту, то повинні застосовуватися правила, передбачені ч. 1–4 ст. 70 КК України.

Врахування часу вчинення злочину сприяє також правильному застосуванню інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Законодавець і суди розглядають час вчинення злочину як фактор, що слугує підставою для прийняття рішення про застосування покарання за правилами, передбаченими стст. 71 і 72 цього Кодексу.

Таке кримінально-правове значення часу вчинення злочину визнають 59% слідчих, прокурорів, суддів та захисників.

Час вчинення злочину — це фактор, що обумовлює застосування інституту давності кримінальної відповідальності. Істотне теоретичне та практичне значення час вчинення злочину має для інституту давності притягнення до кримінальної відповідальності. У відповідності з ч. 1 ст. 49 КК України особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили, минули такі строки, передбачені пп. 1–5» [1]. У відповідності з ч. 1 ст. 106 КК України звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності до осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовуються відповідно до стст. 49 та 80 КК України з урахуванням положень, передбачених цією статтею (у строки, передбачені (пп. 1–4) тощо [1].

Дана проблема часу вчинення злочину також вирішується на законодавчому рівні в КК деяких зарубіжних держав [15; 16; 17; 18; 19]. Отже, кримінально-правове значення часу вчинення злочину слід розглядати з наступних позицій: 1) час вчинення злочину як загальна умова відповідальності за КК України; 2) час вчинення злочину як фактор кримінально-правової оцінки вчиненого; 3) час вчинення злочину як фактор реалізації мір кримінально-правового впливу.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- забезпечення охоронних і запобіжних заходів кримінального права стає можливим при розумінні, а також користуванні, галузевими поняттями, у нашому випадку — що належать до кримінального права, а це тільки стає досяжними при формуванні системного підходу та уявлення про ті кримінально-правові прояви, якими конкретне поняття володіє (це відноситься до часу вчинення злочину). Про час вчинення злочину слід говорити в контексті об'єктивної сторони чинності закону про кримінальну відповідальність;

- час вчинення злочину — це час суспільно небезпечного посягання. Це означає, що кримінальна відповідальність стає можливою в тому випадку,

коли суспільно небезпечне діяння було визнано кримінально протиправним до моменту його вчинення;

- час вчинення злочину — це встановлення суспільної небезпечності вчиненого діяння. Це означає, що час: у низці випадків формує суспільну небезпечність того чи іншого посягання і є одним із чинників його криміналізації; в інших випадках часовий фактор вказує на понижену або підвищену, в порівнянні з основним складом злочину, суспільну небезпечність учиненого;

- час вчинення злочину — це фактор (показник) трансформації кримінально-правових відносин. Це означає, що питання про момент виникнення кримінально-правових відносин зв'язано з поділом їх на попереджувальні і охоронювані, а їх зародження (перших) зв'язано зі вступом кримінально-правових норм в юридичну силу, в той же час других — з фактором учинення злочину. Отже, це свідчить, що час вчинення злочину вказує на об'єктивну трансформацію кримінально-правових відносин, яка обумовлена порушенням кримінально-правової заборони;

- час вчинення злочину — це фактор розмежування складних одиничних злочинів і множинності злочинів. Це означає, що об'єктивною умовою розуміння множинності злочинів є її розмежування з кримінально-правовим обставинами (випадками), в яких учинене зовні нагадує декілька злочинів, але в дійсності складає один одиничний злочин. Отже, це свідчить, що складний характер одиничних злочинів визначається тим, що епізоди, які складають його, повторюються через той або інший проміжок часу, чи тим, що вони протікають протягом більш або менш тривалого періоду часу, тобто обумовлюються фактором (умовою) часу;

- час вчинення злочину — це період, з яким зв'язано встановлення здатності особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння бути загальним або спеціальним суб'єктом злочину. Це означає, що часовий фактор свідчить про час коли така особа може вважатися такими означеними суб'єктами;

- час вчинення злочину — це фактор, за допомогою якого в сукупності з іншими обставинами встановлюється зміст інтелектуального і вольового моментів вони. Це означає, що аналіз суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), включаючи її часову тривалість, допоможе розкрити психологічний зміст злочину. Готування до злочину і замах вчиняються тільки з прямим умислом. Для розмежування прямого і непрямого умислу слугує інтелектуальний його момент;

- час вчинення злочину — це фактор, який взаємодіючи з певними процесами, обумовлює формування правил кримінально-правового регулювання на вчинене. Це означає, що різні варіанти множинності потребують різні правила призначення покарання і залежить від того, чи є між вчиненими особою злочинам розрив у виді постановлення вироку за один або частину таких злочинів. Врахування часу вчинення злочину сприяє також правильному застосуванню інституту звільнення відбування покарання з випробуванням. Час вчинення злочину слугує підставою застосування покарання за правилами статей 71 і 72 КК України;

- час вчинення злочину — це фактор, що обумовлює застосування інституту давності кримінальної відповідальності;

- кримінально-правове значення часу вчинення злочину має бути сформульоване наступним чином: 1) час вчинення злочину як загальна умова відповідальності за КК України; 2) час вчинення злочину як фактори кримінально-правової оцінки вчиненого; 3) час вчинення злочину як фактор реалізації мір кримінально-правового впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. — 2001. № 25—26. — Ст. 131.
2. *Брайнин Я. М.* Уголовный закон и его применение: монография. — Москва : Юрид. лит, 1967. — 240 с.
3. *Кузнецова Н. Ф.* Преступление и преступность — Москва : Моск. гос. Ун-т, 1959. — 232 с.
4. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 р. // Постанова пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. — 2-ге видання. — Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. — С. 54—56.
5. *Санталов А. И.* Теоретические вопросы уголовной ответственности. — Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. — 96 с.
6. *Ривлин А. Л.* Об уголовно-правовых и процессуальных отношениях // Правоведение. — 1959. № 2. — С. 109—114.
7. *Недбайло П. Е.* Применение советских правовых норм. — Москва : Госюриздат, 1960. — 512 с.
8. *Номоконов В. А.* Преступное поведение: детерминизм и ответственность. — Владивосток : 1989. — 160 с.
9. *Огурцов Н. А.* Развитие учения о правовых отношениях в советском уголовном праве // Труды высшей школы МВД СССР. — Волгоград, 1970. — Вып. 3. — С. 20—27.
10. *Карась Б. А.* Становление и изменение уголовно-правовых отношений // Вестник Львовского ун-та. Серия юридическая, 1980. Вып. 19. — С. 62—68.
11. *Баулін Ю. В.* Повторність, сукупність та рецидив злочинів // Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 3-те вид., перероб. і допов. — Київ : Юрінком Інтер, 2007. — С. 258—287.
12. *Кригер Г. А.* Квалификация хищений социалистического имущества. — Москва : Юрид. лит-ра, 1971. — 358 с.
13. *Кудрявцев В. Н.* Теоретические основы квалификации преступлений. — Москва : Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1963. — 323 с.
14. *Тацій В. Я.* Суб'єкт злочину // Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 3-є вид., перероб. і допов. — Київ : 2007. С. 148—160.
15. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226p.
16. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366p.

17. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366p.

18. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 313p.

19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298p.

REFERENCES

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. № 25–26. — St. 131.

2. *Brajnin Ja. M.* Ugolovnyj zakon i ego primenenie: monografija. — Moskva : Jurid. lit, 1967. — 240 s.

3. *Kuznecova N. F.* Prestuplenie i prestupnost' — Moskva : Mosk. gos. Un-t, 1959. — 232 s.

4. Pro sudovu praktyku u spravakh pro neobkhidnu oboronu: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 1 vid 26.04.2002 r. // Postanova plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy u kryminalnykh spravakh. — 2-he vydannia. — Kyiv : Alerta; TsUL, 2011. — S. 54–56.

5. *Santalov A. I.* Teoreticheskie voprosy ugolovnoj otvetstvennosti. — Leningrad : Izd-vo Leningr. un-ta, 1982. — 96 s.

6. *Rivlin A. L.* Ob ugolovno-pravovyh i processual'nyh otnoshenijah // Pravovedenie. — 1959. № 2. — S. 109–114.

7. *Nedbajlo P. E.* Primenenie sovetskih pravovyh norm. — Moskva : Gosjurizdat, 1960. — 512 s.

8. *Nomokonov V. A.* Prestupnoe povedenie: determinizm i otvetstvennost'. — Vladivostok : 1989. — 160 s.

9. *Ogurcov N. A.* Razvitie uchenija o pravovyh otnoshenijah v sovetskom ugolovnom prave // Trudy vysshej shkoly MVD SSSR. — Volgograd, 1970. — Vyp. 3. — S. 20–27.

10. *Karas' B. A.* Stanovlenie i izmenenie ugolovno-pravovyh otnoshenij // Vestnik L'vovskogo un-ta. Serija juridicheskaja, 1980. Vyp. 19. — S. 62–68.

11. *Baulin Yu. V.* Povtornist, sukupnist ta retsydyv zlochyniv // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruchnyk / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, L. M. Kryvochenko ta in. ; za red. prof. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. — 3-te vyd., pererob. i dopov. — Kyiv : Yurinkom Inter, 2007. — S. 258–287.

12. *Kriger G. A.* Kvalifikacija hishhenij socialisticheskogo imushhestva. — Moskva : Jurid. lit-ra, 1971. — 358 s.

13. *Kudrjavcev V. N.* Teoreticheskie osnovy kvalifikacii prestuplenij. — Moskva : Gos. izd-vo jurid. lit-ry, 1963. — 323 s.

14. *Tatsii V. Ya.* Subiekt zlochynu // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruchnyk / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, L. M. Kryvochenko ta in. ; za red. prof. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. — 3-ie vyd., pererob. i dopov. — Kyiv : 2007. S. 148–160.

15. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg: “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226p.

16. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction

by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

17. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

18. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 313p.

19. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298p.

Семенюк Н. М. Кримінально-правове значення часу вчинення злочину

У статті проведено дослідження кримінально-правового значення часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. Автор показав, з яких позицій слід розглядати час вчинення злочину і кримінально-правове значення його для теорії кримінального права та кваліфікації вчинених злочинів.

Ключові слова: час вчинення злочину, кримінально-правове значення часу вчинення злочину, ознака, об'єктивна сторона, кримінальне законодавство, час встановлення суспільної небезпечності, трансформація кримінально-правових відносин.

Семенюк Н. Н. Уголовно-правовое значение времени совершения преступления

В статье проведено исследование уголовно-правового значения времени совершения преступления как признака объективной стороны преступления. Автор показал, с каких позиций следует рассматривать время совершения преступления и уголовно-правовое значение его для теории уголовного права и квалификации совершенных преступлений.

Ключевые слова: время совершения преступления, уголовно-правовое значение времени совершения преступления, признак, объективная сторона, уголовное законодательство, установление общественной опасности, трансформация уголовно-правовых отношений.

Semenyuk N. M. Criminal-legal Value of the Time of Crime

The article deals with the criminal-legal significance of the time of committing a crime as an element of the objective side (actus reus) of a crime. The author showed from which positions should be considered the time of the crime and its criminal-legal meaning for the theory of criminal law and the qualification of the crimes.

Keywords: Time of Committing a Crime, Criminal-Legal Meaning of Time of Committing a Crime, Sign, Objective Side, Criminal Law, Time of Establishment of Social Danger, Transformation of Criminal-Legal Relations

Стаття надійшла до редакції: 28.03. 2018.

УДК 343

О. Шнирко

THE COMPARATIVE-LEGAL RESEARCH OF A CRIME PROVIDED FOR UNDER ARTICLE 371 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE AND SIMILAR ACTS UNDER CRIMINAL LEGISLATION OF SOME FOREIGN COUNTRIES

О. С. Шнирко

*викладач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 371 КК УКРАЇНИ ТА АНАЛОГІЧНИХ ДІЯНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Постановка проблеми. Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України, не отримало до цього часу свого належного з'ясування в юридичній літературі. Ці питання мають важливе значення для теорії кримінального права, а також у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою певною мірою досліджувалися такими вченими, як: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, В. П. Тихий, М. І. Мельник, М. І. Панов, В. І. Суботіна, Р. І. Мельник. Проте їх дослідження відбувалися на нормах застарілого Кримінального процесуального кодексу України (враховуючи на бланкетність диспозиції ст. 371 КК України).

Мета статті полягає у проведенні порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України.

Основні результати дослідження. Перед правозастосовними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на відносини, що забезпечують можливість (умови) з охорони регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою [1, с. 140]. Узагальнення практики правозастосовних органів свідчить про те, що вони мають певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 371 КК. Це зумовлено низкою факторів, до яких належать: 1) недоліки в конструюванні

норм, передбачених ст. 371 КК України; 2) відсутністю роз'яснення із застосування зазначеної статті; 3) низка проблем, зокрема, що стосуються об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Вирішення цих та інших питань, поставлених перед цим дослідженням, потребує поряд з юридико-логічним, історичним, соціологічним, системним і порівняльно-правового дослідження. Порівняльно-правовий метод дослідження щодо зазначеної проблеми майже відсутній. Разом з тим відомо, що порівняльно-правове дослідження в цій проблемі відіграє не тільки велику науково-пізнавальну роль, а й має істотне прикладне значення. При проведенні кримінально-правового дослідження злочину незаконне затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) слід особливо увагу приділяти тому, яким чином та або інша проблема вирішується в зарубіжному кримінальному законодавстві, в зв'язку з тим, що досвід інших країн може бути надзвичайно корисним при вдосконаленні вітчизняного законодавства. Тому дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України і відповідних аналогічних діянь у деяких зарубіжних державах в порівняльному аспекті — це один із конкретних засобів застосування діалектичного методу дослідження проблем, що нас цікавлять.

Користуючись вищезгаданим підходом до досліджуваної проблеми, доцільно розглядати її, з певною умовністю, стосовно яскраво виражених в законі складоутворюючих ознак злочину, передбаченого ст. 371 КК України, і відповідних злочинів, що обрані нами для порівняння в кримінальних кодексах зарубіжних держав. Цей шлях допоможе найбільш повно показати співвідношення нашого закону (ст. 371 КК) з відповідними законами зарубіжних держав, а також виявити певні проблеми, що належить вирішити вітчизняному законодавцю з метою вдосконалення ст. 371 КК України, а також дати змогу сформулювати уявлення про існуючі тенденції між вітчизняним і зарубіжним законодавством з подолання цього протиправного явища, яким є зазначений нами злочин. Так, згідно з зазначеними приписами, що містяться у ст. 371 КК України: за ч. 1 обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є: стосовно затримання підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, як правило, дії, лише в окремих випадках бездіяльність; стосовно приводу — цей запобіжний захід вчиняється лише шляхом дії; за ч. 2 обов'язковими ознаками об'єктивної сторони є: стосовно завідомо незаконного домашнього арешту — цей запобіжний захід вчиняється шляхом дії, а також характеризується й часом вчинення злочину; стосовно завідомо незаконного тримання під вартою — цей запобіжний захід вчиняється стосовно обвинуваченого, підозрюваного як правило шляхом дії, але в тому випадку, коли особа утримується після закінчення встановлених строків і шляхом бездіяльності, а також характеризується часом вчинення злочину; за ч. 3 обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є: стосовно ознак дії передбачені частиною першою: за ознакою завідомо незаконне затримання, якщо воно спричинило тяжкі наслідки — як шляхом дії так і бездіяльності, наслідками можуть бути замах на самогубство, тяжке захворювання, тяжкі тілесні ушкодження, загибель важко хво-

рих близьких, які залишилися без нагляду, позбавлення життя такої особи іншими затриманими або засудженими, завдання потерпілому великої матеріальної шкоди, та необхідним причинним зв'язком між діями та наслідками, які мають примірний перелік; за ознакою завідомо незаконний привід, якщо вони спричинили наслідки (тяжкі наслідки) характеризуються лише діями, наслідками та необхідним причинним зв'язком між діями і наслідками; ті самі дії передбачені ч. 2 за ознакою завідомо незаконний домашній арешт, якщо вони спричинили тяжкі наслідки — цей запобіжний захід у цьому випадку характеризується активними діями, тяжкими наслідками, необхідним причинним зв'язком між діями і наслідками що настали і часом вчинення злочину; ті самі дії, передбачені ч. 2 завідомо незаконні тримання під вартою, якщо вони спричинили тяжкі наслідки — цей запобіжний захід характеризується діями (дією або бездіяльністю), наслідками (тяжкі наслідки) і необхідним причинним зв'язком між діями та наслідками, що настали та часом вчинення злочину; стосовно ознаки ті самі дії, передбачені частинами першою або другою якщо вони були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах мають ті самі ознаки об'єктивної сторони, які ми охарактеризували за ч. 1 та 2 ст. 371 КК [1, с. 141; 2, с. 120; 3, с. 149]. Щодо зарубіжного законодавства в цій сфері, то слід зазначити: 1) за ст. 147 КК Грузії («Умисне незаконне затримання або взяття під варту») засвідчує, що: вона передбачає: за «ч. 1 — умисне незаконне затримання; за ч. 2 — умисне незаконне взяття під варту; за ч. 3 — діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які потягли за собою тяжкі наслідки,...» [4]. Можна стверджувати, що: за ч. 1 цієї статті цей злочин характеризується такими ознаками об'єктивної сторони як дія, бездіяльність та часом вчинення цього злочину; за ч. 2 цієї статті цей злочин характеризується такими ознаками об'єктивної сторони як діяння (дія та бездіяльність) та часом вчинення злочину; за ч. 3 цієї статті цей злочин характеризується діями (дією і бездіяльністю) передбаченими ч. 1 та 2 цієї статті, які потягли за собою тяжкі наслідки, а це означає, що характеризується — наслідками, необхідним причинним зв'язком між діями і наслідками та часом вчинення злочину [4]; 2) за ст. 397 КК Республіки Білорусь («Завідомо незаконне затримання або взяття під варту»): вона передбачає: за ч. 1 — завідомо незаконні затримання — зовнішній прояв цього злочину характеризується як дією так і бездіяльністю та часом вчинення цього злочину або завідомо незаконне взяття під варту характеризується дією та часом вчинення злочину, а завідомо незаконне тримання під вартою характеризується як дією так і бездіяльністю та часом вчинення злочину; за ч. 3 цієї статті обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цих злочинів у першій, другій та третій формах їх прояву є дія, бездіяльність, наслідки (тяжкі наслідки), необхідний причинний зв'язок між діями і наслідками та часом вчинення цих злочинів [5]; 3) за ст. 324 КК Киргизької Республіки («Незаконне затримання або взяття під варту»): вона передбачає: за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне взяття під варту або тримання під вартою...»; за «ч. 3 — діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що потягли тяжкі наслідки, а також учинені з метою зміни власника по-мимо його

волі...» [6]. Можна стверджувати, що: за ч. 1 цієї статті цей злочин характеризується як дією так і бездіяльністю та часом вчинення злочину; за ч. 2 цієї статті ці злочини вчиняються шляхом діяння (дією або бездіяльністю) та часом вчинення цих злочинів; за ч. 3 цієї статті — за ознаками діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що потягли тяжкі наслідки — ці злочини характеризуються наступними зовнішніми ознаками: діяннями (дією та бездіяльністю), наслідками (тяжкі наслідки), необхідним причинним зв'язком і наслідками, що названі в ч. 3 цієї статті та часом учинення цих злочинів, а стосовно діянь, передбачених ч. 1 та 2 цієї статті вчинені з метою зміни власника по-мimo його волі, за ознаками об'єктивної сторони характеризуються діяннями і часом учинення цих злочинів [6]; 4) за ст. 414 КК Республіки Казахстан («Завідомо незаконне затримання, взяття під варту або тримання під вартою»): вона передбачає: за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне взяття під варту або тримання під вартою...»; за «ч. 3 — діяння, передбачені частинами першої або другої цієї статті, що потягли тяжкі наслідки...»; за «ч. 4 — умисне неповідомлення родичів підозрюваного про факт його затримання і місце знаходження, незаконна відмова в наданні інформації про місце тримання під вартою особи громадянину, який має право на отримання такої інформації, а рівно фальсифікація часу складання протоколу затримання або часу фактичного затримання...» [7]. Аналіз цієї статті дає можливість стверджувати, що: за «за ч. 1 — завідомо незаконне затримання цей злочин характеризується як дією, так і бездіяльністю та часом вчинення цього злочину; за ч. 2 — ці злочини вчиняються як дією, так і бездіяльністю та часом вчинення цих злочинів; за ч. 3 — діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті за ознакою, що потягли тяжкі наслідки — зовні характеризуються наступними ознаками: діями, бездіяльністю, часом вчинення цих злочинів, наслідками (тяжкі наслідки), необхідним причинним зв'язком між діяннями та наслідками, що настали; за ч. 4 цієї статті об'єктивна сторона злочинів: умисне неповідомлення родичів підозрюваного про факт його затримання і місце знаходження — характеризується бездіяльністю та часом вчинення злочину; незаконна відмова в наданні інформації про місце тримання під вартою громадянину, який має право на отримання такої інформації — характеризується активними діями та часом вчинення цього злочину; фальсифікація часу складання протоколу затримання або часу фактичного затримання — ці злочини вчиняються активними діями та часом вчинення цих злочинів» [7]; 5) за ст. 292 КК Азербайджанської Республіки («Незаконне затримання, взяття під варту або тримання в місці ув'язнення»), вона передбачає: за «ст. 292.1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ст. 292.2 — Завідомо незаконне взяття під варту...»; за «ст. 292.2-1 — завідомо незаконне тримання в місці ув'язнення...»; за «ст. 292.3 — зіяння, передбачені статтями 292.1, 292.2 або 292.2-1 цього Кодексу, що потягли тяжкі наслідки...» [8]. Можна стверджувати, що: за ч. 1 цієї статті — злочин характеризується як діями, так і бездіяльністю та часом його учинення; за ч. 2 — злочин характеризується активними діями та часом його вчинення; за ч. 3 — злочин характеризується як діями, так і бездіяльністю та часом вчинення цього злочину; за ч. 3 — за ознаками діяння передбачені

статті 292.1, 292.2 або 292.2-1 цього Кодексу, що потягли тяжкі наслідки — ці злочини характеризуються наступними зовнішніми ознаками: діяннями, наслідками, необхідним причинним зв'язком між діяннями і наслідками, що настали та часом учинення цих злочинів [8]; 6) за ст. 358 КК Республіки Таджикистан («Незаконне затримання або взяття під варту»), вона передбачає: за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне взяття під варту або тримання під вартою...»; за «ч. 3 — зіяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що потягли тяжкі наслідки...» [9]. Аналіз ст. 358 КК Республіки Таджикистан дає можливість стверджувати, що: за ч. 1 цей злочин характеризується як активними діями, так і бездіяльністю та часом вчинення злочину; за ч. 2 злочин взяття під варту характеризується активними діями та часом вчинення злочину, а тримання під вартою може вчинятися як діями, так і бездіяльністю та часом вчинення цього злочину; за ч. 2 — злочини передбачені ч. 1 та 2, що потягли тяжкі наслідки, характеризуються як діями, так і бездіяльністю, наслідками, необхідним причинним зв'язком між діяннями і наслідками, що настали та часом вчинення цих злочинів [9]; 7) за ст. 310 КК Російської Федерації («Незаконне затримання, взяття під варту або тримання під вартою»), передбачає за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне взяття під варту або тримання під вартою...»; за «ч. 3 — діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що потягли тяжкі наслідки...» [10]. Аналіз ст. 301 КК РФ та існуючих публікацій дає підстави стверджувати, що: за ч. 1 цієї статті цей злочин вчиняється шляхом дії та бездіяльності, а також характеризується часом вчинення злочину [10; 11, с. 379]; за ч. 2 — злочин завідомо незаконне взяття під варту вчиняється шляхом лише дії [11, с. 401], а за злочин незаконне тримання під вартою — об'єктивна сторона характеризується шляхом бездіяльності [11, с. 405]. Нам уявляється, що ця позиція є дискусійною, за ч. 3 ст. 301 КК РФ об'єктивна сторона цього злочину характеризується діянням, наслідками і необхідним причинним зв'язком між діяннями і наслідками, що настали [10]; 8) за ст. 292 КК Латвійської Республіки («Завідомо незаконне взяття під варту»), передбачено «завідомо незаконне взяття під варту, вчинене суддею...». Об'єктивна сторона цього злочину характеризується як активними діями так і бездіяльністю [12], а ст. 293 КК цієї держави («Завідомо незаконне затримання і привід»), передбачає «Завідомо незаконне затримання або привід, якщо це вчинено з користі, або із помсти, або із інших особистих спонукань і якщо це вчинено суддею, прокурором або працівником установи досудового розслідування...» [12]; 9) за § 239 КК ФРН («Позбавлення волі») передбачено «абз. 1 — Хто поміщує людину в тюрму або яким-небудь іншим чином позбавляє волі, карається...»; за «абз. 2 — Замах караний...», за «абз. 3 — Позбавленням волі на строк від одного року до десяти років карається особа, діяння, якщо воно

1. позбавляє жертву волі на строк більше ніж один або
2. в наслідок здійснення цього діяння або іншими діяннями, вчиненими під час діяння спричиняє жертві тяжку шкоду здоров'ю.

(4) Якщо особа цим діянням або діями, вчиненими під час діяння, спричиняє жертві смерть,...

(5) У менш тяжких випадках абз. 3...» [13].

За абз. 1 цей злочин вчиняється активними діями, а за абз. 2 — тут є замах на злочин, натомість за абз. 3 — тут йдеться про активні дії, крім того за абз. 4 та 5 ці злочини вчиняються діями, характеризуються наслідками та необхідним причинним зв'язком між діями та наслідками що настали [13]; 10) за ст. 147 КК Бельгії «Будь-який публічний чиновник або офіцер, будь-який носій владних повноважень або агент органу влади або публічних збройних сил, який незаконно, без достатніх підстав арештує або розпорядиться арештувати, затримає або розпорядиться затримати одну або декількох осіб, буде покараний...

Тюремне ув'язнення призначається..., якщо незаконне і самовільне затримання продовжувалося більше десяти днів.

Якщо воно продовжувалося більше одного місяця, винний карається...» [14]. За абз. 1 ст. 147 цей злочин вчиняється активними діями; за абз. 2 та 3 «незаконне і самовільне затримання також вчиняється бездіяльністю» [14]. Згідно ст. 155 КК Бельгії «Державні чиновники або офіцери, наділені функціями адміністративної або судової поліції, які, маючи відповідні повноваження, не припинили або відмовилися розпорядитися про припинення незаконного затримання, яке стало їм відоме, карається...» [14]. Цей злочин за ознакою не припинили... коли стало їм відомо про незаконне затримання з об'єктивної сторони — характеризується бездіяльністю, а в тому випадку коли вони відмовилися розпорядитися про припинення незаконного затримання особи, то такий злочин вчиняється лише шляхом дії [14]; 11) за ст. 224-1 КК Франції «Арешт, викрадення, затримання або незаконне позбавлення волі іншої особи, вчинені без розпорядження законних органів влади і по мимо випадків передбачених законом, карається...» [15]. Згідно ст. 224-2 цієї ж держави свідчить, що «діяння, передбачені ст. 224-1 карається..., якщо потерпілому було завдано каліцтво або він отримав хронічне захворювання, викликано умисно або яке стало результатом умов утримання, чи позбавлення їжі або догляду. Цей злочин карається по життєвим... ув'язненням, якщо йому передували катування або акти жорстокості, або якщо воно потягло смерть потерпілого...» [15]. Цей злочин характеризується наступними ознаками об'єктивної сторони: діями, наслідками (каліцтвом, хронічним захворюванням, смертю) та необхідним причинним зв'язком [15]. За ст. 224-3 КК Франції «...діяння, передбачене ст. 224-1, карається..., якщо воно вчинено у відношенні декількох осіб...» [15]. Цей злочин вчиняється шляхом активних дій; 12) за ст. 308 КК Республіки Молдова («Незаконне затримання або арешт») передбачає: за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання особою, яка здійснює кримінальне переслідування...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне затримання суддею...»; за «ч. 3 — дії, передбаченими частинами (1) або (2), що потягли тяжкі наслідки...» [16]. Злочин, передбачений ч. 1 цієї статті вчиняється шляхом дії, а також — шляхом дії та часом вчинення злочину за ч. 2 цієї статті, щодо ч. 3 ст. 308 КК цей злочин вчиняється шляхом дії, характеризується наслідками та необхідним причинним зв'язком між діями та наслідками [16]; 13) за ст. 238 КК Китайської Народної Республіки, свідчить, що: «Незаконне взяття під арешт третьої особи або поз-

бавлення її волі іншими способами, караються.... Діяння, вказані в частині першій цієї статті, якщо вони потягли за собою серйозні травми, — караються.... Незаконне утримання і взяття під варту третю особу з метою витребування боргу, — караються.... Співробітники державних органів, які вчинили перераховані в попередніх трьох частинах цієї статті злочини з використанням свого службового становища, — караються...» [17]. За ч. 1 цієї статті злочин вчиняється активними діями, характеризується наслідками, а за ч. 2 — як активними діями, характеризується наслідками (серйозні травми) та необхідним причинним зв'язком між діями та наслідками, що настали; за ч. 3 цієї статті ці злочини можуть вчинятися, як бездіяльністю так і дією [17]; 14) за ст. 195 КК Туркменістану («Незаконне затримання, взяття під варту або тримання під вартою») передбачає, що: за «ч. 1 — завідомо незаконне затримання...»; за «ч. 2 — завідомо незаконне взяття під варту або тримання під вартою...»; за «ч. 3 — діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які потягли тяжкі наслідки...» [18]. Аналіз ст. 195 КК дає підстави стверджувати, що: за ч. 1 злочин вчиняється як шляхом дії, так і бездіяльності; за ч. 2 — злочин завідомо незаконне взяття під варту вчиняється шляхом дії, а тримання під вартою може вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності; натомість діяння, передбачені чч. 1 та 2 цієї статті характеризуються діянням (дією або бездіяльністю), наслідками (тяжкі наслідки) та необхідним причинним зв'язком між діями і наслідками, що настали [18]; 15) за розділом 170 Чеської Республіки («Незаконне утримання») передбачає: за «підрозділом 1 — Той, хто без дозволу ув'язнює за ґрати або іншим чином обмежує іншу особу, повинно бути засуджено до тюремного ув'язнення.... Злочинець повинен бути засуджений..., якщо він/вона вчиняє акт, згаданий в підрозділі (1), в якості члена організованої групи; вчиняє такі дії по іншій для нього/її істинній або припускаємої раси, приналежності до етнічної групи, національності, політичних переконань, релігії або через його істинну або допускаючи відсутність релігійної віри; завдає фізичні або психічні страждання такими діями; вчиняє такі діяння з наміром отримати істотний прибуток для себе або іншого. (3) Злочинець має бути засуджений..., якщо він: а) спричиняє смерть при діянні, указаному в підрозділі (1), або в) вчиняє такий акт з наміром отримати значний прибуток для себе або для іншого...» [19]. Злочин в підрозділі (1) характеризується активними діями, а злочин за підрозділом (2) характеризується за пунктом б) дією, наслідками і необхідним причинним зв'язком, та наслідками що настали [19]; 16) за ст. 142 Республіки Болгарія: за ч. 1 — значиться «Хто позбавляє когось волі — карається...»; за «ч. 2 цієї статті якщо це діяння було вчинено службовою особою або представником громадськості в порушення його посади або функції — карається... (3) Якщо за пп. 1 і 2 дії були вчинені у відношенні вагітної жінки, неповнолітньої або неповнолітнього...» [20]. Ці злочини вчиняються шляхом дії.

Аналіз зарубіжного законодавства, яке стосується завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту, або тримання під вартою і порівняння його із злочином передбаченим ст. 371 КК України, свідчить, що є позитивні положення, які потрібно врахувати стосовно об'єктивної сторони, і які має

сприйняти вітчизняний законодавець. Це стосується таких діянь, як: завідомо незаконне взяття під варту; умисне неповідомлення родичів підозрюваного, обвинуваченого про факт їх затримання і місце їх затримання; незаконна відмова в наданні інформації про місце тримання під вартою особи громадянину, який має право на отримання такої інформації, а рівно фальсифікація складання протоколу затримання або часу фактичного затримання; вчинені організованою групою; вчинені у відношенні вагітної жінки, неповнолітньої особи. Також, вітчизняному законодавцю необхідно сприйняти положення ч. 4 ст. 414 КК Республіки Казахстан щодо бездіяльності та дії у ній сформульованих, оскільки вони є важливі стосовно дотримання прав людини. Крім того, в ч. 2 ст. 371 КК потрібно використати термін «діяння», запозичивши його із ст. 147 КК Грузії, ст. 324 КК Киргизької Республіки; із ст. 414 КК Республіки Казахстан; із ст. 292 КК Азербайджанської Республіки; із ст. 301 КК Російської Федерації.

Також, приписи деяких зарубіжних держав дають нам можливість більш ширше тлумачити таку ознаку об'єктивної сторони, як «якщо вони спричинили тяжкі наслідки», зокрема, із ст. 224-2 КК Франції «якщо потерпілому була завдана серйозна травма або він отримав хронічне захворювання, викликана умисно або яке стало результатом чи умовами тримання, чи позбавлення їжі або догляду»; із ст. 170 КК Чеська Республіки «тяжкі тілесні ушкодження». Слід звернути увагу, що М. А. Кауфман до тяжких наслідків відносить: тривале тримання під вартою невинної особи, її самогубство, тяжке, в тому числі психічна хвороба [21, с. 151].

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого чч. 1, 2 та 3 ст. 371 КК України з формальним складом, вчиняються лише прямим умислом [22, с. 119]. Натомість злочин з матеріальним складом, передбачений ч. 3 ст. 371 КК України (за ознакою «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки»), має подвійну форму вини, а саме до дій та бездіяльності ці злочини вчиняються з прямим умислом, а до наслідків – з необережністю [22, с. 119]. При чому за ч. 3 ст. 371 КК України кваліфікуючим буде вчинене діяння передбачені частинами першою та другою цієї статті з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах [22, с. 120]. Виходячи з аналізу суб'єктивної сторони аналогічних злочинів за кримінальним законодавством ми можемо сприйняти наступні позитивні положення: із ст. 324 КК Киргизької Республіки, зокрема, «вчинені з метою зміни власника по мимо його волі»; із ст. 331-3 Пенітенціарного кодексу Естонії «Теж діяння, що потягли спричинення великої майнової шкоди»; із ст. 170 КК Чеської Республіки «вчиняє такий акт з наміром отримати великий прибуток для себе або іншої особи».

Щодо суб'єкта злочину, то вітчизняному законодавцю бажано було б сприйняти положення зарубіжного законодавця вказавши суб'єктів вчинення злочинів в диспозиції ст. 371 КК України.

Аналіз зарубіжного кримінального законодавства стосовно завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою дозволяє встановити, що в більшості розвинутих країн Європи та США

спеціальних норм, аналогічних, які нами досліджуються немає. Це наштовхує нас на думку, що можливо в них склався правовий механізм, який дозволяє притягувати до кримінальної відповідальності за подібні злочини, за загальними нормами, які передбачають відповідальність за службові злочини.

Виходячи з аналізу об'єктивних і суб'єктивних ознак та порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав, дає можливість можна сформулювати наступну редакцію ст. 371 КК України:

«Ст. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт, взяття під варту або тримання під вартою

1. Завідомо незаконне затримання або незаконний привід, — караються...

2. Завідомо незаконні домашній арешт, або завідомо незаконне взяття під варту, або тримання під вартою, — карається...

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, або були вчинені організованою групою осіб, чи були вчинені у відношенні вагітної жінки або неповнолітньої особи, — караються...

4. Умисне неповідомлення родичів підозрюваного про факт його затримання і місце знаходження, незаконна відмова в наданні інформації про місце тримання під вартою особи громадянину, який має право на отримання такої інформації, а рівно фальсифікація часу складання протоколу затримання або часу фактичного затримання, — караються...»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шнитко О. С. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України // Юридична наука (Index Copernicus). — 2016. № 6. — С. 118—143.

2. Шнитко О. С. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених частиною 2 статті 371 Кримінального кодексу України // Юридична наука (Index Copernicus). — 2016. № 11. — С. 105—124.

3. Шнитко О. С. Кваліфікуючі ознаки злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (частина 3 статті 371 Кримінального кодексу України) // Юридична наука (Index Copernicus). — 2017. № 2. — С. 138—153.

4. Уголовный кодекс Грузии. Сайт URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>

5. Уголовный кодекс Республики Беларусь 1999 г. / вступ. ст. А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой. — Минск : «Тесей», 1999. — С. 43—264; с изменениями и дополнениями, последние внесены Законом Республики Беларусь от 13 декабря 2011 г. № 325-3 // Союз Право Информ. База данных «Законодательство стран СНГ». Сайт URL : <http://www.base:spinform.ru>

6. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 года № 68., с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.08.2017 г. Сайт URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30222833

7. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.01.2018 г.). Сайт URL : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

8. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года № 787-IQ. Сайт URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353

9. Уголовный кодекс Таджикистана. г. Душанбе, 21 мая 1998 года, № 575. Сайт URL : http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375

10. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (ред. от 19.02.2018 г.). Сайт URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

11. *Кудрявцев В. Л.* Преступления совершаемые лицами, осуществляющими правосудие, предварительное следствие или дознание, а также сторонами по гражданскому делу (стст. 299-303, 305 УК РФ) // Энциклопедия уголовного права. Т. 28. Преступления против правосудия. Издание профессора Малинина. СПб. : МИЭП при МПА ЕврАзЭС. СПб. : — 2017. — С. 305—625.

12. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg: «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313p. — Сайт URL : <http://www.alex-lawyer.lv/ugolovnijzakonlatviirus.pdf>

13. Criminal Code of the Federal Republic of Germany 1871 г. Сайт URL : <http://mybrary.ru/users/personal/read/ugolovnyiy-kodeks-frg/>

14. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867 ; Сайт URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>

15. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français — droit.org (Портал французского права — droit.org) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. — Заголовок з екрану.

16. Уголовный кодекс Республики Молдова. Сайт URL : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835

17. CRIMINAL CODE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA; Сайт URL : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252>

18. Уголовный кодекс Республики Туркменистан 1998 г. База данных «Законодательство стран СНГ». Сайт URL : <http://www.base.spinform.ru>

19. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Сайт URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>

20. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

21. *Кауфман М. А.* Незаконное задержание, заключение под стражу или содержание под стражей (ст. 301 УК РФ) // Преступление против правосудия; под ред. канд. юрид. наук А. В. Галаховой. — Москва : Норма, 2005. — С. 140—153.

22. *Шнитко О. С.* Суб'єктивна сторона злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою // Юридична наука (Index Copernicus). — 2017. № 3. — С. 113—127.

REFERENCES

1. *Шнитко О. С.* Obiektyvna storona zlochynu, peredbachenoho ch. 1 st. 371 KK Ukrainy // Yurydychna nauka (Index Copernicus). — 2016. № 6. — С. 118—143.

2. *Шнитко О. С.* Obiektyvni oznaky zlochyniv, peredbachenykh chastynoju 2 statti 371 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy // Yurydychna nauka (Index Copernicus). — 2016. № 11. — С. 105—124

3. *Shnytko O. S.* Kvalifikuiuchi oznaky zlochyну zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii areшт abo trymannia pid vartoiu (chastyna 3 statti 371 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy) // Yurydychna nauka (Index Copernicus). – 2017. № 2. – S. 138–153.

4. Ugolovnyj kodeks Gruzii. Sajt URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>

5. Ugolovnyj kodeks Respubliki Belarus' 1999 g. / vstup. st. A. I. Lukashova, Je. A. Sarkisovoj. – Minsk : “Tesej”, 1999. – S. 43–264; s izmenenijami i dopolnenijami, poslednie vneseny Zakonom Respubliki Belarus' ot 13 dekabrya 2011 g. № 325-3 // Sojuz Pravo Inform. Baza dannyh “Zakonodatel'stvo stran SNG”. Sajt URL : <http://www.base.spinform.ru>

6. Ugolovnyj kodeks Kyrgyzskoj Respubliki ot 1 oktjabrya 1997 goda № 68., s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 02.08.2017 g. Sajt URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30222833

7. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 ijulja 2014 goda № 226-V (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 09.01.2018 g.). Sajt URL : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

8. Ugolovnyj kodeks Azerbajdzhanskoj Respubliki ot 30 dekabrya 1999 goda № 787-IQ. Sajt URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353

9. Ugolovnyj kodeks Tadhikistana. g. Dushanbe, 21 maja 1998 goda, № 575. Sajt URL : http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375

10. Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii ot 13.06.1996 № 63-FZ (red. ot 19.02.2018 g.). Sajt URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

11. *Kudrjavcev V. L.* Prestuplenija sovershaemye licami, osushhestvljajushhimi pravosudie, predvaritel'noe sledstvie ili doznanie, a takzhe storonami po grazhdanskomu delu (stst. 299-303, 305 UK RF) // Jenciklopedija ugovalnogo prava. T. 28. Prestuplenija protiv pravosudija. Izdanie professora Malinina. SPb. : MIJeP pri MPA EvrAzJeS. SPb : – 2017. – S. 305–625.

12. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 313p. Sajt URL : <http://www.alex-lawyer.lv/ugolovnijzakonlatviirus.pdf>

13. Criminal Code of the Federal Republic of Germany 1871 g.. Sait URL : <http://mybrary.ru/users/personal/read/ugolovnyiy-kodeks-frg/>

14. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867 ; Sait URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>

15. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français – droit.org (Portal francuz'kogo prava – droit.org) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. – Zaholovok z ekranu.

16. Ugolovnyj kodeks Respubliki Moldova. Sajt URL : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835

17. CRIMINAL CODE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA; Sait URL : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252>

18. Ugolovnyj kodeks Respubliki Turkmenistan 1998 g. Baza dannyh “Zakonodatel'stvo stran SNG”. Sajt URL : <http://www.base.spinform.ru>

19. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Sait URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>

20. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

21. Kaufman M. A. Nezakonnoe zaderzhanie, zakljuchenie pod strazhu ili sodержanie pod strazhej (st. 301 UK RF) // Prestuplenie protiv pravosudija; pod red. kand. jurid. nauk A.V. Galahovoj. — Moskva : Norma, 2005. — S. 140—153.

22. Shnytko O. S. Subiektyvna storona zlochynu zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii aresht abo trymannia pid vartoiu // Yurydychna nauka (Index Copernicus). — 2017. № 3. — S. 113—127.

Шнирко О. С. Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України, та аналогічних діянь за кримінальними законодавством деяких зарубіжних держав

У статті проводиться порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст. 371 КК України. Також, приділяється увага тому, яким чином та або інша проблема вирішується в зарубіжному кримінальному законодавстві, з'ясовується, наскільки досвід інших країн може бути корисним при вдосконаленні вітчизняного законодавства.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт, взяття під варту, тримання під вартою.

Шнирко А. С. Сравнительно-правовое исследование преступления, передбаченого в. 371 УК Украины и аналогичных деяний по уголовным законодательством некоторых зарубежных государств

В статье проводится сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного ст. 371 УК Украины. Также, уделяется внимание тому, каким образом та или иная проблема решается в зарубежном уголовном законодательстве, выясняется, насколько опыт других стран может быть полезным при совершенствовании отечественного законодательства.

Ключевые слова: сравнительно-правовое исследование, заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест, заключение под стражу, содержание под стражей.

Shnytko O. The Comparative-Legal Research of a Crime Provided for under Article 371 of the Criminal Code of Ukraine and Similar Acts under Criminal Legislation of Some Foreign Countries

In this article, the comparative-legal research of a crime provided for under Article 371 of the Criminal Code of Ukraine is done. Special attention is paid to the ways of addressing the issue in the foreign criminal legislation. The possible value of the foreign experience with regard to the improvement of the national legislation is investigated.

Keywords: Comparative-Legal Research; Knowingly Unlawful Detention; Forced Bringing; House Arrest or Holding in Custody

Стаття надійшла до редакції: 02.04. 2018.

УДК 343.97

S. Denisov
K. Bosak

**DOMESTIC VIOLENCE: A NEGATIVE SOCIAL
PHENOMENON OR A NEW TYPE OF CRIME
IN UKRAINE?**

С. Ф. Денисов

*доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

К. С. Босак

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя*

**ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: НЕГАТИВНЕ
СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ЧИ НОВИЙ ВИД
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ?**

Постановка проблеми. З метою реалізації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами до кримінального законодавства були внесені зміни Законом України № 2227-VIII від 06.12.2017 року, які наберуть чинності з січня 2019 року.

Проблема домашнього насильства та запобігання їй обговорюється давно, особливо з 2001 року, коли був прийнятий ЗУ «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 року № 2789-III, однак вчені та практики прийшли до висновку, що існуючі норми не виконували належно свої функції, а в силу Європейського наряду України, з метою дотримання міжнародних стандартів, сьогодні ця тема знову активно обговорюється у суспільстві.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема насильницьких злочинів досліджувалася в роботах вчених-кримінологів Ю. М. Антояна,

О. М. Бандурки, В. В. Голіни, О. М. Гуміна, І. М. Даньшина, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, С. М. Іншакова, О. М. Ігнатова, О. М. Храмцова та ін. Питання насильницької поведінки в сім'ї розкрито в роботах А. Б. Благої [2], Б. М. Головкина [3], Г. О. Горбової та В. В. Галунька [4], А. О. Джужи [5], К. І. Ілікчієвої [6], О. В. Ковальнової [7], Ю. В. Лисюка [8], Д. Кокер, С. Парк, Т. Ніл [9], Е. Форту, С. Чатзіфотіу, І. Мосієдеса [10], Н. Унаізи, Х. Сехаруніса, Т. Кудсія [11] та ін.

У зв'язку з прийняттям ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 року № 2229-VIII ця проблема набула неабиякої популярності.

Мета статті полягає у з'ясуванні можливості визнання домашнього насильства як виду злочинності в Україні у зв'язку з його криміналізацією, а також перспективи зміни стереотипного мислення правоохоронців стосовно «побутових» злочинів за допомогою нових норм.

Основні результати дослідження. До прийняття ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» діяння, пов'язані з насильством у сім'ї зазвичай кваліфікувалися за ст. 173-2 КУпАП. Водночас, якщо вони мали суспільно-небезпечний характер, то могли бути кваліфіковані за різними статтями закону про кримінальну відповідальність, зокрема, ст.ст. 115–117, 119–123, 125–127, 129, 135, 146, 150, 150-1, 152, 153, 154, 155, 164, 165, 166, 167, 194, 195, 301, 303, 304, 323 КК України. Тож, відносини, пов'язані з насильством в сім'ї вже давно визнаються негативним соціальним явищем, про що також свідчать дослідження українських вчених.

Варто відзначити, що у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 року № 2227-VIII домашнє насильство з 2019 року стане окремим видом злочину.

Норма кримінального законодавства України, яка незабаром вступить у дію визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Зазначений припис є банкетною нормою, тому щоб з'ясувати визначення фізичного, психологічного, економічного насильства варто звернутися до ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідно до ст. 1 Закону фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство є формами домашнього насильства, що несуть різні наслідки для постраждалої особи (жертви).

Відповідальність за домашнє насильство передбачена також Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 173-2). Фактично вона існувала і раніше, однак диспозиція та санкції зазнали змін, у зв'язку з прийняттям

ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Зокрема, розширено коло, постраждалих суб'єктів.

Таким чином, розглядаючи домашнє насильство як злочин, варто не лишати поза увагою домашнє насильство, як адміністративний проступок, адже він також несе деструктивний характер для суспільства взагалі та потерпілого зокрема.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 173-2) родовим об'єктом посягання домашнього насильства є громадський порядок і громадська безпека, хоча в диспозиції статті можливим або реальним наслідком передбачено завдання шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. За кримінальним законодавством об'єктом посягання домашнього насильства є життя та здоров'я особи. В обох випадках об'єктом виступає здоров'я потерпілого. Отже, різні галузі законодавства охороняють одні відносини.

Практики наголошують, якщо жертва потурає акту домашнього насильства, він буде повторюватися неодноразово і чим далі тим жорстокіше. Тому, якщо кривдник не зазнає спеціальних заходів примусу або юридичної відповідальності за свої діяння, домашнє насильство як адміністративний проступок спровокує домашнє насильство як кримінальний злочин.

З метою попередження та боротьби з домашнім насильством держава використовує запобіжні заходи соціального, психологічного, економічного, а також правового характеру.

Профілактика злочинності не стосується лише конкретного злочину. Вона забезпечується шляхом попередження криміногенних ситуацій, зниження дії криміногенних факторів тощо. Відзначимо, що такими криміногенними факторами виступають також адміністративні проступки. З цієї позиції варто не забувати, що норми адміністративного законодавства є правовими заходами запобігання домашньому насильству. Тому, на нашу думку, з метою ефективності у запобіганні домашнього насильства як адміністративного проступку та як кримінального злочину, їх варто розглядати у сукупності.

Якщо аналізувати домашнє насильство з кримінологічної точки зору, то воно є різновидом насильницької злочинності. Кримінологи під насильницькою злочинністю проти життя і здоров'я розуміють сукупність умисних посягань, спрямованих на втручання у фізичну і психічну цілісність жертви злочину з метою заподіяння їй смерті або тілесного ушкодження [16, с. 88].

Безумовно, домашнє насильство є негативним соціальним явищем, але надання йому кримінально-правового характеру вимагає дослідження цього явища як виду злочинності.

В кримінології немає єдиної точки зору щодо визначення поняття злочинності. Так, злочинність — це відносно масове, історично мінливе соціальне явище, яке має певну територіальну і часову поширеність, являє собою цілісну, засновану на статистичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом.

Якщо виходити з цього поняття, то вчені виділяють наступні її ознаки: а) за генезисом злочинність — це соціальна категорія; б) одна із властивостей злочинності полягає в її історичній мінливості; в) злочинність як соціальне

явище водночас має правову, а точніше, кримінально-правову ознаку; г) злочинність як масове соціальне явище має певну територіальну і часову поширеність [16, с. 22–23].

Кримінологи Л. С. Сміян та Ю. В. Нікітін детально розкривають зміст поняття «злочинність». Вчені визначають злочинність, як:

- антисоціальне явище, що заподіює шкоду як суспільству в цілому, так і окремим його членам;

- явище, що має правову характеристику, тобто злочини, що її складають визначені в кримінальному законодавстві. Діяння визнається злочином, тоді, коли ступінь і характер його небезпечності для суспільних відносин змушують законодавця боротися з ним кримінально-правовими заходами;

- явище, яке є історично-мінливим та відносно масовим;

- не просто механічну суму окремих злочинів, а їх органічну сукупність, в якій між усіма ознаками та властивостями існує діалектична єдність;

- явище, що складається з усієї сукупності вчинених злочинів на певній території (район, місто, область) і за визначений період часу (місяць, квартал, рік);

- явище, що має властивість самодетермінації, тобто самовідтворення [17, с. 29–31].

Крім перерахованих ознак, науковці виділяють таку властивість як іррегулярність, тобто здійснення індивідуальних актів поведінки незалежно від масової сукупності [18, с. 62–63] та стійкість злочинності, коли різка зміна в її структурі та стані за короткий проміжок часу неможливі [19, с. 82].

Академік А. П. Закалюк розкриваючи поняття злочинності не враховує деякі традиційні для поняття злочинності ознаки, зокрема пов'язаних з територією та часом. Вчений зазначає, що злочинність це феномен суспільного життя у виді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнобумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства [20, с. 139].

Вищезазначене дає змогу проаналізувати:

- домашнє насильство є антисоціальним явищем, оскільки завдає фізичні та психологічні страждання, розлади здоров'я, емоційну залежність тощо постраждалій особі;

- домашнє насильство відтепер матиме правову характеристику. З наступного року ст. 126-1 КК України передбачатиме кримінальну відповідальність за вчинення домашнього насильства;

- домашнє насильство є масовим соціально-правовим явищем. А.Б. Блага за результатами узагальнення судової практики щодо злочинів, пов'язаних із вчиненням насильства в сім'ї, встановила наступні результати:

- фізичну шкоду потерпіла особа отримує у 83,1% випадків;

- про моральну шкоду постраждалі заявляють у 11,7% випадків;

- про наявність майнової шкоди від злочинів, пов'язаних з насильством в сім'ї, вказано у 21,7% випадків.

Вчена акцентує увагу про високий рівень латентності злочинів, пов'язаних з вчиненням насильства у сім'ї [2, с. 84–85, 87].

У 2017 році поліція зареєструвала майже 60 тисяч заяв і повідомлень, пов'язаних із насильством у сім'ї. Слідчими підрозділами закінчено 439 кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї [21]. Отже, такі дані не викликають сумніву про масовість домашнього насильства.

Домашнє насильство має таку властивість як самодетермінація. Діти, які стали свідками сімейного насильства, зазвичай відтворюють агресивну поведінку відносно своєї родини в майбутньому. Зарубіжні вчені пов'язують причину насильства в сім'ї з насильством щодо самих батьків у дитинстві [22, с. 7].

Злочинність є органічною сукупністю окремих злочинів, в якій між усіма ознаками та властивостями існує діалектична єдність.

Домашнє насильство, на перший погляд, виглядає як окремо взятий злочин, вчинений в межах окремої родини. Тому здається, що між фактами домашнього насильства, вчиненого в різних родин, відсутня будь-яка єдність. Проте, як вказує А.І. Долгова при констатації нових властивостей злочинності, які не зустрічаються в окремих злочинах, зазначалося, що зв'язок злочинності та злочинів це зв'язок загального і окремого. Загальне, як відомо, не повторює характеристики окремого [23, с. 17].

Форми та способи здійснення домашнього насильства є різні, але всі вони спрямовані на погіршення якості життя потерпілої особи. До того ж злочини, що пов'язані з домашнім насильством, обумовлені архаїчною традицією дисциплінування чоловіками власних дружин. Таким чином, з одного боку домашнє насильство це окремо взяті злочини, вчинені в окремих сім'ях. З іншого — це суспільнонебезпечне масове явище, що існує в нашому суспільстві та обумовлене й детерміноване історичними традиціями. Усталені стереотипи «Б'є, значить любить» глибоко укорінилися в свідомості громадян, і на жаль, не лише чоловіків, а й жінок.

Висновки. Якщо домашнє насильство як адміністративний проступок та кримінальний злочин буде розглядатися теоретиками та практикаками як частини цілого явища (домашнього насильства як виду злочинності), то ефективність тих заходів, що існують у державі (соціальні, правові, психологічні тощо) зростатимуть.

Це пов'язано з тим, що зазвичай правоохоронці «не люблять» втручатися та розслідувати сімейні конфлікти, вважаючи їх суто сімейною справою. На їх думку такі справи відносяться до компетенції соціальних служб, тому самі вони воліють займатися боротьбою з криміналом, а не допомагати жертві, яка вірогідно через декілька днів забере заяву з поліції.

Тож, визнання домашнього насильства різновидом злочинності дозволяє мислити масштабніше та узгоджено координувати діяльність різних суб'єктів з метою її запобігання. Вважаємо, що правоохоронці на цю проблему не будуть дивитися з міркувань сімейно-побутових конфліктів, які їх не стосуються, а сприятимуть мінімізації рівня домашнього насильства, оскільки їх компетенція, що відіграє роль вагомих правових заходів, безпосередньо спрямована на протидію та запобігання цьому явищу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст. 70
2. *Блага А. Б.* Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання). Харків : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.
3. *Головкін Б.* Конфліктні стосунки — передумова вчинення насильницьких злочинів у сімейно-побутовій сфері. Право України. 2001. № 5. С. 93—96.
4. *Горбова Г. О., Галуцько В. В.* Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї. Київ: Інститут публічного права, 2016. 226 с.
5. *Джужа А. О.* Зарубіжний досвід функціонування центрів реабілітації жертв домашнього насильства. Вісник кримінологічної асоціації України. 2016. № 1. С. 20—31.
6. *Лікчієва К. І.* Насильство щодо жінок: історико-соціальні аспекти. Часопис Київського університету права. 2007. № 1. С. 147—151.
7. *Ковальова О. В.* Поняття насильства в сім'ї. Південноукраїнський правничий часопис. 2007. № 2. С. 80—82.
8. *Лисюк Ю. В.* Протидія насильству в сім'ї. Одеса : Одеський юридичний ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.
9. *Goldscheid, J., Coker, D. Park, S., Neal, T. & Halstead, V.* Responses from the Field: Sexual Assault, Domestic Violence, and Policing, 2015. 51 p.
10. *Chatzifotiou, S., Fotou E., Moisides I.* Best practices in liaising between the police and social services in confronting incidents of domestic violence. Social Cohesion and Development. 2014. № 9, P. 133—142.
11. *Unaiza N., Sehar-un-nisa H., Qudsia T.* Situational analysis of intimate partner violence interventions in South Asian and Middle Eastern Countries. Partner abuse. 2017. № 8(1), P. 47—88.
12. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. ст.1122.
14. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25—26. Ст.131.
15. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 34.
16. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2009. 288 с.
17. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с.
18. Кримінологія: навч. посіб. Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2006. 264 с.
19. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. Харків : Право, 2018. 416 с.
20. *Закалюк А. П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

21. З початку року зареєстровано близько 60 тисяч заяв про домашнє насильство. URL:https://ua.censor.net.ua/news/450735/z_pochatku_roku_zareyestrovano_blyzko_60_tysyach_zayav_pro_domashnye_nasylstvo_natspolitsiya.

22. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.

23. Долгова А. И. Преступность, ее организованность и криминальное общество. Москва : Российская криминологическая ассоциация, 2003. 572 с.

REFERENCES

1. Pro poperedzhennia nasylstva v simi: Zakon Ukrainy vid 15.11.2001 r. № 2789-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2002. № 10. St. 70

2. *Blaħa A. B.* Nasylstvo v simi (kryminolohichniy analiz i zapobihannia). Kharkiv : FO-P Makarenko, 2014. 360 s.

3. *Holovkin B.* Konfliktni stosunki — peredumova vchynennia nasylnytskykh zlochyniv u simeino-pobutovii sferi. Pravo Ukrainy. 2001. № 5. S. 93—96.

4. *Horbova H. O., Halunko V. V.* Administratyvno-pravove rehuliuвання протидії насильству в сім'ї. Kyiv: Instytut publichnoho prava, 2016. 226 s.

5. *Dzhuzha A. O.* Zarubizhnyi dosvid funktsionuvannia tseŋtriv rehabilitatsii zhertv domashnoho nasylstva. Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. 2016. № 1. S. 20—31.

6. *Ilikhiieva K. I.* Nasylstvo shchodo zhinok: istoryko-sotsialni aspekty. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2007. № 1. S. 147—151.

7. *Kovalova O. V.* Poniattia nasylstva v simi. Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys. 2007. № 2. S. 80—82.

8. *Lysiuk Yu. V.* Protydiia nasylstvu v simi. Odesa : Odeskyi yurydychnyi in-t KhNUVS, 2007. 162 s.

9. *Goldscheid, J., Coker, D. Park, S., Neal, T. & Halstead, V.* Responses from the Field: Sexual Assault, Domestic Violence, and Policing, 2015. 51 p.

10. *Chatzifotiou, S., Fotou E., Moises I.* Best practices in liaising between the police and social services in confronting incidents of domestic violence. Social Cohesion and Development. 2014. № 9, P. 133—142.

11. *Unaiza N., Sehar-un-nisa H., Qudsia T.* Situational analysis of intimate partner violence interventions in South Asian and Middle Eastern Countries. Partner abuse. 2017. № 8 (1), P. 47—88.

12. Pro zapobihannia ta protydiuu domashnomu nasylstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 r. № 2229-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 5. St. 35.

13. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-X. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR. 1984. № 51. st. 1122.

14. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25—26. St.131.

15. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy z metoiu realizatsii polozhen Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyschchamy: Zakon Ukrainy vid 06.12.2017 r. № 2227-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 5. St. 34.

16. Kryminolohiia: Zahalna ta Osoblyva chastyny: pidruchnyk / I. M. Danshyn, V. V. Holina, M. Yu. Valuiska ta in.; za zah. red. V. V. Holiny. Kharkiv: Pravo, 2009. 288 s.

17. Kryminolohiia: pidruchnyk / za zah. red. L. S. Smiiana, Yu. V. Nikitina. Kyiv : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2010. 496 s.

18. Kryminolohiia: navch. posib. Kyiv: PALYVODA A.V., 2006. 264 s.

19. Kryminolohiia : pidruchnyk / A. M. Babenko, O. Yu. Busol, O. M. Kostenko ta in.; za zah. red. Yu. V. Nikitina, S. F. Denysova, Ye. L. Streltsova. Kharkiv : Pravo, 2018. 416 s.

20. Zakaliuk A. P. Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka: u 3 kn. Kyiv: Vydavnychi Dim "In Yurie", 2007. Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. 424 s.

21. Z pochatku roku zareiestrovano blyzko 60 tysiach zaiav pro domashnie nasylstvo. URL:https://ua.censor.net.ua/news/450735/z_pochatku_roku_zareyestrovano_blyzko_60_tysyach_zayav_pro_domashnye_nasylstvo_natspolitsiya.

22. Mizhnarodnyi dosvid poperedzhennia ta protydii domashnomu nasylstvu: monohrafiia / A. O. Halai, L. O. Holovko, V. V. Muranova ta in. / za zah. red. A. O. Halaia. Kyiv : KNT, 2014. 160 s.

23. *Dolgova A. I.* Prestupnost', ee organizovannost' i kriminal'noe obshchestvo. Moskva : Rossijskaja kriminologicheskaja asociaciia, 2003. 572 s.

Денисов С. Ф., Босак К. С. Домашне насильство: негативне соціальне явище чи новий вид злочинності в Україні?

Стаття присвячена визначенню домашнього насильства як виду злочинності в Україні. Наголошено про вагомість комплексного підходу до дослідження домашнього насильства як адміністративного проступку та кримінального злочину. Акцентовано увагу на важливість криміналізації домашнього насильства як факту, що змінить стереотипне мислення правоохоронців про «побутовість» насильства в сім'ї.

Ключові слова: домашнє насильство, злочин, злочинність, адміністративний проступок, криміналізація, запобігання злочинності, правові заходи запобігання.

Денисов С. Ф., Босак К. С. Домашнее насилие: негативное социальное явление или новый вид преступности в Украине?

Статья посвящена определению домашнего насилия как вида преступности в Украине. Акцентировано внимание на важности комплексного подхода к исследованию домашнего насилия как административного проступка и уголовного преступления, а также на весомость криминализации домашнего насилия как факта, что изменит стереотипное мышление правоохранителей о насилии в семье как «бытовом» преступлении.

Ключевые слова: домашнее насилие; преступление; преступность; административный проступок; криминализация; предупреждения преступности; правовые меры предупреждения.

Denisov S., Bosak K. Domestic Violence: a Negative Social Phenomenon or a New Type of Crime in Ukraine?

The article is devoted to the definition of domestic violence as a type of crime in Ukraine. The importance of an integrated approach to the study of domestic violence as an administrative offense and a criminal offense is emphasized in the article. The emphasis is placed on the importance of criminalizing of domestic violence as a fact that will change the stereotypical mind of human rights defenders about the "home life" of domestic violence.

Keywords: Domestic violence; Crime; Criminality; Administrative misconduct; Criminalization; Crime prevention; Legal preventive measures

Стаття надійшла до редакції: 28.03. 2018.

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

ПЕТРИШИН ОЛЕКСАНДР ВІТАЛІЙОВИЧ

президент Національної академії правових наук України,
дійсний член (академік) НАПрН України

Народився 30 квітня 1960 р. у м. Городку Хмельницької обл. У 1985 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), в якому пройшов шлях від стажиста-дослідника до професора. У 1987—1988 рр. навчався в аспірантурі, 1994—1997 рр. — у докторантурі. У 1999—2000 рр. — начальник Управління планування та координації правових досліджень Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України). З 2000 р. — заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. У 2002—2007 рр. — головний вчений секретар Академії правових наук України, одночасно професор кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. У 2007—2010 рр. — віце-президент, з грудня 2010 р. до 3 березня 2016 р. — перший віце-президент, а з 3 березня 2016 року — президент Національної академії правових наук України. Водночас завідувач кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У 1988 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Статус посадової особи: загальнотеоретичні дослідження» (спеціальність 12.00.01), у 1999 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Правовий режим державної служби: питання загальної теорії» (спеціальність 12.00.01). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1999 р., вчене звання професора — у

2002 р. У 2002 р. обраний членом-кореспондентом, а у 2004 р. — дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України).

Напрями наукових досліджень — методологія правових досліджень, громадянське суспільство, права та свободи людини і громадянина, верховенство права, загальна теорія державної служби. Автор понад 300 публікацій, серед яких: «Словник термінів з теорії держави та права» (у співавт., 1995, 1997), «Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ» (1998), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2003), «Конституційно-правові засади становлення української державності» (2003), «Етика» (2006), «Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства» (у співавт., 2007), «Право як соціокультурне явище: особливості юридичного підходу» (2007), «Загальна теорія держави і права» (у співавт., 2002, 2009), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави: у 2 т.» (2010), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «Історія вчень про державу і право: у таблицях і дефініціях: навчальний посібник» (у співавт., 2012), «Порівняльне правознавство: підручник» (у співавт., 2012), «Теорія держави і права: посіб.» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Філософія права (у співавт., 2017); Т. 3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017).

Брав участь у розробці проектів змін та доповнень до Конституції України, законів України «Про державну службу», «Про підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації», «Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні», «Про службу в органах виконавчої влади та її апарату», «Про наукову та науково-технічну діяльність» та ін.

Входить до складу Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки. Член Ради Північно-Східного наукового центру НАН та МОН України, член спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Був членом експертної ради в галузі юридичних наук та Президії ВАК України.

Голова редакційної колегії збірника наукових праць «Вісник Національної академії правових наук України», співголова наукової ради журналу «Право України», член редакційної колегії збірника «Проблеми законності», науково-практичного журналу «Юрист України», наукового видання «Щорічник українського права», міжнародного юридичного журналу «Балтийский юридический журнал» («The Baltic journal of law»).

Заслужений діяч науки і техніки України (2004). Нагороджений Золотою медаллю Національної академії мистецтв України (2018), Медаллю Національної академії педагогічних наук України «Григорій Сковорода»

(2018), Почесною грамотою Верховної Ради України (2003), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2010), Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2006), Подякою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2018), Відзнакою Національної академії наук України (2017), Відзнакою Голови Конституційного Суду України (2017), Почесним знаком Служби безпеки України (2009), Подякою Служби Безпеки України із врученням нагрудного знаку (2018), Почесною відзнакою Національної академії аграрних наук України (2018). Відмінник освіти України (2001). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2011), Премії імені Ярослава Мудрого (2004, 2011), Видатний юрист (2012).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Олександра Віталійовича Петришина з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

БАНДУРКА ОЛЕКСАНДР МАРКОВИЧ

Народився 24 квітня 1937 р. у с. Калинівка Городищенського району Черкаської обл. У 1958 р. закінчив обліково-економічний факультет Харківського інженерно-економічного інституту, у 1964 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), у 1980 р. закінчив Академію МВС СРСР у м. Москва. Працював на металургійному заводі у м. Дніпродзержинську Дніпропетровської обл. З 1959 р. — на службі в МВС України, де працював слідчим, старшим оперуповноваженим, заступником начальника відділу міліції, начальником відділу міліції, заступником начальника відділу карного розшуку, начальником відділу карного розшуку, начальником Управління карного розшуку, заступником начальника Управління внутрішніх справ, начальником Управління позавідомчої охорони у Дніпропетровській, Полтавській, Житомирській областях. У 1984—1994 рр. очолював Управління внутрішніх справ Харківської обл. З 1994 р. по 2003 р. — ректор Національного університету внутрішніх справ МВС України (нині — Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України). Народний депутат України I—IV скликань. З 2002 р. — перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, з серпня 2006 р. — ректор Київського міжнародного університету, з 2007 р. — радник-наставник Київського міжнародного університету, Голова Науково-консультативної ради Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, з 2010 р. — ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, з 2012 р. — радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ. У 1994 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на

тему: «Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції» (спеціальність 12.00.07), у 1996 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи вдосконалення» (спеціальність 12.00.07). Вчене звання професора присвоєно у 1994 р. Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1996 р. Обраний дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 2000 р.

Напрями наукових досліджень — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; конституційне право; кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право; оперативно-розшукова діяльність; соціальна психологія, психологія особистості, соціологія та психологія управління. Оpubлікував понад 400 наукових праць, серед яких: «Конфліктологія» (у співавт., 1997), «Основи управління в органах внутрішніх справ» (1999), «Україна на зламі тисячоліть» (у співавт., 2000), «Слідчий — моя професія» (2000), «Професійна етика працівників органів внутрішніх справ» (2001), «Адміністративний процес» (у співавт., 2001), «Логіка» (у співавт., 2001), «Оперативно-розшукова діяльність» (2001), «Юридична деонтологія» (у співавт., 2002), «Деньги и кредит» (у співавт., 2003), «Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх» (у співавт., 2003), «Адміністративна діяльність міліції: Підручник» (у співавт., 2003, 2004), «Теорія і практика управління органами внутрішніх справ» (2004), «Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України» (у співавт., 2005), «Психология толпы» (2006), «Профессионализм и лидерство» (у співавт., 2006), «Кримінологія» (у співавт., 2006), «Юридическая психология» (у співавт., 2007), «Психология управления» (у співавт., 2007), «Безопасность детей» (2008), «Ваша безопасность» (2008), «Судьба распорядилась» (2008), «Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ» (у співавт., 2009), «Протидія злочинності та профілактика злочинів» (у співавт., 2011), «Правовое регулирование иностранных инвестиций» (у співавт., 2011), «Податкове право» (у співавт., 2011), «Професійна етика працівників міліції» (2011), «Основи управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник» (2011), «О власти и преступности» (2012), «Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVII ст. — 1917 р.): монографія» (у співавт., 2012), «Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія» (у співавт., 2012), «Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України» (у співавт., 2013 (укр.), 2016 (англ.)), «Политическая криминология» (2016), «Професійна етика поліцейського» (2016). Брав участь у розробці та прийнятті Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України, Конституції України та інших законопроектів та нормативних актів. Голова редакційної колегії науково-практичного журналу «Наше право», голова редакційної ради наукового журналу «Європейські перспективи», член редакційних колегій наукового збірника Академії прокуратури України, журналів «Віче», «Публічне право», «Право і.а.». Науковий консуль-

тант Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, був членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України. Президент Кримінологічної асоціації України, Президент Західно-регіональної асоціації клубів ЮНЕСКО.

Заслужений юрист України (1993), Заслужений працівник МВС СРСР (1978), нагороджений понад 40 державними нагородами, у тому числі орденом князя Ярослава Мудрого V, IV ступенів (1999, 2012), повний кавалер ордена «За заслуги» (1997, 2002, 2004), нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2001), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2002), Почесною відзнакою МВС України «Хрест Слави» (1997), Юрист-працівник МВС (2012), медаллю «Незалежність України» (2016), Почесний громадянин м. Харкова.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Олександра Марковича Бандурку з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

БИТЯК ЮРІЙ ПРОКОПОВИЧ

академік-секретар відділення
державно-правових наук і міжнародного права,
дійсний член (академік) НАПрН України

Народився 28 квітня 1949 р. у с. Березняки Смілянського району Черкаської обл. У 1974 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). Після закінчення інституту працював слідчим прокуратури Соснівського району м. Черкаси. У 1974—1977 рр. навчався в аспірантурі Харківського юридичного інституту. Після закінчення аспірантури працював асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором, завідувачем кафедри адміністративного права. З 2000 р. по 2011 р. — директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. У 2007 р. призначений проректором з навчальної роботи, а з 2010 р. — перший проректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У 1979 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Гарантії забезпечення законності актів органів радянського державного управління» (спеціальність 12.00.07). Науковий ступінь кандидата юридичних наук присуджено у 1979 р. Вчене звання професора присвоєно у 1994 р. У 2006 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Державна служба в Україні: проблеми становлення, розвитку та функціонування» (спеціальність 12.00.07). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 2006 р. Обраний членом-кореспондентом у 2000 р., дійсним членом (академіком) Академії правових наук

України (нині — Національна академія правових наук України) — у 2008 р. Академік — секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України.

Напрями наукових досліджень — наукові засади державного управління, проблеми конституційного й адміністративного права: виконавча влада та конституційно-правовий статус органів виконавчої влади, державна служба, адміністративна юстиція, адміністративний процес та адміністративне судочинство, порівняльне правознавство, проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування. Оpubлікував понад 250 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Державна служба і розвиток її демократичних основ» (1990), «Основи держави і права» (у співавт., 1994), «Переконавання та примус в державному управлінні. Адміністративна відповідальність» (у співавт., 1994), «Державне управління: теорія і практика» (у співавт., 1999), «Адміністративне право України» (у співавт., 1996, 2000, 2003, 2004, 2009, 2012, 2013), «Адміністративне право України: Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1: Загальна частина» (у співавт., 2003), «Адміністративне право України: Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 2: Особлива частина» (у співавт., 2005), «Виконавча влада і адміністративне право» (у співавт., 2002), «Повноваження та організація діяльності місцевих державних адміністрацій, їх відносини з органами місцевого самоврядування» (2002), «Головні напрямки удосконалення законодавства про місцеве самоврядування» (2002), «Напрямки наукових досліджень проблем місцевого самоврядування» (2002), «Конституційно-правові засади становлення української державності» (у співавт., 2003), «Державна служба в Україні: організаційно-правові засади» (2005), «Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства» (у співавт., 2007). «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.), «Конституція України. Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник» (2011), «Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія» (у співавт., 2012), «Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний і вітчизняний досвід» (у співавт., 2012), «Адміністративне право: підручник» (у співавт., 2012), «Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України» (у співавт., 2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно — правова доктрина України» (у співавт., 2013 (укр.), 2016 (англ.), «Проблеми правової відповідальності: монографія» (у співавт. 2014), «Стратегія національної безпеки України на шляху до оновлення: монографія» (у співавт. 2016).

Член редакційних колегій журналу «Право України», збірників наукових праць «Вісник Національної академії правових наук України», «Проблеми законності», «Державне будівництво та місцеве самоврядування». Заступник голови спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

Брав участь у розробці проектів Конституції України, законів України «Про державну службу», «Про Конституційний Суд України», «Про наукову і

науково-технічну діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про службу в органах виконавчої влади та їх апараті», Кодексу загальних правил етики поведінки державних службовців, Адміністративно-процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та ін.

Заслужений діяч науки і техніки України (2007), Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2011), Заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (2014). Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2003), орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2018), Почесною грамотою Верховної Ради України (2009), Почесною грамотою Верховного Суду України (2013), Почесним знаком «Орден III ступеня за відзнаку заслуг перед академією» (2014), нагрудним знаком «Відзнака Голови Конституційного Суду» (2014) та рядом інших відомчих нагород і відзнак. Удостоєний Почесного звання «Відмінник освіти України» (1999), «Видатний юрист України» (2013).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Юрія Прокоповича Битяка з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

МАЛИШЕВА НАТАЛІЯ РАФАЕЛІВНА

Народилася 25 квітня 1952 р. у м. Києві. У 1974 р. закінчила Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Відтоді працює в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України на посадах стажиста-дослідника, молодшого наукового співробітника (з 1975 р.), старшого наукового співробітника (з 1984 р.), провідного наукового співробітника (з 1995 р.). З 1998 р. — заступник директора Міжнародного центру космічного права цього інституту та професор екологічного права Київського університету права НАН України. Наразі — завідувач відділу космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. У 1981 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Охорона навколишнього середовища від шумового впливу (правові та організаційні питання)» (спеціальність 12.00.02), у 1996 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Гармонізація екологічного законодавства в Європі» (спеціальність 12.00.06). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1996 р. Вчене звання професора присвоєно у 2001 р. У 2000 р. обрана членом-кореспондентом, а у 2008 р. — дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України). Напрями наукової діяльності — національне та міжнародне екологічне право, національне та міжнародне космічне право, європейське право. Опублікувала понад 350 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Охрана окружающей среды от шумового воздействия (правовые и организационные вопросы)» (1981), «Гармонизация экологического законодательства в Европе» (1996), «Законодавство: проблеми ефективності» (у співавт., 1995), «Економіко-правові питання екології» (у співавт., 1996),

«Собственность граждан» (у співавт., 1997), «Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника» (у співавт., 1997), «Екологічний контроль: питання теорії та практики» (у співавт., 1999), «Судовий захист екологічних прав громадян: довідник» (у співавт., 2001), «Земельне право» (2001), «Екологічне право України» (2001), «Правові засади впровадження в Україні Конвенції про біорізноманіття» (2003), «Заповідна справа в Україні» (2003), «Екологічне право України: Академічний курс» (2005, 2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Зміцнення фінансової стійкості природоохоронних територій України» (у співавт., 2012), «Космические путешествия» (у співавт., 2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2013 (укр.)), 2017 (англ.)), «Еколого-правове регулювання та забезпечення сталого розвитку в Україні» (2015), «Правова охорона космічного простору від техногенного засмічення» (2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право» (у співавт., 2017). Брала участь у розробці проектів законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України», «Про відходи», «Про мисливське господарство та полювання», «Про питну воду», «Про питне водопостачання», «Про екологічний аудит», Водного кодексу України та ін. Член-кореспондент Міжнародної академії астронавтики, міжнародний експерт ООН з питань освіти в галузі космічного права, член делегації України в Комітеті ООН з питань космічного простору, член Національного комітету МАБ ЮНЕСКО «Людина і біосфера». Голова секції правових основ природокористування, член президії Всеукраїнського товариства охорони природи. Член редколегії Екологічної енциклопедії, а також редакційних колегій журналів «Повітряне і космічне право», «Міжнародне право і національне законодавство», «Земельне право України», «Судова апеляція», «Вісник Національного аграрного університету». Член спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01 в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України та Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України. Заслужений юрист України (1992). Нагороджена Почесною грамотою Верховної Ради України (2009). Лауреат Державної премії в галузі науки і техніки (2005), Премії АН України імені Д. З. Мануїльського (1991), Премії Спільки юристів України за номінацією «Краща монографічна робота з правових дисциплін» (2002), Премії Міжнародної академії астронавтики за кращу наукову роботу в галузі космічної діяльності (2011). Почесний професор права Університету Пуатьє (Франція).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Наталію Рафаєлівну Малишеву з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

КУЗНЕЦОВА НАТАЛІЯ СЕМЕНІВНА

віце-президент НАПрН України —
керівник Київського регіонального центру,
дійсний член (академік) НАПрН України

Народилася 4 квітня 1954 р. у м. Дніпродзержинську (нині — м. Кам'янське) Дніпропетровської обл. У 1978 р. закінчила юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1972—1984 рр. — претензійник, юрисконсульт на підприємствах народного господарства. З 1984 р. працювала у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка на посадах асистента, старшого викладача кафедри цивільного права і процесу, доцента кафедри цивільного і трудового права, завідувача кафедри цивільного права. З 2001 р. і до сьогодні — професор кафедри цивільного права названого університету. З 16 березня 2018 р. — віце-президент — керівник Київського регіонального центру НАПрН України.

У 1985 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Відповідальність сторін за порушення зобов'язань за договором підяду на капітальне будівництво» (спеціальність 12.00.03), у 1993 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Правове регулювання підрядних договірних відносин у будівництві (цивільно-правовий аспект)» (спеціальність 12.00.03). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1993 р. Вчене звання професора присвоєно у 1997 р. У 1996 р. була обрана членом-кореспондентом, а у 2000 р. — дійсним членом (академіком) Академії правових наук України

(нині — Національна академія правових наук України). Очолює відділення цивільно-правових наук НАПрН України.

Напрями наукової діяльності — цивільне та комерційне право, міжнародне приватне право, міжнародний комерційний арбітраж. Опублікувала понад 200 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве» (1993), «Цивільне право України: у 2 кн.» (у співавт., 1999), «Право власності» (у співавт., 2000), «Кодифікація приватного (цивільного) права» (у співавт., 2000), «Цивільне право України: підручник: у 2 кн.» (у співавт., 2002, 2004, 2005, 2006, 2010), «Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2004), «Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т.» (у співавт., 2005, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013), «Цивільний кодекс України: Постатейний коментар: у 2 ч. Ч. 1» (у співавт., 2005), «Цивільний кодекс України. Постатейний коментар: у 2 ч. Ч. 2» (у співавт., 2006), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 3: Цивільно-правові науки. Приватне право» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Енциклопедія цивільного права» (у співавт., 2008), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.)).

Член робочої групи з розробки проектів Цивільного кодексу України. Брала участь у розробці законів України: «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про заставу», «Про банкрутство», «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про приватизаційні папери», «Про антимонопольний комітет», «Про судоустрій та статус суддів», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення судової системи та засад здійснення правосуддя в Україні».

Член Конституційної комісії при Президентові України, член Ради з питань судової реформи при Президентові України. Член Міжнародної асоціації адвокатів (ІВА). Була членом науково-консультативних рад при Верховному Суді України та Вищому господарському суді України.

Голова спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, член спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

Член наукової ради журналів «Право України», «Теорія і практика інтелектуальної власності», член редакційної колегії журналів та збірників наукових праць «Вісник Національної академії правових наук України», «Вісник Верховного Суду України», «Вісник господарського судочинства», «Вісник Київського національного університету», «Бюлетень Міністерства юстиції України», «Підприємництво, господарство і право», «Часопис цивільного і кримінального судочинства», «Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України», «Альманах цивілістики».

Заслужений діяч науки і техніки України (2007). Нагороджена орденом княгині Ольги III, II ступенів (2009, 2017), Ювілейною медаллю «1500 років Києву» (1982), Орденом Союзу юристів України «За заслуги» III ступеня (2018), Медаллю Національної академії педагогічних наук України «Григорій

Сковорода» (2018), Почесною грамотою Верховної Ради України (2013), Почесним знаком Міністерства юстиції України (2009), Почесною відзнакою МОН України «За наукові досягнення» (2008), Почесною відзнакою Вищого господарського суду України «Знак пошани» (2009), Почесною відзнакою Вищої ради юстиції України (2012), Почесною відзнакою Асоціації правників України «За честь і професійну гідність» (2014), Почесною відзнакою Верховного суду України «За вірність закону» (2017). Почесний доктор Національної академії наук України (2009), Заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2016), лауреат Державної премії у галузі науки і техніки (2012), Премії імені Ярослава Мудрого (2002, 2011).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Наталію Семенівну Кузнецову з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України**

СКРИПНЮК ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 17 квітня 1960 р. у с. Перемишель Славутського р-ну Хмельницької обл. У 1986 р. закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1995 р. закінчив факультет державного управління і будівництва Юридичного інституту Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. З 1986 р. по 1988 р. працював асистентом кафедри історії Рівненського державного педагогічного інституту. З 1988 р. по 1992 р. навчався в аспірантурі історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У 2001 р. пройшов стажування в Університеті штату Міннесота (м. Міннеаполіс, США) за фахом «державне управління». У 1992 р. працював референтом Бюро академічних, культурних та інформаційних зв'язків Українського фонду культури Міністерства культури України. У 1992—1993 рр. — заступник начальника управління гуманітарних наук ВАК України. З 1993 р. по 1996 р. — начальник управління гуманітарних наук ВАК України. З 1996 р. по 2002 р. — начальник відділу суспільних та гуманітарних наук ВАК України. З 2003 р. — головний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Острозька академія». З 2004 р. по 2016 р. — начальник відділу міжнародних наукових зв'язків (нині — відділ зв'язків з державними органами та міжнародними організаціями) Управління планування та координації правових досліджень в Україні апарату президії Національної академії правових наук України (м. Київ). З 2016 р. до тепер — заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

У 1991 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему: «Дискусії в Компартії України 1921—1925 рр.: причи-

ни та наслідки» (спеціальність 07.00.01), у 1996 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Розбудова Української держави на сучасному етапі» (12.00.01, 12.00.02). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1996 р. Того ж року присвоєно вчене звання професора. У 2000 р. обраний членом-кореспондентом, а у 2004 р. — дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України).

Напрями наукової діяльності — проблеми теорії держави і права, конституційно-правові проблеми сучасної держави в Україні. Оpubлікував біля 500 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Очерки политологии» (у співавт., 1993), «Наука о политике: в 2 т.» (у співавт., 1994, 1995), «Теоретико-методологічні засади формування та розвитку громадянського суспільства і правової держави в Україні» (1995), «Політологія: кінець ХІХ — перша половина ХХ ст.» (у співавт., 1996), «Політологія» (у співавт., 1998, 2001), «Політологія: наука о политике» (у співавт., 1999), «Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики» (2000), «Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи» (у співавт., 2001), «Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики її реалізації» (2005), «Відповідальність за порушення виборчого законодавства України» (у співавт., 2006), «Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні» (у співавт., 2006), «Державне управління і політика» (у співавт., 2006), «Демократія: Україна і світовий вимір (Концепції, моделі та суспільна практика)» (2006), «Юридична відповідальність за порушення законодавства про вибори народних депутатів України» (у співавт., 2007), «Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії» (у співавт., 2007), «Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту» (у співавт., 2007), «Політична система в умовах взаємодії громадянського суспільства і правової держави» (у співавт., 2008), «Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку» (у співавт., 2008), «Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві» (у співавт., 2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми» (у співавт., 2009), «Курс сучасного конституційного права України: академічне видання» (2009), «Конституційне право України» (2010), «Нормотворча діяльність Президента України та її нормотворче забезпечення: монографія» (у співавт., 2011), «Легітимність державної влади в правовій теорії та державно-правовій практиці: монографія» (у співавт., 2011), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «Науково-практичний коментар Закону України «Про Службу безпеки України» (2012), «Науково-практичний коментар Закону України «Про столицю України — місто-герой Київ» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.2: Публічно-правова доктрина України» (у співавт., 2013 (укр.), 2016 (англ.)), «Проблеми теорії конституційного права

України» (у співавт., 2013), «Формула демократії: народ, конституція, влада» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України (у співавт., 2016), Т. 2: Філософія права» (у співавт., 2017).

Головний редактор журналу «ScienceRise: Juridical science», заступник голови редакційної ради журналу «Юридична Україна», член редакційних та наукових рад журналів: «Право України», «Публічне право», член редакційної колегії наукових часописів: «Правова держава», «Держава і право», «Щорічник українського права».

Член спеціалізованих вчених рад Д 26.236.03 та Д 26.236.01 в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Позаштатний консультант комітетів Верховної Ради України VII-VIII скликання. Член – кореспондент Національної академії педагогічних наук України (1999).

Заслужений юрист України (1997). Нагороджений Великою срібною медаллю «Князь Василь–Костянтин Острозький», медалями Національної академії педагогічних наук України: «К. Д. Ушинський» та «Г. С. Сковорода», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2010), Почесною грамотою Верховної Ради України (2017), Відзнакою Конституційного Суду України (2012). Лауреат наукової Премії НАН України імені М. П. Василенка (2002), Премії імені Ярослава Мудрого (2011), Премії Володимира Великого (2014).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Олександра Васильовича Скрипнюка з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ТІЩЕНКО ВАЛЕРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Народився 7 квітня 1947 р. у с. Велика Михайлівка Великомихайлівського р-ну Одеської обл. У 1969 р. закінчив юридичний факультет Кишинівського державного університету за спеціальністю «правознавство». У 1969–1972 рр. навчався в аспірантурі Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. З грудня 1972 р. по червень 1974 р. працював асистентом кафедри криміналістики, а потім старшим викладачем, з 1978 р. — доцент цієї ж кафедри. З 1991 р. по 1997 р. — завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Юридичного інституту Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. З 1998 р. і по теперішній час — завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

У 1973 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Расследование хищений продукции полеводства в колхозах и совхозах» (спеціальність 12.00.09). Вчене звання доцента присвоєно в 1981 р. У 2003 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів» (спеціальність 12.00.09). Вчене звання професора присвоєне у 2004 р. Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2010 р.

Напрями наукових досліджень — теоретичні проблеми криміналістики, оптимізація досудового розслідування, криміналістична методика розслідування злочинів. Опублікував понад 200 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ» (2002), «Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів» (2007), «Расследование тяжких преступлений: научно-практическое пособие» (у співавт. 2008), «Система криминалистики: история и

современное состояние» (2008), «Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці» (у співавт., 2012), «Теоретичні та практичні проблеми методики і тактики розслідування злочинів: навчально-методичний посібник» (у співавт., 2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Кримінально-правові науки України: стан проблеми та шляхи розвитку» (у співавт., 2013 (укр.), 2018 (англ.)), «Розслідування злочинів проти особи: керівництво для слідчих» (у співавт., 2014), «Теоретичні та практичні проблеми методики і тактики розслідування злочинів: навчально-методичний посібник» (у співавт., 2016).

Брав участь у робочих групах з розробки Кримінально-процесуального кодексу України, у наданні наукових висновків щодо проектів Законів України «Про судову експертизу», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про адвокатуру».

Голова спеціалізованої вченої ради СРД 41.086.05 та член спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 у Національному університеті «Одеська юридична академія». Член редакційних колегій наукових видань «Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія», «Актуальні проблеми держави і права», «Вісник Південного регіонального центру НАПрН України», «Вісник кримінального судочинства».

Заслужений діяч науки і техніки України (2012). Нагороджений Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (1984), знаком «Відмінник освіти України» (1997).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Валерія Володимировича Тищенка з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

БУРОМЕНСЬКИЙ МИХАЙЛО ВСЕВОЛОДОВИЧ

Народився 6 квітня 1957 р. у м. Севастополі. У 1981 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), де залишився працювати і пройшов шлях від асистента до професора кафедри міжнародного права та державного права зарубіжних країн (у 2007—2015 рр. — очолював цю кафедру). З 2015—2017 рр. — професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 1984 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Механізм переговорів про роззброєння (міжнародно-правові аспекти)» (спеціальність 12.00.11), у 1997 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Вплив міжнародного права на політичні режими держав» (спеціальність 12.00.11). Вчений ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1998 р., вчене звання професора присвоєно в 2001 р. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 2002 р.

Напрями наукових досліджень — міжнародно-правове співробітництво у сфері прав людини, співвідношення міжнародного і національного права, міжнародне кримінальне право, правові питання міжнародної безпеки, історія міжнародних відносин, конституційне право зарубіжних країн. Опублікував понад 180 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Политические режимы государств в международном праве (влияние международного права на политические режимы государств)» (1997), «Обращение в Европейский суд по правам человека: практика Суда и особенности украинского законодательства» (2000), «Міжнародне право. Гендерна експертиза» (2001), «Міжнародний захист прав людини та права біженців: навчальний посібник» (2002), «Корупція в

Україні» (у співавт., 2004), «Соціальні та правові проблеми попередження злочинів у сфері міграції» (2004), «Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст» (у співавт., 2004), «Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»: Науково-практичний коментар» (2005), «Репродуктивні права та механізм їх реалізації у ВІЛ-позитивних жінок» (2005), «Міжнародне право: навчальний посібник» (2005), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення; Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Проблемні питання нотаріальної практики» (у співавт., 2008), «Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі» (у співавт., 2009), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України» (у співавт., 2013 (укр.), 2016 (англ.)). Був членом Конституційної Асамблеї (2012) та Конституційної комісії (2015). Неодноразово залучався в якості експерта провідними міжнародними міжурядовими організаціями (Рада Європи, Європейський Союз, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Світовий Банк, Програма Розвитку ООН, Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, ОБСЄ). У якості правового експерта ООН брав участь у діяльності Місії ООН в Грузії (Абхазії) — UNOMIG. Був членом Спеціальної ad hoc групи з питань навігаційно-гідрографічного забезпечення мореплавства на переговорах України та Російської Федерації (2007), суддею ad hoc Європейського суду з прав людини (2009—2010). З 2006 р. — член, а з 2016 р. — Голова постійної делегації України для участі в роботі GRECO (Група держав Ради Європи проти корупції). З 2017 р. — аудитор НАБУ.

Брав участь у підготовці низки проектів законів України, серед яких: «Концепція державної політики захисту прав людини», «Про біженців», «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та ін. Заступник головного редактора наукового видання «Український часопис міжнародного права», член редакційних колегій збірників «Проблеми законності», «Вісник Вищого адміністративного суду України», «Офіційний вісник». Лауреат IV та VI Всеукраїнських конкурсів на краще юридичне видання (2001, 2006), має відомчі відзнаки.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Михайла Всеволодовича Буроменського з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

«Поезія — це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі»
Ліна Костенко

АНТРЕПРИЗА ВЕСНЫ

*И всё равно Весна
Займёт свои места
В партере, в бельэтаже, на галёрке.
Под тихий шум кулис,
И шёпот антреприз
Билет предъявит строгой контролёрише.*

*И грянет первый туш:
И в окнах талых луж
Ей солнце резво спляшет тарантеллу,
Хрустальная капель
И птичьих хоров трель
«Веснянку» пропоют Ей а саррелла.*

*И грянет тушь второй:
И пчёл весёлый рой
В цветах и травах спляшет сальтареллу.
И страж лесной - глухарь
Тетёрке свой вокал
Покажет, словно знатный кабальеро.*

*И грянет третий туш:
В норе проснётся уж,
А под горой Медведь уж Март встречает
И сам поэт-Апрель
Под лунную свирель
Младой Весне свои стихи слагает.*

© Copyright: Инга Хар, 2018
Свидетельство о публикации №118032000233

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входження України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15,

e-mail: har_2008@ukr.net

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 153 from 02.14.2014. The journal is represented and indexed in following international scientometric directories and databases: Index Copernicus – since 01/01/2014; SafetyLit – since 08/17/2016; Social Science Research Network (SSRN) – since 10/17/2016; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 07/27/2017.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
- Forensic examination; operatively-search activity
- Commercial law and Commercial procedure law
- Statewide, agricultural and environmental law
- Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних:

Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року;

Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу

Савенкової Тетяни Гаріївни

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
 2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
 3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
 4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
 5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).
 6. Структура текстової частини:
 - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (ІЗ, с. 12)).
- Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.
- Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).
- Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).
- Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• **Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надсилається у такому форматі:**

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де topic – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
- заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
- фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- *До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.*

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 года зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – с 27 июля 2017 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 года под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии, гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
 - определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
 - анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
 - формулировка целей статьи;
 - изложение основных обоснованных результатов исследования;
 - выводы из данного исследования;
 - внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).
- В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);

б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);

в) нижнее подчеркивание () затем тип документа note – аннотация или topic – статья;

г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
- информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
- фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
- фото автора (ов) в формате jpg, tif;
- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»**

03151, м. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:

Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;

Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 27/07/2017.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law of the National Academy of Management»

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);

- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;

- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

**Higher education institution «National Academy of Management»
SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«Juridical science»**

**03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74**